

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
KAYIT NO: 100203
İDARE
DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 22

KASIM - ARALIK 1951

SAYI: 213

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

	Sayfa
Köy ve Şehir sağlığı Celâl İREN	1
Belediye ve Köy Kamulaştırma Mevzuatımızda Kamu menfaati anlamı Osman MERİÇ	11
Yeni Köy Kanunu tasarısının köylerin banyındırlığı ile ilgili hükümleri hakkında.....Sıtkı TUGAL	23

TERCÜMELER:

İsviçrede Antidemokratik Hareketler ve bunlara karşı alman tedbirlere dair 21/5/1946 tarihli rapor.....Münif SERAV	46
Devletin teknik organizasyonu.....Halil TEKİN	66
Bir devlet sınaî müessesesinin işletme hesabı ve bilançosu.....İ. Vehbi BERK	92

CUMHURİYETTEN ÖNCEKİ MEVZUAT:

1 — 1293 Kanunu Esasisi ve 1324 te yapılan tadilat..	101
2 — 1329 tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu.....M. Savacı EYÜBOĞLU	128

İDARİ COĞRAFYA:

Amasya ili merkez ilçesi İdarî coğrafyası.....Esat ONAT	144
---	-----

FİHRİST:

208-213 sayılı dergilerdeki yazıların mahiyetlerine göre ..	160
208-213 sayılı dergilerdeki yazı sahiplerinin adlarına göre.....	166

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.
Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılâtı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabut olunur.

Gönderilecek yakıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolumniyan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir

Sahibi: İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdür: **Sıtkı TUGAL**

T E T K İ K L E R

KÖY VE ŞEHİR SAĞLIĞI

Dr. Celâl İREN

Yazımın konusunu teşkil eden mevzulardan bir tanesi günün her saniyesinde bizi rahatsız eden kara sinek hakkında olacaktır.

Kara sinek: Her gün evimizde bulunan, soframızda, yanımızda, yatak odamızdaki müziç misafirimizin şekli, sesi mevcudiyeti hepimizi ilgilendirir.

O kadar süratle yayılan ve üreyen bir hayvandır ki, telef edildiği nisbetle çoğalır, öyle ki dişileri bir yumurtlayışta 120 yumurta birden çıkarır. Yumurtlama keyfiyeti asgarî günde beş defaya kadar tekerrür edebilir. Şöylece bir rakama vurmak icap ederse bir sinek vasati hesaba göre dört yüz seksen yumurta çıkarıyor demektir.

Tabiatta sinek adedine göre hesap edilirse akıllara durgunluk verecek sayıya varır. Bunların gelişen yeri neresidir ?.

Bir dişi sinek bir gübre yığını üzerine 120 adetlik kolonisini bırakır. Gecenin karanlığı basmadan bu yumurtalar adetâ nebat gibi intaş eder. Kımıldayan beyaz kurt olurlar. Yalnız bunların hayatiyetinin devamı için rutubetli gübrede hiç olmazsa beş gün kalmaları icap eder. Bu müddet zarfında kurtlar toplanarak etraflarında bir kabuk bağlanır. İşte bu kabuk bunları her türlü haricî taarruzdan korur. Aynı zamanda kabuktan çıkıncaya kadar kendisini beslemeğe lüzumlu olan bütün besi maddelerini de kabuğun içinde bulundururlar. Geçen bu müddet zarfında istihale devresini ikmal ederek bir sineğe lâzım olan kanat, bacak, vesaire uzuvlarla mücehhez olarak küçük bir sinek halinde kabuklarından çıkarlar.

Bu istihale devresinin müddeti gayet azdır. Böylelikle kabuğundan çıkan sineğin vücudu kaypaktır. Bu hal onu kolaylıkla gübreden dışarıya çıkmalarını temin eder. Dışarıya çıkan sineğin kanatları kurur ve ilk kahvealtılarını teminden sonra misafirlerimiz mutbahlarımıza, yemek odamıza, girmek fırsatını bulurlar.

İşte bir sineğin doğuşu ve tekâmülü bu şekilde olur. Sinekler umumiyetle çok obur hayvanlardır. Aç bir sinek bir oturuşunda kendi ağırlığının yarısı kadar yemek yer. Onun içindir ki hazım cihazı da gayet basittir. Ve bu sayededir ki uzviyete giren mikropları hazmetmeden dışarıya çıkarır. Bundan ötürü mikrop taşımakta bu hali bizim için gayet zararlıdır. Veremlilere, hattâ salim ve sağlam insanlara sıkı sıkı tavsiyelerimiz yere tükürmemelerini tenbih etmektir. Sebebi de yukarıda arzettiğim üzere bu pis hayvanlar pisliklere konarak bacaklarındaki tüylere mikropların yapışması suretiyle mülevves bir hale gelirler. Gıda almak maksadiyle bizim temiz ve zevkle pişirilen yemeklerimize konarak taşıdıkları mikropları oraya bırakırlar. Ve bizleri bu şekilde zehirliyerek hastalığa yakalanmamıza sebebiyet vermiş olurlar.

Bu iğrenç hayvanın günde elli defa pislediği nazarı itibara alınırsa ağız yoluyla aldığı mikropları elli defa pisliğiyle etrafa bırakırlar. Bu sebeple dizanteri, tifo, verem ve bir çok ishali hastalıkların doğuşuna sebep olurlar. Onun içindir ki bir tifolunun baş ucundaki leğen, bir hayvan lâşesi, sineğin ne kadar iştihasını davet ederse, bir yavrucağın açık kalan süt şişesi, taze pişmiş bir ekmek de, aynı derecede iştihasını celbeder.

Bahis konumuz olan bu hayvanın ehemmiyetini daha ziyade belirtmek için şunu da ilâve edeyim ki: Mayıs'ta hayatta bulunan bir çift sinek, Temmuz bidayetinde yani altmış gün içinde beş milyar yediyüz kırkaltı milyon altıyüz yetmişbin beşyüz sinek hasil ederler. Okuyucularımın hayretle karşılayacakları bu müthiş rakam maalesef bir hakikattir. O halde bu mesele ile uğraşmak insanların sağlığı bakımından, ölüm ve hastalığa karşı açtıkları mü-

cadelenin en ehemmiyetlilerinden biridir. Sonra sinekler tarafından nakledilen hastalıkların kaba taslak 20 - 25 ini her zaman için sayabiliriz. Şunu da arzedeyim ki mücadelemize hakikî bir istikamet vermek için her şahıs kendinde aynı mes'uliyeti his ve idrak etmelidir. Bir sinek gördüğümüz zaman bunun üreme yerinin uzakta olmadığına kani olmalıyız. O halde bu üreme yerinin imhası için ne yapmalıdır.

Üreme yerleri umumiyetle gübreli mahaller olduğuna göre, ahırların ve hayvanın altındaki gübre kaldırıldıktan sonra üzerine Boraks serpmelidir. Yine ahırdaki gübre yığını üzerine de beher metre küpüne bir kilo üzerinden hesaplanarak Boraks serpmelidir. Yahut son zamanlarda en mühim dezenfektan ve antibakterisit ilaçlardan olan (D. D. T.) yi başta saymamız lâzımdır. Bunları da başında köylerimizde temizlik bakımından sıhhi helâlar, temiz yerler, her türlü ev eşyaları ve evin temiz olması, sinekten sakınmanın ana hattını teşkil eder.

Korunma şartlarına dikkat etmek lâzım. Şöyle ki; pencerelere beher santimetre karesinde azami onaltı adet küçük kareler bulunan tel kafesler koymak lâzımdır. Bu dar yerlerden ne sivrisinek, ne de karasinek geçemez. Bu suretle de tahaffuz mümkündür. Sineklerin naklettiği hastalıklardan ve memleketimizde ekseriyetle tesadüf edilenlerden bir kaçım zikredebiliriz. Meselâ: Tifo, Trahom ve Dizanteri gibileri en ehemmiyetlileridir.

Sineklerin bu kadar velût olmalarına mukabil tabiatta düşmanları da o nisbette çoktur. En başta insanlar, kertenkele, örümcek, kurbağalar, yabani arılardır. Ayrıca Ağustosla Ekim ayı arasında bunlara mantar cinsinden bir nevi parazit arız olur ki ölümlerini bir kütle halinde sür'atle inta'ç eder. Bunları kırıp götürür. İşte az ve öz olan karasinek hakkında verdiğim bu bilgiyi bilgilerinize bir ek olarak yazmayı uygun buldum.

Süt ve süt hakkında alınması icap eden tedbirler

Yukarıda arzettiğimiz üzere hastalıkların mühim bir kısmı sütle intikal eder demiştik. Şöyle ki:

Süt, insanlar için ne kadar kuvvetli ve besleyici bir gıda evsafını haiz ise mikropların üremesi için de en mühim bir gıda vasfıdır. Hele bizim memleketimizde, alınması icap eden sıhhi tedbirler, Avrupa'nın bir çok memleketlerinden daha başka bir şekil arzetmesi bizi daha büyük bir dikkat ve ihtimama sevketmektedir. En başta sütle uğraşanları, müstahsilleri sıkı bir muayeneden geçirmek esasına istinat eder. Herkesçe malumdur ki süt mütevazın bir gıdadır. İnsan vücudunun ihtiyacı nisbetinde, protein, vitamin ve madenî maddeleri ihtiva eder. Bundan başka tadı nefis ve içilmesi kolay ve hazmı gayet basittir. Mide bozukluğu yapmaz. İçerisinde kabuk, deri, kemik gibi lüzumsuz maddelerin bulunmaması ve sür'atle pişmesi, diğer gıda maddelerinden değer itibariyle daha büyük bir fark göstermesi, bu gıdaya fazla bir imtiyaz ve kıymet verdirir.

Bunun içindir ki yüzde dört kaymak yapan bir litre sütte 670 kalori vardır. Hiç bir gıda alınmadığı halde çalışan bir uzviyet, günde beş litre sütle günlük kalori ihtiyacını temin etmiş olur. Bu meyanda vitaminleri, proteini, yağı ve şekeri de bu şekilde karşılar.

Yukarıda arzettiğim mühim hastalıkların bir kısmı sütle geçer. En mühimleri ve memleketimizde bilhassa çok tesadüf edileni (Tifo, Paratifo ve Veremdir). Bunların en tehlikelisi ve en başta gelen de hiç şüphesiz veremdir. Süt sağanların veremli olması, yahut ineğin veremli olması bu yakalanma işini kolaylaştırır. Dizanteri, Tifo mikrobu taşıyan bazı kimseler kendileri için zararlı olmadıkları, hariç için zararlı bulundukları hallerde, yani portör dediğimiz insanların ellerinin bu mikroplarla bulaşık bulunması dolayısıyla sütü sağarken, bunu gi-

daya aşlamaları, muhitlerini hastalığa yakalatmağa kifayet eder.

Yahut sineklerin taşıdıkları mikroplarla birlikte sütün içerisine düşmeleriyle de süt kirlenebilir. Bu suretle de intan vukua gelir. Ve bu şekilde de intanın yayılışı sür'atle teessüs eder ve bir odak halinde parlar. Süt için alman sıhhî tedbirler ve tertibatın en mühim hedefi süttten hastalık bulaşmasına mani olmaktır. Bu işi yalnız hastalığa mani olmak için değil, aynı zamanda halka itimat telkin etmek ve daha ziyade süt sarfolunmasına yardım etmek maksadiyle düzenlenmesi lâzımdır. Temiz süt aynı zamanda bir ihtiyaçtır. Temiz süttten maksat nisbeten az miktarda bakteri ihtiva eden süt demektir. Pis kaplarda, ki bunların içine toz, gübre girme hallerinde, yüksek dereceli hararete tutmak suretiyle doğrudan doğruya bakteriyi itlaf etmek, mümkün olduğu gibi kaynatmak suretiyle imkân vardır. Fazla bakteri bulunması dolayısıyla sütün çabuk ekşimesine ve sütün bozulmasına da sebep olur. Sütü kaynatmak gerçi mikropları öldürürse de içindeki bütün gıda maddelerini de öldürür. Bu hususlardan aşağıda bahsedeceğiz.

Öyleyse ilk düşünülecek çare:

- 1 — Emin bir surette süt istihsalı,
- II — Temiz süt istihsalı.

Bu iki esas dahilinde riayeti gereken şartları düşünelim.

1 — Sıhhatli inekler: Bundan maksat ineklerde Verem veya başka bir hastalık bulunmaması ve memenin de mikrop kapmış olmamasıdır.

2 — Sıhhatli ve temiz işçiler: Süthanede çalışan işçilerin sarı hastalığı taşır bir durumda olmamaları ve temiz olmaları.

3 — Ahırların temiz, havadar ve tozsuz olması, inekler için sıhhî bir muhit bulunması.

4 — Ayrı bir süthane: Sıhhî şartları haiz bir şekilde inşa edilmiş binanın, muhtelif pencerelerinde ve münasip

görülen yerlerinde tel kafesle muhafaza edilmiş odaları bulunmalı.

5 — Âletler ve iyi hesap edilmiş cihazların bulunması.

6 — İsterilize edilmiş ve tam manâsiyle temiz kaplar, süzme bezleri, tenekeler, süzme ve soğutma kapları ve şişeler.

7 — Sütü darhâl soğutacak bir şekilde ihzar etmek demek (sütü sağlamak, şişelere doldurmak, tıpalamak ve sütü sevk etmek ameliyesidir).

8 — Pastörize etmek: Emin bir surette süt elde etmek için bu usule riayet şarttır. Memleketimizde bu ancak muayyen ve büyük şehirlerde yapılmakta olup istihsâl ve piyasaya çıkışı ameliyeleriyle birlikte pahalıya malolduğundan muayyen bir zümre halk müstesna olmak üzere satışta rağbet görmemektedir.

Yukarıda arzedilen hususat nazarı itibara alındığı takdirde en mühim bir gıda, olan süt meselesi kısmen bu şekilde halledilmiş olur. Bir de süt veren hayvanın sıhhi durumunu tetkik etmek gerekir. Şöyle ki:

Bir ineğin sıhhatte olup olmadığını anlamak için bu hayvanların sıkı veteriner muayenelerden geçirilmeleri şarttır. Verimli inekleri tefrik etmek, henüz süt vermek çağına gelmiyen ineklere Tüberkülin zerki yapmak ve bu aşıları her sene muntazaman tekrarlamak icap eder. Aşı ehil bir mütehassıs veteriner eliyle olmasına ehemmiyet vermeli, reaksiyon gösterenleri derhal sürüden ayırmalı ve hayvana (T.B.) etiketi haiz bir marka ile hastalığını belirtmeli, ve sıhhat memurunun nezareti altında sütü derhal kesilmeğe göndermelidir.

İnek sütü, inek doğurmadan 15 gün evvelinden, doğurduktan ekseriya 4 - 5 gün müstesna olarak kabul edilirse ekseriya bir kaç hafta sonraya kadar inek sütü normal değildir. Çünkü içerisinde fazla miktarda kollestrin denilen billurlar bulunur.

Süt fabrikalarında çalışan işçilerin vücut ve lâboratuvar muayenelerinde sağlam olmaları her türlü salgın ve

sari hastalıktan salim bulunmaları lâzımdır ve şarttır. Hattâ süt sağan köylü vatandaşların gerek kendi bakımlarından ve gerekse vatandaşın sıhhati bakımından riayeti icap ettiren vicdanî, İnsanî, ahlâkî olan bu meseleyi göz önünde bulundurmaları lâzımdır. Bunun içindir ki, süt sağan ve satanın yanında Devlet tarafından verilmiş birer sıhhat cüzdanı bulunmalı ve sıhhi kontrole tâbi tutulduğuna dair bilgi veren bir yazı bulunmalıdır. Sağanın ellerini, ineğin memesini ve meme uçlarını gayet basit ve daima tedariki kolayca mümkün olan kireç kaymağı mahlûlü ile dezenfekte ederek temizlemeli. Bu Solisyon şu şekilde hazırlanır:

350 gram kireç kaymağını kâfi miktarda su ile karıştırarak sulu koyuca bir mahlûl haline getirmelidir, bu koyu solisyonu tıpalı bir şişeye koyarak saklamalı ve kullanılacağı zaman bu mahlûlden 4,5 litre suya bir çay kaşığı karıştırmak ve mahlûlle işçiler ellerini, ineklerin memelerini, kaplarını güzelce dezenfekte edebilirler.

Süt istihsâl olunan çiftliklerdeki helâlar tamamiyle sıhhi olmalıdır. Bol su bulunan yerlerde inşa edilmelidir. Olmadığı takdirde islâh edilmiş çukurlu helâlar yapılmalıdır.

Yine büyük çiftliklerde tatbiki gereken ve bulunması icap eden bir süt odası olmalı, süte hiç bir koku sinmemelidir. Sineklerden ve tozdan uzak olmalıdır ve daima ahırdan ayrı bulunmalı, kapısı da doğrudan doğruya ahıra, başka bir yatak odasına veya iş odasına açılmalıdır.

Aynı ehemmiyeti hiz olan kap ve cihazların bakım ve yapılış tarzıdır. Süt kova ve tenekelerinin mümkün mertebe az eki olmalıdır ve mevcut ekler, çıkıntı yapmayacak şekilde güzelce lehimlenmelidir. Bu suretle yıkamağa mani olacak girinti ve çıkıntılar bulunmaz. Bunun daha iyisi islâh edilmiş eksiz kovalar kullanılmalıdır. Aynı düşünce soğutma cihazlarına ve kaplara da şamildir. Fena halde paslanmış veya bazı tarafları ezilmiş teneke kapları temiz tutmaya imkân bulunmadığından mahzurludur. Bunun içindir ki kapların temiz olması sütteki Bakteri adedinin müm-

kün mertebe azalmasını da temin eder. Temizlenen kapları kullanıncaya kadar tozsuz topraksız bir yerde muhafaza etmelidir. El yıkamak adet olan yerlerde kaplar evvelâ soğuk su ile çalkalanmalı, sonra içinde kalevi bir madde bulunan ve yıkama tozu denilen kimyevî bir ilâçla sıcak su ve fırça ile oğulmalı, ve tekrar temiz sıcak su ile çalkalanmalıdır. Hattâ mümkünse buhardan geçirmelidir. Kalevi yıkama tozu ve sıcak su ile çalkalama süt tabakasını gevşeterek tamamen temizlemek içindir. Küçük süthanelerde buhar daima bulunmadığından kapları kaynar su ile çalkalamak ve çarşıda daima bulunan klorlu dezenfeksiyon mahlûlünden geçirmelidir. Süt sağan ellerini dezenfekte ettikten sonra küçük ağızlı bir bakraca sütü sağar. Bütün ineklerin sağılması bittikten sonra doğrudan doğruya bakraçları süt odasına götürür ve orada süzme ameliyesini yaptıktan sonra soğutulmaya terkedilir. Ekseriya sütü sağar sağlamaz süzerler, bu mühim iş behemehâl süt odasında yapılmalıdır. Bazı cahil kimseler bu süzmeye kıymet vermezler, halbuki süzülmeyen sütte iri toz taneleri, kıl, buna mümasil ecnebi maddeler bulunabilir. Behemehâl sağılan sütü süzgeçten geçirmek şarttır. En iyi süzgeç, delikli iki madenî tabaka ile bunların arasında isterilize edilmiş temiz pamuktan müteşekkil olanıdır. Pamuk kullanıldıktan sonra atılır.

Biliyoruz ki süt bir çok bakterilerin neşvüneması için ideal bir vasattır. Yalnız bu bakterilerin faaliyeti (nakıs 10) derecede durur Bunun içindir ki soğutulmaya terkedilmesi muhakkak surette icabediyor.

Öyle ise sütü ne vakit soğumaya terkedeceğiz ?..

Sağıldıktan bir saat sonra soğutmaya terkederiz. Şayet pastörize edilmek üzere gönderilecekse o vakit sağıldıktan bir ilâ iki saat arasında göndermek iktiza eder.

Sütte bulunan muhtelif organizmaları öldürmek için lüzumlu olan hararet derecelerini aşağıda arzedeceğimiz şekillerde ısıtılmaya terkedilmesi icap eder. Zaten pastörize diye yapılan amelivede muayyen derece hararete sü-

tü muayyen dakika zarfında ısıtılmaya terketmektir. Bu muayyen saat içinde sütteki vitaminleri ölmeden muhafaza etmek ve mikroplardan tamamen yok etmek esasına istinat eder. En kolay Kuşpalazı yani Difteri mikropları ölür. Şöyle ki: 30 dakika müddetle 54,5 derece hararete, yine aynı müddet zarfında Streptokoklar 56 derecede, Tifo basilleri 58 derecede ölürler. Bunların en mukavimi Verem basilleridir ki 59,5 derecede 30 dakikada ölürler. Daha yüksek dereceye arzedilirse dakika ısıtma müddeti azalır ve mikropların ölümleri daha süratli olur, olur ama içerisindeki vitaminler de tamamen mahvolur. Bu yüksek derece hararete sütün kaymak tutma kabiliyetini azaltır, albuminin top haline gelmesine, içerisindeki tuzların, yağların, kazein ve şekerin kimyevî tahallülüne sebep olur. O halde ticarî maksatla sütü pastörize etmek için 30 dakikalık müddet muvafık görülmüştür. Verem mikroplarının 59,5 derecede öldükleri ve vitaminlerle kazeinin 62 dereceye kadar hayatiyetlerini muhafaza ettiklerine bakılırsa bu iki buçuk derecelik fark nazarı itibara alınarak rahatça 59,5 derecede sütü 30 dakika müddetle tutmak suretiyle mikroptan masun, temiz ve gıdaî bütün evsafı haiz, tehlikesiz, besleyici bir yiyecek olur. İşte bu en mühim gıda evsafını haiz olan ve yukarda bir sürü methiyesini geçtiğimiz süt hakkındaki malûmat bihakkın yerindedir. En ağır hastalıklarda bile hastayı rejime soktuğumuz andan itibaren ilk başvurduğumuz gıda süttür. Daha insanın doğuşunda bile yegâne beslenme vasıtası olan ve öğünmeye değer kazanan bu gıda maddesini hiç birimizin unutmaması ve daima hatırlamamız gerekir. Netekim hastalandığımızda bize ilk yardım yapan besleyici madde bütün fedakârlığı ile başımızın ucuna dikilir, kafamızı sağa ve sola çevirdikçe bardakta bütün lezzetiyle ve tatlılığıyla yüzümüze gülerek varlığını hissettirir. Annelerimizi bile bizi doğurduğu ve bizi sütü ile beslediği içindir ki çok severiz ve herkesten üstün sayarız. Biz anneden süt emen yabancı bir çocuğu süt kardeş saymaz mı-

yız?. Hattâ bunlardan birisi kız olsa evlenmelerine bile müsaade etmeyiz. Nankörlük yapan bir kimseye çiy süt emmiş demez miyiz? İşte sayın okuyucularım bu en mühim gıdanın saydığım misallerle ve meziyetleriyle daha fazla kıymetlendireceğinizi takdirlerinize arzederim.

-----«O»-----

BELEDİYE VE KÖY KAMULAŞTIRMA MEVZUATIMIZDA KAMU MENFAATİ ANLAMI

Yazan: **Osman MERİÇ**
Sivrice Kaymakamı

Modern devletlerde kamulaştırma, umuma ait çeşitli hizmetleri gerçekleştirmek mükellefiyeti altında bulunan kamu idarelerinin baş vurdukları hukukî bir vasıtaadır. Medeniyetin terakkisi, ekonomik hadiselerin girift bir hal alışı ve ihtiyaçların çeşitlenmesiyle evvelce fertler tarafından ifa edilen hizmetlerden bir çoğu müşterek vasfını kazanmış ve bunların Kamu idarelerince hal edilmesi zarureti hasıl olmuş, bununla muvazi olarak sahasını genişleten kamulaştırma Kamu hukukunun esaslı bir müessesesi haline gelmiştir. Kamulaştırma evvelce “Kamu zaruret” anlamına dayanırken, muasır devletlerde “Kamu menfaati” gibi daha geniş bir şumul sahası bulmuştur. Kamu idareleri beldelerin medenî, sıhhî ve bedîî ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için çok defa bu hukukî vasıtaya müracaat etmektedirler.

Kamulaştırma, idarenin kamu menfaati düşüncesiyle, en az denk kıymeti peşin vererek, gayri menkul malikinin iradesi nazara alınmaksızın mülkiyetin kamu idaresince elde edilmesidir. Hususî hukuk mülkiyetin intikali için malikin rızasını şart koştuğu halde kamulaştırmada irade nazarı itibara alınmamaktadır. İntikal kamu kudretine dayanan istisnâî hükümlerle sağlanmaktadır. Mülkiyet hakkının Anayasalardaki kanunî teminatına rağmen kamulaştırma ile tahdidi hususî menfaatların umumî menfaatlarla çatışması halinde kamu faydasının tercihe şayan addedilmesi ve hususî menfaattan daha üstün tutulması prensibi ile izah edilebilir. Denebilir ki Kamu hukuku fer-

dî mülkiyet statüsüne müdahale ile bunun kamu hizmetlerinin gerçekleşmesine mani olmasını önlemek istemiştir.

İdarenin kamulaştırmaya baş vurma ve bunun gerçekleşmesi başlıca iki unsura bağlıdır: 1 — Kamu menfaati ki bu aslî unsuru teşkil eder, 2 — Peşin bedel.

Kamu menfaati nedir, bundan ne anlaşılmalıdır?. Bu anlam için katı bir ölçü tesbit edilememiştir. Elâstikidir. Zamana, mekâna ve hizmet çeşitlerine göre değişmektedir. Umumî olarak muhtelif devletler Anayasalarında ve bizim kanunlarımızda kanun yapma tekniğine de uygun olarak kamu menfaatından ne anlaşılacağı tarif edilmemiştir. Ancak millî mevzuatımızdan bazılarında ne gibi hizmetlerde kamu faydası olacağı kısmen sayılmıştır. Mevzuatın umumî seyri kamulaştırma sahasının genişlediğini göstermektedir. Bilhassa son asırda mahallî idarelerin kayıt ettiği inkişaf ve bunların muhtelif hizmet ve gayeleri tahakkuk ettirmekle mükellef oluşları kamu zarureti yerine kamu menfaatinin kaim olmasında başlıca âmil olmuştur. Anayasaların mülkiyeti tahdit ve takyitte hassas davranmalarına rağmen, kamulaştırmanın alanını genişletmesi mülkiyetin mutlak bir hak mahiyeti yanında sosyal bir görev telâkkisine yer vermektedir. Bunu mevzuatımızda da görmekteyiz. Bu cihet bilhassa yazımızın konusu olan Belediye kamulaştırmalarına ait 1329 dan beri tedvin edilmiş kanunlarda göze çarpmaktadır:

1329 tarihli “İstanbulda ve Vilâyatta devairi belediye namına istimlâk olunacak mahallerin sureti istimlâki hak- kındaki kanunu muvakkatin” birinci maddesinde umumî menfaatların neler olabileceğine dair misallerden sonra “gibi menafi’i umumî olan hususat için” istimlâk yapılabilir dendiği halde, 1934 tarih ve 2497 sayılı “Belediyece yapılacak istimlâk hakkında kanun” un birinci maddesi yukarıki ifade yerine “Belediyenin ve belde sakinlerinin mahallî mahiyette müşterek ve medenî, sıhhi ve bedîi ihtiyaçlarının tanzim ve tesviyesi ve tehlikeden korunması için tesisat yapmak maksadiyle binalı ve binasız gayrimenkulleri istimlâke” belediyeler salahiyetlidir, diye kamu

menfaati mefhumunu bir derece daha genişletmiştir. Bunları ilga eden ve halen yürürlükte olan 1939 tarih ve 3710 sayılı Belediye istimlâk kanunu ise 2497 sayılı kanundaki “beldenin ve belde sakinlerinin mahallî mahiyette müşterek” tâbirini kaldırarak, Belediye idarelerini kamu menfaatinin tayinine esas olacak bir kriteriyumu aramaktan dahi vareste kılmak suretiyle daha geniş bir adım atmıştır. Beledî mevzuatımızda kamu menfaati anlamının seyri bu olmakla beraber muhtelif kamu idarelerine kamulaştırma yetkisi tanıyan kanunlarımızdaki durum böyle değildir. Belediye mevzuatımız sosyal tekâmül ve terakki ile beraber çeşitlenen hizmet alanlarında Belediye vecibelerini yerine getirmek için tâdillerle tekâmülü takip ederken Devlet kamulaştırmalarına ait 1295 tarihli “Menafii Umumiye istimlâk kararnamesi” sadece 1 ve 2 nci maddeleri 1330 da tâdil görmek suretiyle, 37 yıl önceki Kamu zarureti anlamını devam ettirmektedir. Her ne kadar kararnamenin birinci maddesinde kamu faydasına ne gibi hizmetlerin dahil olacağı sayıldıktan sonra (.....Menafii Umuma şamil hususatı saire) denilmek suretiyle idari makamlara takdir yetkisi bakımından genişlik tanınmakta ise de Mülkiyet gibi fertlerin ana haklarına taallük eden hususlarda sarîh bir metnin bulunmayışı içtihadı ana hakkı zedelememek gayesiyle hüküm vermeye temayül ettirmektedir. Kısaca, muhtelif kamu idarelerine kamulaştırma yetkisi tanıyan kanunlarda maksat ve saik bakımından bir birlik yoktur. 3710 sayılı Belediye İstimlâk Kanunu kamu menfaatını en geniş manâda aldığı halde. 1295 kararnamesi bu anlamı nisbeten dar manâda, Köy Kanununun kamulaştırmaya ait 44 üncü maddesi ise daha dar manâda almıştır. İdarî kazanın görüşü de buna paraleldir. Evinin bahçesinden bir kısmının Belediye tarafından yazlık sinema yapılmak ve kışlık sinemaya kapı açılmak üzere kamulaştırılmasına itiraz eden şahsın müracaatı, bugünkü yaşayış durumumuza göre sinemanın bedîi ihtiyaçlarımızdan bulunduğu gerekçesiyle yersiz görülmüştür ⁽¹⁾. Buna mukabil Ticaret odası inşası için Valilikçe arsası ka-

¹ Danıştay kararlar dergisi, Sayı 36 - 37, Sayfa 219.

mulaştırılan arsa sahibinin itirazını, Danıştay “Ticaret odaları bir kamu müessesesi olmakla beraber meslekî ahlâk tesanüdü ve bazı meslek zümrelerinin menfaatlarını korumak için kurulduklarından gördükleri hizmetin menafîi umuma şamil olamayacağı” gerekçesiyle yerinde bulmuş ve kamulaştırmaya cevaz vermemiştir⁽²⁾. Köy Kanununun 44 üncü maddesinin kamulaştırma fıkrası hakkındaki İdarî kaza görüşü ilerde belirtilecektir. Yazımızın bundan sonraki kısmında Belediye istimlâk kanunu tayin ve tesbiti bakımından ihtiva ettikleri özelliklere ve noksanlıklara temas edeceğiz.

Diğer kamulaştırma kanunlarımıza nazaran 3710 sayılı Belediye İstimlâk Kanunumuz bazı özellikleri ihtiva etmektedir. Diğer kanunlarımızda genel olarak kamu menfaatına uygunluk kararı her safhaya tekaddüm ettiği halde 3710 sayılı kanunda önce kamulaştırılacak saha tesbit edilmekte, buna dair Belediye encümeni mazbatasî tanzim edildikten sonra kamu menfaatına uygunluk kararı için mahallin en büyük Mülkiye Âmirine sevkedilmektedir.

7 nci maddesiyle kamu menfaatına uygunluk kararlarına karşı Danıştaya müracaat olunamayacağını sarahatla ifade etmesi de 3710 sayılı kanunun özelliklerinden birisini teşkil eder. Kanunlarımızın bir kısımlarında idari kararlardan bazılarının kati bulunduğu dair hükümler mevcuttur. Kanaatımızca bu nevi hükümler bu kararların ancak üst idari makamlarca tâdil ve iptal edilemeyeceğini tazammun eder. Yoksa bunlara müteallik iptal davalarının Danıştayca kabul olunamayacağını ifade etmemesi gerekir. Bizde ve Fransa’da Kazaî mürakabeden istisna edilen sadece Hükümet tasarrufları (Actes de gouvernement) vardır. Bunlar mahiyet ve bünyeleri itibariyle önceden konmuş kaidelere bir dereceye kadar tâbi olmaları mümkün olmadığından kazaî mürakabe dışında kalmışlardır. Bu hal bile artışmalara yol açmıştır. Halen de münakaşalıdır. Bunlara ilâveten Faal idarenin aldığı kamu men-

² Danıştay kararlar dergisi, Sayı 36 -37, Sayfa 215.

faatına uygunluk kararlarını da kazaî mürakabe dışında bırakmak idarenin hukuk kaidelerine tabiliği prensibine aykırı düşer. 3546 sayılı Danıştay Kanununun 23 üncü maddesinin (C) fıkrasında idari fiil ve kararlar hakkında esas, maksat, salâhiyet ve şekil cihetlerinden biriyle kanunlara veya nizamnamelere aykırılık halinde menfaati haleldar olanlar tarafından iptal davası açılabilceğı hükmü mevcuttur. Danıştay Kanununun bu sarahatına rağmen, Belediye İstimlâk Kanununun 7 nci maddesinin son fıkrası, müracaat yolunu kapamak suretiyle bir istisna teşkil etmekte ve böylece hukuka bağı devlet teorisine aykırı bir hal yaratmaktadır. Acaba itiraz ve müracaat vaki olmadan İdare kendiliğinden kamulaştırma kararından rücu edebilir mi?. İdarenin tekemmül etmiş böyle bir tasarrufu geri alması mümkün müdür?. Mümkün ise ilgililerin menfaatlarının haleldar olduğuna dair müracaat edecekleri merci neresidir?..

Yazımızın baş tarafında da temas ettiğimiz gibi kamulaştırma bir kamu hukuku müessesesidir. İdarenin takdir yetkisine müstenittir. Bu tasarrufu yapmakta takdir yetkisi olan idarenin rücu etmesi arasında mahiyet farkı olamaz. Aynı zamanda kamulaştırma işleminin temeli bir şart tasarrufu olan kamu menfaati kararıdır. Bu karar idari mukarrerattandır. İdarî kararların ise yeni vakıalar ve deliller muvacehesinde ve yanlışlığa müstenit olduğu tahakkuk ettiği takdirde ittihaz eden makam tarafından bozulması tabiidir ve kamu hizmeti ifa ile mükellef olan idare makamlarının yetkileri icabıdır. Karar almak ve yeni şartlar karşısında bozmak yetkisi olan İdarî makamların karardan rücularının da tabii addedileceğı kanaatindeyiz. Mesele doktrin sahasında münakaşalıdır. Bizde İdarî ve Adli kazanın görüşlerinde de bu bakımdan birlik yoktur. Danıştay daireleri çok defa çeşitli meseleleri karara bağlarken idarenin kazaî mahiyette olmıyan İdarî kararlarının yeni vakıa ve deliller karşısında ittihaz eden makamlarca bozulup yeniden karar verileceğine dair görüşünü belirtmişlerdir. Yargıtay görüşü ise aksi yöndedir. İcra ve İflâs Dairesi kamulaştırma işleri tekemmül

ederek ilâma bağlandıktan sonra akdin tamamlanacağı ve bu safhadan sonra akidierden birinin feragatiyle hükümsüz kalmayacağı bunun için her iki tarafın da rıza ve muvafakatlarının birleşmesinin şart olduğunu ileri sürmekte ve malikin muvafakati inzımam etmedikçe yalnız başına Belediyeyi feragatla ilâm hükmünü ıskata yetkili görmemektedir (1). İcra ve İflâs dairesinin kararının mesnedi kamulaştırma tasarruflarının hususî hukuk hükümleriyle mütalâa edilmesinden ileri geldiği kanaatmdayız, Hususî hukuk a bitlerinde irade akdin başlıca unsuru olduğu halde, kamulaştırma kamu kudretine istinat etmekte ve tarifte de belirttiğimiz gibi malikin iradesini nazarı itibara almamaktadır. Hususî hukukta irade, akdin esaslı bir unsuru olup sıhhatinin şartıdır. Kamulaştırma ise bir Kamu hukuku müessesesi olduğuna göre tasarrufun ifa ve rücu şartlarını da kamu hukuku prensip ve esaslarına göre incelemek daha doğrudur. İfa halinde olduğu gibi idarenin kendiliğinden rücu takdirinde de menfaati haleldar olanlar kazaî yollara müracaat edebilmelidir. Yalnız İdari kaza mercilerine müracaat gerekir. Zira kamulaştırmadaki idari faaliyet tam bir idare hukuku faaliyetidir. Kamu kudretine dayanmakla üstün bir irade bahis konusudur. Hakimiyet tasarrufudur. İdarenin kamu hizmetini gerçekleştirmek için yaptığı bir faaliyettir. İdarî faaliyetin bütün özelliklerini ihtiva eden kamulaştırma kararlarından ve mahiyet itibariyle bundan farklı olmıyan rücu kararlarından doğacak ihtilâfların tetkik ve halli de İdarî kazaya aittir. Gerçi kamulaştırma işlemi ile Hususî Hukukun Mülkiyet Müessesesine dokunulmakta ve hususî mülkiyetin nez'i bahse konu olmaktadır.. Bu bakımdan ihtilâfların da adlî kaza mercileri tarafından karara bağlanması gerektiği hatıra gelebilir. İlâve edelim ki mülkiyetin iktisabı için tapu siciline kaydı şart koşan Kanunu Medenînin (633) üncü maddesi de kamulaştırma tarikiyle gayri menkul iktisabında tescilden evvel dahi ona malik olunacağını ifade ile kamulaştırmanın istisnâi

¹ İc. ve İf. Dairesi 4/9/1944, 1975 - 2783.

hükümlerle tanzim edilen bir hukuk müessesesi olduğuna işaret etmektedir. Ancak kıymet takdiri gibi istisnâ hükümlere lüzum göstermeyen kamulaştırma işlemlerinden doğacak ihtilâfların halli adliye mahkemelerine aittir.

Belediye İstimlâk Kanununun diğer bir özelliği de kamulaştırılan gayri menkullere takdir edilecek kıymet hakkındaki kıstasdır. Gayri menkul kıymetini tesbit de, kanunlarımızdan bir kısmı vergiye matrah teşkil eden kıymeti, bir kısmı da takdir ve tahmini esas almıştır. Kamulaştırmada kıymet tesbiti bakımından bir sistem birliği kurulamamıştır. Belediye kamulaştırmalarında da 2497 sayılı kanunda vergi matrahı esas alındığı halde, 3710 sayılı kanun takdir ve tahmin esasına avdet etmiştir.

Kıymet takdiri işinde vergi matrahının esas itihaz edilerek bütün kamulaştırma mevzuatımız için bir sistem birliğinin kurulmasını temenni etmekteyiz. Gerçi topluluklarda, verginin fertlerin kamu masraflarına iştirak payı olduğu, kanaati yerleşinceye kadar bu sistem mülk sahiplerinin aleyhine takdir ve tahmin sistemine yer vermenin daha büyük mahzurları olduğu muhakkaktır. Bu sistemde kıymet takdirinde hiç bir kriteriyumun olmaması idare veya fert lehine hakikata uymıyan rakamlar elde edilmesini mucip olmaktadır. Vergi kıymeti ile gayri menkulün hakiki kıymetinin birbirine uymadığı bir gerçektir. Fakat bu umumiyetle, olağanüstü hallerin paranın iştirak kabiliyeti üzerindeki yaptığı tesirle menkul ve gayrimenkullerin kıymetini arttırma ve eksiltme rolü istisna edilirse, mükelleflerin vergiden kaçınmak için baş vurdukları bir çarenin neticesidir. Bu bakımdan vergi kıymetinin hakiki kıymete tekabül etmediğini düşünerek kıymet takdirinde vergi matrahını esas olarak almaktan çekinmek iyi niyetten uzak olanları hukukun himayesi altında tutmak gibi garip bir neticeye müncer olur. Şunu hemen ilâve edelim ki maksadımız prensip olarak vergi matrahının kabul edilmesidir. Yoksa bunun hakiki kıymete tekabül etmiyeceğini düşünerek muayyen nisbette, hattâ muayyen emsallerle ilâve yapmak suretiyle sistem, mevzuatla daha

âdil ve mülâyim hale getirilebilir. Bu ilâveler bilhassa şu iki vaziyette önem kazanır:

1 — Olağanüstü durum dolayısıyla mal ve mülk kıymetlerinde hasıl olan artma ve eksilme hallerinde,

2 — Devletin muayyen fasılalarla gayrimenkul tahrirleri yaptırıp kıymetleri tesbit ettirmemesi takdirinde (Memleketimizde 1986 danberi arazi tahriri yapılmamıştır).

3710 sayılı kanuna göre biri Belediye üyesinden, birisi mülk sahiplerinden, öbürü de belediyede görevli olmayan mühendis veya mimardan müteşekkil üç kişilik bir heyet tarafından kamulaştırılan arsanın alım satım rayicine göre kıymeti takdir edilen bedele razı olmazsa, Asliye mahkemesine müracaatla dava açabilir. Bu takdirde mahkeme Vilâyet Genel Meclislerinin yıllık toplantılarında seçtikleri üyelere beş kişilik bilirkişi heyetini tayin eder. Bilirkişi heyeti gayrimenkul kıymetini emsalinin alım satım rayicine göre takdir ederek gerekçeli olarak hazırladığı raporunu sekiz gün içinde Mahkemeye verir. Bu rapora müsteniden anlaşmazlık hükme bağlanır. Anlaşmazlık üzerine teşkil olunan bu heyetlerde bitaraflık temini Fransa'da çok tecrübe edilmiş fakat idareyi ve mülk sahiplerini tatmin edecek heyetler teşkiline muvaffak olunamamıştır. Bilirkişi heyetinde mülk sahiplerinin sayıca, fazla yer aldıkları zaman idare zararına yüksek kıymetlerin takdir edildiği, aksi halde de mülk sahiplerinin sızlandıkları görülmüş, daimî tadilâtlara rağmen müstakar bir sistem tesis edilememiştir. Bizim memleketimiz için de aynı mahzurlar varittir. Kıymet takdirinde vergi matrahı esas ittihaz edilirse heyetlerin teşkili şekli kıymetini kaybeder. Belediye İstimlâk Kanunu itiraz vukuunda kıymet işini tetkik edecek heyete bilirkişi mahiyetini vermekle bitaraf vazife görmelerini nisbeten sağlamıştır. 15 inci maddesinde “Bilirkişi hakkında umumî hükümler tatbik edilir.” denilmektedir. Buna göre Hukuk Mahkemeleri Usulü Kanununun 275 ve müteakip maddelerine göre vazife yapacaklardır. Bu maddelere göre hakim rey ve mütalâaların-

da bitaraf hareket edeceklerine dair yemin ettirecek ve icabında bilirkışilikten reddedebilecektir. Belediye İstimlâk Kanunu bu maddesiyle 1295. kararnamesine nazaran daha ileri bir adım atmıştır.

Yukarıdanberi verdiğimiz izahattan da anlaşılacağı üzere Belediye kamulaştırmalarında bedel anlaşmazlıklarının müracaat ve hal mercii adliye mahkemeleridir. Kamu menfaati kararı gibi üstün bir kudrete dayanmıyan bedel tayininden doğacak anlaşmazlıkların Adlî kaza mercileri tarafından karara bağlanması kamulaştırma ile hususî mülkiyeti nez edilen mülk sahiplerinin adil bir kıymet elde etmesi bakımından isabetlidir.

KÖY İDARELERİNE AİT KAMULAŞTIRMA HÜKÜMLERİ

Müstakil bir köy idareleri kamulaştırma kanunumuz yoktur. Köy idarelerince yapılacak kamulaştırmalarda istinat edilen Köy Kanununun 44 üncü maddesinin ikinci fıkrasıdır. Bundan başka 831 sayılı sular, 3116 sayılı Orman ve 4274 ve bunu tadil eden 5129 sayılı kanunlarda köylerde yapılacak kamulaştırmalara dair hükümler vardır. Evvelce temas ettiğimiz gibi Köy Kanununun 44 üncü maddesi kamu menfaati anlamını dar manâda almıştır. Muhtelif müracaatlara karşı beliren İdarî kaza görüşü de aynı mahiyettedir. Maddenin yazılışı (Mektep, cami, hamam gibi köylüye faydalı olan işleri) şeklindedir. Danıştay bunu tadadî bir ibare olarak kabul etmektedir. Nitekim köy yolu için bağ ve bahçeleri kamulaştırılan mülk sahiplerinin müracaatını “Yolun, Köy Kanununun 44 üncü maddesine göre kamulaştırma konusu olmadığı zahir bulunduğu gibi” gerekçesiyle yerinde görmüş ve kamulaştırmayı iptal etmiştir. ⁽¹⁾

Bu madde ile köy idarelerine müşterek hizmetleri ifa için kısmî bir yetki tanınmıştır. Köy Kanunundaki kamu-

¹ Danıştay kararlar dergisi, Sayı 34, Sayfa 150.

laştırma maddesinin bir özelliği de kamulaştırma işleminin idare çerçevesinde tamamlanmasıdır. Devlet, Vilâyet, Belediye, Millî Savunma ve Devlet Demir Yolları gibi muhtelif kamu idarelerimize kamulaştırma yetkisi veren kanunlar bedel anlaşmazlıklarının Adli kaza mercileri tarafından hal ve karara bağlanmasını esas ittihaz ettikleri halde Köy Kanunundaki kamulaştırma fıkrasına göre ihtiyar kurullarınca yapılacak kamulaştırmaya ve bedel tayinine karşı İdare kurullarına itiraz edilecektir ve idare kurulu kararma da sez yoktur, denilmektedir. Köy Kanununda kamulaştırmaya dair işlemlerin şekilleri de tesbit edilmemiştir. Bu cihet de bir noksanlık olarak kendini hissettirmektedir. Bedeli kim takdir edecektir? Kıymet tayininde esas ne olacaktır? Tebliğ ve itiraz müddetleri ne kadardır? Bunlara dair hiç bir sarahat yoktur. Ayrıca fıkradaki “İdare kurulu kararma söz yoktur” ifadesi de tesadüfî mucip olmuş, tefsiri istenilmiş, Büyük Millet Meclisi 1930 yılında (İstimlâkin köylü için faydalı olup olmadığı hususuna veya bedelin mikdarına karşı yapılacak itirazların kat’î ve nihai surette Kaza İdare Kurulunca karara raptı lâzım geleceğinden tefsire muhtaç görülmediğini) 555 sayılı karariyle açıklamıştır. Teşriî uzvun görüşü bu olmakla beraber İdarî kaza görüşü buna uygun değildir. Danıştay Daavi Daireleri Genel Kurulu 1939 da verdiği bir kararda İdare kurullarının İdarî mahiyette olan bu kararlarının Danıştayca incelenebileceğini açıklamıştır. Kanaatımızca “İdare kurulunun kararına söz yoktur” ibaresini kazaî mürakabeden vareste kılmak şeklinde değil; faali idare içinde hierarşik bir tetkike tâbi tutulamıyacağı anlamına kabul etmek hukuk esaslarına uygun düşer.

831 sayılı Sular Kanununun 6 ncı maddesi ile de bir köyün hayat ve sıhhati için zarurî olup hududu haricinde bulunan sular, Sağlık Bakanlığının tasvibi ile köyün bağlı olduğu kaza kaymakamlığınca köy namına kamulaştırılabilir. Madde, kamulaştırma kararından evvel Sağlık Bakanlığının tasvibine iktiran etmek gibi mütেকaddim bir şart koşmuştur. Madde ve kaza kaymakamlığınca köy

namına kamulaştırılabilir, denilmektedir. Tabirden kamulaştırma kararının Kaymakamlıkça verileceği anlaşılmaktadır. Madde, kamulaştırmanın şekli safhalarına ait bir açıklamayı ihtiva etmemekte, hattâ köylü faydasına olup olmadığı hususuna ve bedel miktarına karşı itiraz mercii bakımından da sükût etmektedir. Kaymakamların lâzımülicra olan bu kararlarına karşı İl İdaresi Kanununun 62 nci maddesine müsteniden İl İdare Kurullarına iptal davası açılabileceği tabiidir.

3116 sayılı Orman Kanununun 80 inci maddesi de ağaçsız olan mıntakalardaki köy ve belediyelerin en az beş hektarlık orman yetiştireceğini, buna lüzumlu arazinin Devlete ait araziden, yoksa intifai umuma ait yerlerin fazla kısımlarının tahsisi suretiyle, şayet bu yollardan arazi temin edilemezse Köy ve Belediyelerin kamulaştırma kanunlarına göre tedarik edileceğini âmirdir. Maddede Köy ve Belediye Kamulaştırma Kanunundan bahsedilmektedir. Bir Belediye kamulaştırma kanunu vardır. Köy idarelerine ait müstakil bir kamulaştırma kanunu bulunmadığına göre Vazı'ı Kanun acaba mevcut olmıyan kanuna atıf yapmakta neye istinat etmiştir. Maksadın, Köy Kanununun 44 üncü maddesinin ikinci fıkrası olduğu anlaşılmaktadır.

4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanununun 88 inci maddesi de köy öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına ait arazinin kamulaştırılacağı hükmünü ihtiva ediyordu. Bu madde 5129 sayılı kanunla tadil edilmiştir. Tadil Kanununun 6 ncı maddesi sadece uygulama bahçesi için kamulaştırmaya cevaz vermektedir. 6 ncı madde, kamulaştırmaya Valilikçe karar verileceğini, kamulaştırma işlerinde Köy Kanununun 44 cü maddesinin uygulanacağını belirtmektedir. Madde metninden Valiliğin ihtiyaç görülen yerlerde kamulaştırma suretiyle uygulama bahçesi teminine karar vereceği, kamu menfaati kararının ve bedel işlemlerinin 44 üncü maddeye göre yürütüleceği anlaşılmaktadır.

dair mevzuatımızdaki hükümler bunlardır. Her biri sarahattan uzak olduğu gibi, bunlar köy idarelerimizin ihtiyaçlarına da yeter değildir. Kamu menfaati anlamı dar mânâda alınmıştır. Ekonomik alandaki pazar için istihsal fikrinin gittikçe genişlemesi, ziraat işletmeciliğinde modern ziraat vasıtalarının köye girmesi, tekerlekli, hattâ motörlü taşıt araçlarının geçebileceği bir yol yapılmasını zarurî kılmaktadır. Yürürlükteki hükümler bu kadar mübrem bir ihtiyaca bile cevap verememektedir. 1340 tarihinde o zamanki sosyal ve ekonomik bünyemize göre tedvin edilip şimdiye kadar yürürlükte kalan fakat bu günün ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olmaması bakımından yeni tasarısı hazırlanmış bulunan mer'î Köy Kanunumuzda bile köy konuk odası, köy odası inşa ettirmek, köy meydanı açmak, köyün bir başından öbür başına kadar çaprazlama yol açmak gibi bir takım mecburî işler yer almıştır. Bunlar köylerimiz için kamu hizmetinden madutturlar. Yürürlükteki kamulaştırma kanun ve hükümlerimizin vuzuhsuzluğu ve yetersizliği bir realitedir. Bu bakımdan muhtelif kamu idarelerine ait kamulaştırma hükümlerinin tek bir ana kanun halinde tedvin edilmesini, cemiyetimizin ekonomik ve sosyal alandaki inkişafların gözönüne alınarak belediye ve koy idarelerimize dair kamu menfaati anlamının buna göre tesbitini, kamulaştırma müessesesi kamu hizmetini ifa mecburiyetinde olan idareler için müracaatı zarurî Hukukî bir Vâsıta olmakla beraber, hususî mülkiyeti nez etmek gibi ana hakka dokunması yönünden de itiraz, bedelin tayini ve anlaşmazlıkları halle yetkili mercilerin de hiç bir tereddüde meydan vermiyecek şekilde belirtilmesini, kamu menfaati kararını verecek mercilerle, bedel tayininde yeknesaklık sağlayacak esas ve kriteriyumu vaz'eden genel bir kamulaştırma kanununun çıkarılmasını temenni etmekteyiz.

YENİ KÖY KANUNU TASARISININ, KÖY BAYINDIRLIĞIYLA İLGİLİ HÜKÜMLERİ HAKKINDA

Yazan: **B. Sıtkı TUGAL**

Köylerimizin yapı ve imarı konusunda yeni bir prensibe varmanın lüzum ve önemi — Yeni Köy Kanunu tasarısının 18 inci maddesinin çevrelediği bayındırlık işleri — Ortak işler için kurulacak köy birlikleri — Kanunun diğer imar işleriyle alâkalı hükümleri — Köy yapılarının yer sarsıntısı bakımından kontrolü — Köy bayındırlığının tasarısındaki telâkki tarzı ve uygulama imkânları — Köy bayındırlığının şumulü, mânası ve plân fikri — Köyde ev tipleri ve sıhhi mesken zihniyeti — Köy imar plânları meselesi — Köye tekniğin yardımcı olmadığı haller — Tasarıya göre köy bayındırlığının mazhar olduğu teknik yardımların mahiyeti — Köye yapılması lüzumlu teknik yardımlar için tasarıya konulacak hükümler — Köy idaresinde teknik kadronun görevi — Kalifiye işçi kursları meselesi Köyün yapı ve imar kalkınmasında zihniyet ve itiyatların rolü — Köy yapı ve imar birliklerinin inşaat kooperatifleri haline inkılâbı — Köyde teşebbüs fikrinin yokluğu ve nefse itimatsızlık meselesi — Köyün bayındırlığında hareket noktası — Köylere yapılacak malî yardımlar işi — Köyde orman yetiştirilmesi ve bakım işleri — Tasarıda derpiş edilen birliklerle teklif edilen birlik arasındaki farklar ve bu birliklerin ödevleri — Köylerde yapı malzemesi işleri ve inşaat güçlükleri — Köy imar sahalarının belirli olması lüzumu.

*

**

Yeni köy kanunu tasarısında dikkata alınmasını dilediğimiz ve ümitle beklediğimiz başlıca önemli konulardan birisi de köylerimizde yapı ve imar meselelerini şimdiden hal yoluna koyacak prensiplere varmak ve yine şimdiden alınması gereken kanunî tedbirleri tamamlamaktır.

Beldelerin plân yapı ve imar işleri nasıl ki, belediye kanunlarının başlıca mevzuları arasında ve onun tesis ettiği bünye varlıkları içinde yer almış ise, köyün plân, yapı ve imar konuları da kendi ölçüsünde, kepelî ihtiyaçlarına

ve malî imkânlarına göre öylece yeni köy kanunundaki mevkiini almış bulunmalıdır.

Köyün bünyevî faaliyetlerine katılacak ve şüphe yok ki ancak zamanla inkişaf edebilecek plân yapı ve imar hareketlerine şimdiden temel ve başlangıç olacak bazı prensiplere ve kanunî tedbirlere herhalde bu yeni tasarıda lâayık olduğu önem verilmelidir.

Şimdi biz önce, yeni köy kanunu tasarısının 18 inci maddesinin (B) bendini teşkil eden 1 -17 nci fıkralarıyla tesbit edilen köy bayındırlığı işleri hakkındaki hükümleri tasarıda olduğu gibi şöyle bir gözden geçirelim. Tasarı metnini bu bendini aynen gözden geçirmek gibi her halde pek çekici olmayacak böyle bir meşguliyete mukabil, köyün yapı ve imar işlerinin tasarıda yer bulan kadro ve imkân şekliyle bu konuda temenniye değer gördüğümüz değişikliklerin ihtiva ettiğı prensipler ve hükümler arasında daha açık ve kolay bir mukayeseye varmak imkânı elde edilmiş olacaktır ki, bu neticenin, okuyucunun katlanacağı metin okuma külfetini ve zahmetini değebileceğine kaniim.

Yeni köy kanunu tasarısının sözünü ettiğimiz 18 inci maddesinin B bendi aynen şöyledir:

B — Bayındırlık işleri:

1 — Köy içindeki yolları ve sokakları korumak ve ihtiyaca kâfi gelmiyenleri genişletmek ve lüzumlu görülen yerlerde yenilerini açmak ve kabil olan yerlerde köyün bir başından öbür başına kadar iki yol yapmak ve bu yolları ve sokakları kaldırmılamak,

2 — Köyün en münasip yerine köy meydanı açmak, (köy konağını, cami, okul gibi resmi binaları ve köy çarşısını bu meydanın etrafına toplamağa çalışılmasıdır).

3 — Köy sınırı içindeki yollar ve köprüleri motörlü vasıtaların geçebileceğı şekilde yapmak ve onarmak (mezruat ve mahsulâtın toplu bulunduğu yerlere giden yollarla yayla yollarını buralardan faydalananlara onartmak)

Bundan başka Devletçe hazırlanacak programa göre komşu köyler ile birlikte kendi köylerini devlet yoluna bağliayacak müşterek bir bölge yolunun devletçe inşasında birlikler tarafından tesbit edilecek emece ile nezaretçi mühendis ve fen adamlarının gösterecekleri şekilde çalışmak, her sene bu bölge yollarının onarım ve bakımında kendi hissesine düşen kısımda çalışmak,

4 — Köy konağı yapmak ve mevcudu onarmak, (köy konağı en aşağı muhtar ve ihtiyar meclisinin vazifelerini görebileceği bir oda, bir misafir odası ve bir kitaplığı ihtiva etmelidir.)

5 — Yürürlükte bulunan kanunlar gereğince yapılacak köy okuluna emece yardımı yapmak ve mevcudu onarmak,

6 — Cami ve mescit yapmak ve mevcut ise onarmak,

7 — Köyde imkân ve lüzum varsa bir otel ve konut odası yapmak,

8 — Nalbant, demirci, arabacı, bakkal gibi köye lüzumlu işler ve sanatlar için dükkânlar yaptırmak,

9 — Pazar ve çarşı yerleri yapmak,

10 — İmkân elveren köylerde hükümetin yardımı ile köyün imar plânını yaptırmak,

12 — Köylüye güreş, binicilik, cirit, avcılık ve nişan talimleri gibi spor ve oyun yerleri yaptırmak, (ve bunları teşvik etmek, at koşuları yaptırmak.)

13 — Köy hayvanlarının içecekleri sulara ait sıvatları temin etmek,

14 — Köyün sulanması kabil topraklarını suluyacak arklar yapmak, sulamayı temin ve idare etmek,

15 — Büyük sular üzerine geçit için kayık veya salları yapmak,

16 — Sel basan yerleri selden kurtarmağa çalışmak,

17 — Köy içini veya tarlalık, bağ ve bahçeliklerini, çayırırlarını basacak durumda bulunan sel yataklarını köyün her işinden önce emece ile veya sair yardımlarla zarar vermiyecek hale getirmek, (iki veya daha fazla köyü

zarara uğratan sel yatakları, taşan dere, çay ve ırmakların taşmalarına saik olan yarınıtları köy idarelerince her şeye tercihan zarar vermiyecek bir hale getirmeğe ve bunları her vakit zarar vermiyecek halde tutturmağa Vali ve kaymakamlar mecburdurlar. Köylünün mal ve insan kudreti kâfi gelmiyen yerlerde bu konuda devletin ve ilin mevcut vesait ve imkânlarıyla yardımda bulunmaları mecburîdir.)

18 — Köy içi tenviratı yapmak.

Görülüyor ki, tasarıda köyün yapı ve imar işleri başlıca: Köyün iç yollarını ve sokaklarını gerekiyorsa genişletmek veya yeniden açarak tanzim etmek, meydan açmak, köy sınırı içindeki yolları ve ziraî yolları yapmak veya onarmak, köyü devlet yoluna bağliyacık bölge yolunda emece almak, köy konağı, konut, cami veya mescit, dükkânlar, pazar yerleri, küçük sulama kanalları ve sel yataklarını yapmaktan ibaret bulunmaktadır.

İmkân elveren yerlerde hükümetin yardımıyle köyün imar plânının da yapılacağı bu fıkralar arasında açıklanmıştır.

Ayrıca tasarının yine 18 inci maddesinin sağlık işleriyle ilgili A bendinde su birikintilerini kurutmak, içme suyu yollarını, köyün hamamı, çamaşırılığı ve umumî helâları gibi sıhî tesislerini yapmak Ödevleri de yazılıdır ki, bunlar da köyün sağlığıyle beraber bayındırlığıyle alâkalıdır.

Şimdiden bir noktaya kısaca işaret edelim:

Köy Kanunu tasarısının 105 ilâ 111 inci maddeleriyle, iki veya daha çok köyleri birlikte ilgilendiren ve birlikte faydalandıran işlerin ortakça yapılabilmesini sağliyacık bir köy birliği müessesesi de ihdas edilmektedir. Bu birliğin mevzuuna girecek işler in daha ziyade köyün ve köylerin bayındırlıklarıyle ilgili bulunması lâzımgeldiğine şüphe yoktur. Şu kadar ki, birlik mevzuunun birden fazla köyü müştereken alâkalandıran ve faydalandıran işlere münhasır bulunacağını da 105 inci maddenin sarahatından anlamaktayız, İleride bu konuya tekrar döneceğiz.

Bundan başka tasarının 65 inci maddesinin B bendinin 9 uncu fıkrasında (köy yollarının ve meydanının etrafına ve köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara ve mezarlıklarla köy arasına ağaç diktirmek..) işi köy muhtarları için yapılması mecburî bir vazife olarak sayılmıştır. Yine tasarının 18 inci maddesinin C bendine dahil 7 nci fıkrasında köy içini ve yollarını ağaçlandırmak ödevleri tesis edilmiştir. Bu ödevleri yapmıyanlar için tasarıya ceza müeyyidesi de konulmuştur.

Köylerin inşaat sahaları, yeni köy kanunu tasarısının 9 uncu bölümünü teşkil eden 12 ilâ 17 nci maddeleriyle konulan hükümlere göre ihtiyar meclisi tarafından bir kroki ile tesbit edilecektir. Tasarının kanunluğu kabul edilip te yürürlüğe girmesini müteakip yapılacağı açıklanan bu krokiler, köyün hali hazırdaki bütün yapılarını çevreliyecek ve krokide gösterilen inşaat ve iskân sınırı taş dikilmek suretiyle veya sair işaretlerle belirtilmiş bulunacaktır. Köyün esas yapıları bu sınırın nihayet ikiyüz metrelik dış çevresi içindeki arsalar üzerinde yapılabilecektir. Yani köyün belirtilmiş sınırının nihayet iki yüz metre dışından geçen mefruz bir çizgi köyün esas imar sahasının hududunu teşkil edecektir.

Köyün iç yolları, sokakları, meydanları ve umumî tesisleri ve evleri ancak bu çizgi içinde inşa olunabilecektir. Bu çizginin dışında gerek fertler, gerekse köy idareleri tarafından esaslı hiç bir inşaat yapılamıyacaktır. Yalnız, bağ ve bahçelerdeki yazlık evler ile kulübe ve ağıllar, yayla evleri bu hükme tâbi değildir.

Sözünü ettiğimiz bu bölümün 14 üncü maddesi, pek önemli diğer bir hükmü de ihtiva etmektedir. Bu maddeye göre (köyde yapılacak ve onarılacak kapıların yersarsıntısı bakımından sağlam ve dayanıklı malzeme ile yapılmasını) muhtar ve ihtiyar meclisleri sağlayacaklardır.

*

**

İşte yeni köy kanunu tasarısının köyün yapı ve imar işleriyle ilgili hükümleri ve tesisleri bunlardan ibarettir.

Bu hükümler, bir köy hesabına afakî bir görüşle incelendiği takdirde şüphe yok ki küçümsenemezler. Tasarıda, köyün imar sahasından alınız da iç ve dış yollarına, sokakları, meydanı, hizmet binaları, ağaçlanması, su yolu ve sulama kanallarıyla, sel yataklarına varıncaya kadar düşünülmüş ve bir kaç köyü ilgilendiren imar işleri için de hükümler konulmuştur.

Eğer bu kanunda, iş çeşidi bakımından her hangi bir köyün âmme hizmeti mahiyetindeki ihtiyaçlarından bir kısmına tekabül edecek hükümler yoksa bu gibi işleri ve ihtiyaçları köyün tüzel kişiliğinin verdiği yetkilerle karşılamak imkânsız bir şey de değildir. Meselâ, köyde bir parka veya bir çocuk bahçesine, yahut elektrik tesisine lüzum ve imkân varsa bu işler için kanunda bir kayıt ve sarahatin bulunmaması bu gibi teşebbüslerin alınmamasına engel sayılamaz. Bu sebeple tasarıya bu hususta bazı hükümler eklenmesi hakkındaki dilek ve tekliflerimiz ancak bu işlerin şumul ve mahiyetine, yani köy yapı ve imar işlerinin kanun tasarısındaki telakki tarzına ve uygulama imkânlarına ait olacaktır.

Köy bayındırlığının şumulü, mânası ve plân fikri:

Her şeyden önce köyün yapı ve imar işlerinin şumulü hakkındaki görüşü daha ziyade genişletmek ve köyün imarını kendi tabîî karakterine ve özelliklerine uydurmak gerektiğine inanmaktayım. Bir köyün bayındırlığı demek, iç ve dış yollarıyla, sokak ve meydanının veya bir kaç hizmet binasının yapılması demek değildir. Köyün bayındırlığının mânası ancak onun kendine göre bir imar plânına sahip olması ve bu plânı kendi nüfuzu altına alabilmiş bulunmasıyla belirir.

Bu plân, köyün bütün hizmet binalarıyla her çeşit tesislerini, iç ve dış yollarını, meydanını, ağaçlanmasını içine alabileceği gibi köy evlerinin tiplerini ve müştemilâtını, hasılı tanzim edilmiş bir yurt ve yine temiz tutulması mümkün ve kullanışlı bir mesken zihniyetini doğurmayı hedef tutacak mahiyette bulunur.

Bir köyün sayısı pek mahdud hizmet binaları ve tesisleri ne kadar modern olursa olsunlar köyde mesken durumu ve mesken telâkkisi şimdiki halinde kalmakta devam ettikçe imar edilmiş bir köyden bahsetmeğe imkân kalmaz. Demek ki biz, köyün bayındırlığı adına ilk iş olarak bir plân fikrine varmak ve bu plânı köyün kendi hüviyetinde işlemeğe başlamak mecburiyetindeyiz.

Fakat bu kadar önemli ve çok taraflı bir mevzu, tasarının 18 inci maddesinin B bendine dahil 10 uncu fıkrasında derpiş edilen ve (imkân elverdiği köylerde hükümetin yardımı ile köyün imar plânını yaptırmak...) dan ibaret kalan hükmü ile asla kavranılamaz.

Bugün kanunî mecburiyetler halinde fakat imkân ölçüleriyle takip olunan şehir ve kasabalarımızın imar plânlarının bile henüz tamamlanmamış olduğunu burada bir kere daha hatırlamamız faydalıdır. Şehir ve kasabalarımızın imar plânlarının tamamlanması için daha bir çok yılların geçmesini zarurî kılan ahval ve şartlar içinde köylerin imar plânlarının da vücuda gelmesini beklemek belki bir ömrün kifayet edemeyeceği pek uzun vadeli bir dilek olarak kalacaktır.

Halbuki, köylerimizin artık zaman itibariyle daha fazla beklemeye de tahammülleri yoktur. Şehir ve kasabalara nazaran daha sade ve basit olması tabii bulunan köy imar plânlarının ona göre alınacak teknik yardım tedbirleriyle az zamanda meydana getirilmesi mümkün ve hattâ zarurîdir. Zatı köylerimiz, teknik yardımdan yana bundan sonra artık daha fazla kendi hallerine bırakılmamalıdır. Buralarda teknik çalışmalara karşı duyulan ihtiyaç ileri bir dereceye varmıştır.

Filhakika, köyün içinde ve dışındaki yollar ve sokaklar yeniden açılacak veya genişletilecekse, köprü ve su yolları, hizmet binaları, köy sıhhi tesisleri, su kanalları ve köy meydanı yapılacaksa, sel yatakları tanzim edilecekse, bütün bu işlerde köye bir teknik kadronun devamlı surette yardım etmesi ve yol göstermesi şarttır. Meselâ, köy

mezarlığı şurada veya burada gelişi güzel tesis edilemez. Bir köy yolu rastgele istikametlerden geçirilemez. Bir bina, bir küçük su kanalı tekniğin yardımı olmaksızın işe yarar bir halde yapılamaz.

Köylerde tekniğin yahut ameli bir teknik demek olan bilgi ve görgünün rehberlik edemediği bir çok su, yol, köprü, ağaçlama işleri ve bina inşaları vardır ki, bunların az zaman sonra ne hale gelmiş olduklarını hemen her yerde müşahade etmiş bulunuyoruz. Köycülük bakımından 27 yıllık tecrübelerimiz ve müşahedelerimiz, köyün yapı ve imar işlerini bu gerçekliklere daha uygun ve daha verimli bir sisteme bağlamak ihtiyacında olduğumuzu bize hatırlatmaktadır.

Tasarının 14 üncü maddesinde önemli başka bir hükmün daha mevcut olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Bu hüküm ile köyde yapılacak evlerin yer sarsıntısı bakımından sağlam ve dayanıklı malzeme de yapılmasının sağlanması istenilmektedir. Fakat tekniğin köylüye yakın ve daimî yardımı olmazsa, yer sarsıntısı bakımından sağlam bir malzemenin ne olduğunu ve bilhassa bu malzemeyi nasıl kullanmak ve imtizaç ettirmek gerektiğini köylerimizde herkesin kendi başına takdir etmesi ve bunu başarabilmesi zannedildiği kadar kolay bir iş değildir.

Nitekim, şimdiye kadar gerek köy idarelerinin, gerekse köylülerimizin kendi başlarına yapmak ızdırarında kaldıkları bazı hizmet binalarında ve meskenlerindeki dayanıksızlık ve kifayetsizlik bu mevzuun ciddiyetini göstermeğe yeter bir delildir. Bu gerçeklikler, köyün yapı ve imar işlerinde ona ciddî ve semereli teknik yardımlar yapmak lüzumunu sabit kılmaktadır. Bu yardıma esas olacak prensipleri şimdiden yeni köy kanunu ile sağlamak kaçınılmaz bir zarurettir.

Tasarıya göre köy yapı ve imar işlerinin mazhar olacağı teknik yardımların mahiyeti:

Tasarının 152 ve 153 üncü maddelerinde, köylere ait yolların, kanalların, köprülerin ve sair bayındırlığa ait

bütün işlerin keşif ve tetkiki, yerlerinin tesbiti ve icabında idare ve nezareti ve bu işlerin yapılması için devlet yardımı ile fennî malzeme ve vasıtalarının kullanılması ve köy işlerine ait plân ve keşif evrakı lüzumunda Valilerin emriyle devlet ve özel idare mühendis ve fen memurları tarafından yapılır, Vali ve Kaymakamlar, bucak müdürlükleri köy işlerinin denetim ve kontrolünde ve iş programlarının yerlerinde tatbik yollarını gösterme ve köylerde terakki ve inkişafını temin etme hususlarında bütün devlet — askerler, hakimler ve adalet memurları hariç — ve özel idare memurlarından istifade ederler. Bu memurlar, Valiler ve Kaymakamlar tarafından verilen bu gibi işleri aslî vazifeleri gibi yapmakla mükelleftirler.) denilmektedir.

Bu hükümler gözden geçirilince, köy yapı ve imar işlerinin pek geniş bir teknik ve idare yardımlarına mazhar olduğu sanılacaktır. Fakat bu teknik ve idare yardımı hükümlerinin uygulama değeri üzerinde durulacak olursa, bu işin hiç de sanıldığı gibi olmadığı kâfi bir vuzuhla kendisini gösterecektir. Şöyle ki:

1 — Bir defa tatbikat sahasında görülmüş ve çok kere tecrübeden geçirilmiş bir hakikat vardır, köylerin bayındırlığıyla alâkalı işlerde illerce belki de azamî gayretlerle ve cidden samimî arzularla yapılmak istenilen teknik ve idare yardımları hiç bir yerde bu husustaki ihtiyaçları kısmen olsun karşılayabilecek dereceye dahi vardırılamamıştır. Bir yandan kadro kifayetsizliği (*) veya münhelatı, öte yandan haddizatında iller bayındırlıklarındaki işlerin çokluğu sebepleriyle bir çok illerde kendi işlerine ve kendilerine tahmil edilen diğer bayındırlık işlerine bile yetişemiyen teknik elemanların daha çok geniş ölçüde gelişmesi tabii ve zarurî olan köy bayındırlığı işlerine de

(*) Bizde âmme hizmetleri kadrolarının şişkinliğinden bahsedilir. Hakikatte bizde fazla kadro diye bir şey yoktur. Ancak, bizde kadroların konusunda hata vardır. Bu kadroları azaltmak değil, dağıtmak lâzımdır. Bizde bütün âmme hizmetleri kuruluşlarının yeniden gözden geçirilmesi esasen zarurîdir.

yardım etmek imkânlarını her zaman yeter derecede bulabilmeleri şimdiki şartlar içinde zaten imkânsızdır.

2 — Kaldı ki, köy bayındırlığının, yollariyle, köprüleriyle, binalariyle, mesken, sokak ve meydanlariyle arzettiği özelliklere iller emrindeki teknik elemanlar hazırlıklı da değildir.

3 — Köy bayındırlığının istediği teknik ve idare kudretinin şimdiye kadar olduğu gibi daima dıştan yapılan arızî yardımlarla değil, onun idare bünyesinden gelmesini sağlamak bu davanın özünü teşkil eder. Bu özde, köyün idare bünyesinde yer alacak bir teknik kadro bahis konusudur. Kanaatımca yeni köy kanunu tasarısının köye getirmesi elzem olan önemli yeniliklerden birisi de işte bu olacaktır.

Binaenaleyh, tasarının 15 inci (köyler arası ortak işler ve birlikler) bölümünü bu bakımdan genişleterek köylerin yapı ve imar işleri itibariyle birlikler kurabilmelerini ve birer âmm müessesesi halinde çalışacak olan bu birliklerin köyler için yetiştirilmiş teknik elemanlar kadrosuna sahip olmalarını sağlamak büyük çapta istifadeli bir hükme varmak demek olacaktır.

Köy birliklerindeki teknik kadronun başlıca görevi:

Bu mahiyetteki köy birliklerinin yapacakları ilk iş, birliği terkip eden köylerin tekniğe ait ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadroyu hazırlamak olacaktır. Şurası açıkça bilinmelidir ki, köy yapı ve imar birliklerinin idare bünyesi içinde çalışacak olan teknik kadrolarda görevlendirilecek elemanların, bu maksada göre özel eğitim ve öğretimle yetiştirilmiş, yani köyle işliyeabilecek pratik görüş ve buluşu teknikle mezcetmiş kabiliyette bulunmaları da önemlidir. Bu elemanların çalışacakları birlik içinde yerli veya yerleşmiş olup olmamaları bir mesele değildir. Elverir ki bunlar, çalıştıkları bölgenin bütün bir tabiat varlığıyla ve orada yaşayanların yine bu tabiat karşısındaki ihtiyaçlarıyla anlaşmış ve onları iyice tanımış bulunsun-

lar. Bu anlayış, modern ve insanca bir hayat seviyesi görüşü ile bu tabiat şartları arasındaki münasebetleri imar bakımından da en uygun ve en güzel bir şekilde kolayca tanzime yarıyacaktır.

Bu itibarla, sözünü ettiğimiz teknik kadro, idare bünyesi içinde çalışacakları birliklere bağlı köylerdeki bütün bayındırlık işlerinin tetkiki, gerekli plân ve proje ve keşif evrakının hazırlanması ve bunların belli bir programa göre gerçekleştirilmesi yolundaki çalışmalara nezaret, birlik bölgesi içinde veya civarında mahallî inşaatla elverişli (kerpiç, taş, tuğla, kiremit, kireç, su küngü....) gibi malzemeye ait imal ve istihsalin görenek haline getirilmesi ve kolaylaştırılması ve bilhassa bu malzemenin imkân nisbetinde kalite bakımından islâhî çarelerinin araştırılması, köy imar plânlarının ve tip mesken inşaatının tatbikine yardım işleriyle daimî surette meşgul olacaklardır.

Yine tasarıya konulacak başka hükümlerle, bu birliklerde Devletin yardımıyla inşaat kurslarının açılması ve birlikler için bu kurslarda kalifiye işçi yetiştirilmesi temin olunmalıdır. Bölge teknik elemanlarının yanında bu kalifiye işçilere de şüphe yok ki çok ihtiyaç vardır.

Köyün bayındırlığına doğru geliştirilecek zihniyetler ve itiyatlar meselesi:

Bütün bu hazırlıkların ve teşkilâtın asıl hedefi, mümkün olabildiği kadar az zaman içinde köy idaresinin kendi bünyesinde imar edilmiş bir köy varlığına bağlılık itiyatlarının ve köylülerimizde rahatça geçilebilen bir sokak ve rahatça yaşanabilen bir mesken zihniyetinin husule gelmesini sağlamak olacaktır. Köy bayındırlığının temel şartı muhakkak ki bu itiyatlardan ve zihniyetlerden ibarettir. Muhtaç olduğumuz maddi vasıtalar belki ikinci derecede müessir olabilirler.

207 sayılı idare dergisinde çıkan (köy kalkınması davasının muayyen ve müsbet bir hale getirilmesi) başlıklı

yazımda kısaca temas etmiş olduğum bu nokta üzerinde burada da kısaca durmak faydasız olmayacaktır: Köy bayındırlığının ana hatlarından biri olan köy içi ve köy dışı yollarının iyi bir halde inşasıyla bu yolların bakımı ve muhafazası ayrı ayrı birer mesele teşkil ederler. Filhakika, bir yolun kaldırım veya şose halinde inşası köyün ve köy birliklerinin imkânlarını teşkilâtlandırarak, onları lüzumlu vasıtalarla teçhiz ederek işe başlattırılmalarıyla mümkündür. Fakat işin ikmalinden sonra o yolun idamesi, bakımı, köyün idare bünyesiyle, köylünün bütün bir itiyat ve zihniyetler silsilesi meselesidir.

Yolun hendeklerinden faydalanarak tarlasına su akıtmaya çalışan veya yolu bıçak gibi eninden bölerek bostanına su götüren, yolun taşlarını bahçesinin duvarlarına harcamaktan çekinmeyen, ara geçitleri varken kağnisiyle geçitsiz yerlerden tarlasına daha kısa mesafeden atlamak isteyen ve böyle çeşitli hareketlerle az zamanda yolu da, hendeklerini de harabeye çeviren laubali zihniyetler ve itiyatlar köylerimizde zararlı birer hareket tarzı telâkki edilip failleri âmmе vicdanının nefretiyle karşılanmadıkça köy yollarının sadece inşasından bahsetmek ciddî bir mâna ifade etmiş olmayacaktır. Şu veya bu köyde zaman zaman yapılan ağaçlama hareketlerine karşı da aynı laubali zihniyetin tasalludu görülmekte ve bir çok faydalı teşebbüslerin neticesiz kalmasına sebep olmaktadır.

Bu fena şartlara katılan diğer bazı müşküller de köyün bayındırlığı hususunda çok geri ve zararlı tesirler yapmaktadırlar. Meselâ: Köylerde evlerin, odaların ahırlardan ayrılması, yürürlükteki köy kanununda olduğu gibi yeni tasarıda da hükme bağlanmıştır. Ancak köylerde odaların, evlerin ahırlardan ayrılması zannedildiği kadar basit bir mesele değildir. Bu nokta da tasarruf, idare ve inzibat endişelerinden bahsetmesek bile köylümüz sadece baş sokabilecek bir yer temininden daha fazlasını düşünmeyecek ahval ve şartlar altında bulundukça evlerin, odaların, ahırların, sokakların ve umumiyetle köy bayındırlığının manzarası her yerde ve her zaman aynı olacaktır.

Fakat bu neden böyledir? Yani köylümüzün baş sokacak yerlerden fazlasını ve daha iyisini yapmasına engel olan sebepler nelerdir? Bugün köylerimizde yapı işleri çok taraflı müşküllerle karşı karşıyadır: Köyde işe yarar yapı malzemesinin imal ve istihsalinde mühim bir âmil olan bilgi ve vasıtalar azalmıştır. Alçı ve kireç eskisi gibi köylerde kolaylıkla temin edilemez olmuştur. Kerpiçin, taşın istediği dikkat geleneği kalmamıştır.. Tuğla, kiremit istihsalı pek az köye müyesserdir. Köyde usta ve kalifiye işçi eskisi gibi de bol değildir. Eskisiyle nisbet kabul etmiyecek kadar pahalı olan malzemeye para yetiştirmek artık çok güçtür. Hele kereste temini işi köylerimizde bir çok bakımlardan kötü şartlarla mahmul ve hazin bir maceraya dönmüştür. Ve nihayet köylerimizin maddi perişanlıklarının psikolojik sebepleri de henüz tamamiyle silinip yok edilememiştir.

İşte, köyün yapı ve imar birliklerinin temel mevzuu, köylerde yaşayan bütün engelleri ortadan kaldırmak ve köy idaresini plân fikrine sahip kılmakla beraber köylüyü imar edilmiş köy ülküsüne ve inancına bağlamaktır.

Köy birliklerinin inşaat kooperatifi haline inkılâbı:

Eğer köy imar birliklerinde beklenen gelişmeler gerçekleşir de bu birlikler çok geçmeden birer inşaat kooperatifi durumuna girecek olurlarsa, köyün bayındırlığı işlerinin gerektirdiği malî bünye de kurulmuş olacak ve bu suretle mali imkânsızlık endişelerinden köylerimiz artık yavaş yavaş sıyrılmış bulunacaklardır. Hakikatta, mevzular birliğe dahil köylerin imar sahaları içinde hizmet binalarıyla sokak, meydan, park ve meskenler ve bölge içinde de müşterek yollar, küçük sulama kanalları, içme suyu yolları yapımını ihtiva edecek olan bu inşaat kooperatiflerinin köy birlikleri bölgeleri için imar yönünden dileyebileceğimiz en feyizli birer teşekkül olacaklarından asla şüphe edilmemelidir. Bu kooperatife, bölgeye dahil köylerin halkı ve köy idareleri iştirak edecekler ve herkes geliriyle uygun ve kendisine ait işler için bir yatırım yapar-

çaktır. Bilhassa fakir çiftçi ailelerin ödemeleri cüz'î bir paradan ibaret bulunacaktır.

Ancak bu kooperatifler, ilk zamanlarda bir banka tarafından finanse edileceklerdir. Çünkü köylerde yapı işleri yatırımlara herhalde takaddüm etmek zorundadır. Zamanla bu kooperatifler kendi öz kaynaklarıyla çalışabilir bir hale gelince köyün ve dolayısıyla bütün bir vatanın bayındırlığı da artık tabîî ve tabîî olduğu kadar da emin kaynaklara malik olmuş bulunacaktır.

Köyde teşebbüs fikri ve nefse itimat meselesi:

Görüldüğü gibi üzerinde ısrarla durmak temayülünden kendimizi alamadığımız bu önemli konuyu, dolayısıyla ve fakat pek kıymetli ve tesirli şekilde alâkalandıran bir noktaya daha işaret etmeden geçemiyeceğim: Bu nokta, köylerimizde hayat ve hareketten adetâ tecrit edilmiş bir manevi kıymetin tekrar hayata yöneltilmesi işidir.

Köy birlikleri vasıtasıyie köylerde dile getirilecek yapıcılık imkânları, köylerimiz için çok önemli ve her şeyin üstünde tutulmağa lâyık olması gereken bir mânevi varlığın tezahürüne de vesile olacaktır. Köyle yaşıyan o büyük ve o asil kitlede maalesef yüzyılların besleyip ürettiği türlü ilcaların tesiriyle tek veya toplum halinde bir çok sarsıntılara maruz kalmıştır. Bu sarsıntılar, köylerimizde evvelce mevcut olan yapıcı ve onarıcı ahlâk ve itiyatları büyük ölçüde yıkmıştır. Bu manevi gücün yıkılışı yüzünden köyde mutat günlük ve mevsimlik işler haricinde teşebbüs fikri kalmamış ve bunun devamı ise nefse itimadı zedelemiştir. Artık köyün her çeşit işi tarihi bir gelenek üzerinde toplanarak Devlet babanın himmetine kalmıştır. Gerçekleşmiş olsun olmasın, Devlet babanın himmeti köyün en önemsiz işlerinde bile daima beklene gelmiş ve bu temayül o derece kuvvetlenmiştir ki, şimdi bu duygulardan kendilerini kurtarabilmeleri bir hayli zorlaşmıştır.

Bir köyün kendi emecesiyle bir veya bir kaç yıl içinde yapabilecekleri herhangi bir yol, su, sokak gibi işlere

devlet veya bir şirket kuvvetinin lâzım olduğu ve kendi başlarına kalbur üstü işlerden hiç birini başaramıyacakları hakkındaki kanaat hemen hemen köylerimizde umumîdir. Gerçi, bu mütalâanın çerçevesi dışında görülmeye değer bazı köylerimiz yok değildir, ama bunlar nisbet kurulamıyacak derecede az sayıdadır.

Zaten, bu psikolojik sebep yüzündendir ki, ben köylere muayyen işler için yapılmakta olan para yardımlarının faydalı değil, bilâkis zararlı neticeler vereceğine inanmaktayım. Köye yapılacak her türlü yardım, onun bünye varlığının kuvvetlenmesine yarıyacak şekillerde olmalıdır. Böyle yapılmadığı takdirde köye yapacağımız mahdut hedefli yardımlarla köyün teşebbüs fikrini ve nefesine itimadını uyandırmamıza bence imkân yoktur. Halbuki, köyün ve köylümüzün manevî gücünü yıpratın ve teşebbüs fikirlerinden onları uzaklaştıran sarsıntıları ortadan kaldıramıyız için onun idare bünyesi varlığını mümkün olabilen sür'at ve kuvvetle kurmamız şarttır.

İşte, tasarıda köy bayındırlığına ayrılacak imkânlar bir yandan bu gayeye de esaslı şekilde hizmet edecektir ki, bu, maddî sahada husule gelecek verimli neticelere kıyasla manevî bakımdan daha çok feyizli sonuçlar sağlayacaktır. Köylümüz bir kere manevî gücünün ölçüsünü ve kıymetini lâıkiyle kavrayabilmeli ve ona güvenir bir duruma girip yapıcı itiyatlarını tekrar kazanmalıdır.

Kanaatımca, bu önemli hadise köyün kalkınmasının belki de başlıca manevî çözüm noktası olacaktır. Eğer bu hakikat, göze alınmaz da köylerde bu gün bir gerçek olan manevî perişanlık, yani yaşama heyecanlarının sönüklüğü, aramak, bulmak, tevessül etmek, yeni iş metodlarına girmek, birlik ve ortaklıklar kurup çalışmak, birbirlerine itimat etmek, denemeler yapmak gibi iş ve teşebbüslere karşı çekingenliği devam edecek ve köylüyü bütün hareketlerinde başıbozukluk zihniyetinin tesirinden kurtaracak tedbirlere başvurulmıyacak olursa köylü için başka türlü düşünülecek her çarenin imkânsızlıklarla karşılaşmasından daima korkulabilir,

Şurası da bir hakikattir ki, köyde kendi kendine güvensizlikten ileri gelen bu dağınıklık ve başubozuk zihniyetinden sıyrılma arzuları da gittikçe kuvvetlenmektedir. Tek ve toplum halinde artık usanç getirdikleri bu kararsızlık ve hareketsizlik kâbusunun tesirinden biran önce kurtulmak arzuları bazı köylerimizde ısrarlı istekler haline de gelmiştir. Fakat bu tepkilerin kendiliğinden köyü bu manevî ıstıraptan kurtarabileceği düşünülmemelidir, köyde karar ve teşebbüs fikrini yıkan âmillerden bir çoğu hâlâ yaşamaktadır. Köy idaresinin yapı ve imar, tarım ve ekonomi, sağlık ve sosyal, eğitim ve öğretim bünye varlıklarının kuruluşudur ki, onun manevî hürriyetini sağlayacaktır.

Bu takdirde köylerde boş zamanların kıymetlendirilmesi işi de ayrıca bir gayrete lüzum kalmadan kendi kendine inkişafını bulacak, köyde heder olmakta devam eden hudutsuz bir enerji, köylü hayatında yapıcı, ferahlatıcı ve tamamiyle onun olan yeni bir ahlâk ve zihniyet seviyesinin tekrar kurulmaya yöneldiği görülecektir.

Köyün bayındırlığında hareket noktası:

Mevzuu, onunla pek yakından alakalı vakıaların zarurî kıldığı izahlar yüzünden biraz genişletmiş olduğumun farkındayım. Fakat esas itibariyle köyün bayındırlığı cephesinden yaptığımız bu incelemelerle vardığımız sonuç şu olmuştur ki:

Köyün diğer kalkınma işlerinde olduğu gibi bayındırlık yönünden kalkınmasında da hareket noktası, onun yapıcı bünye varlığını kurmak ve takviye etmek olacaktır. Ona yapılacak malî, İktisadî ve teknik yardımlar bu inşacı bünye varlığını geliştirmek maksadiyle ve muhakkak bu amaca uygun bir şekilde yapılmalıdır. Çünkü, yukarılarda da açıklandığı gibi köylerimizde bugünkü manevî dağınıklığın başlıca, belirtilerinden olan nefse güvensizlik onu, bir yandan değil her yandan saran bir kâbus tesiriyle şaşırtmaktadır. O halde bu olayın tasfiyesi için menşesinde çalışmaya ihtiyaç vardır. Tersine olarak eğer bu ıstırapın

müfredatı yani neticeleri üzerinde durulmakla yetinilirse bunun hiç bir faydası olmayacaktır. Bu itibarla yeni köy kanunu tasarısında her vesile ile ve her hususta bu günün imkânlarıyla mütenasip olarak köyün bünyevî varlığını kurmak ve yine her fırsattan faydalanarak onu takviye etmek ve bu suretle köye hayatîyet vermek lâzımdır.

Tasarının 64 üncü maddesinin B bendine dahil 9 uncu fıkrasında köy yollarının ve meydanlarının etrafına ve köyün içinde ve etrafındaki su kenarlarına ve mezarlıklara, mezarlıklarla köy arasına ağaç diktirmek vazifesinin muhtarlara verilmiş olduğuna yukarıda da işaret etmiştik. Şüphe yok ki, bu tasarıda muhtara ayrılan vazifelerin en verimlilerinden biri de budur. Eğer muhtar bu vazifesini yapmazsa tasarının 27 inci ceza bölümüne dahil 114 üncü maddesi gereğince idare kurullarınca para cezasına çarptırılacaktır.

Yine bu fıkrağa göre ağaç diktirmek hususunda muhtar tarafından alınacak kararlara uymıyanyar da tasarının sözü geçen bölümüne dahil 116 ncı maddesine göre köy ihtiyar meclisleri kararıyla para cezası ödemeğe mecbur tutulacaklardır. Bu para cezaları bir liradan on liraya kadardır ki, oldukça köylü mükellefler üzerinde tesir yapabilecek bir kemiyette demektir.

Fakat köyün ve daha şumullü bir ifade ile Yurdumuzun ağaca olan ihtiyacı sadece bu mahdut sahada yapılacak ağaç dikimi ile ölçülemeyeceğinden bu hususta daha şamil bir prensibe varmamız gerekmektedir. Bu sebeple tasarının 5 inci (köy işleri) bölümüne dahil 18 inci maddesinin C bendindeki yedinci fıkrasını teşkil eden (köyün ihtiyacına kâfi veya hiç ormanı yoksa köye bir orman veya koru yetiştirmek - her köyün en az beş hektar ormanı olacaktır - ve mevcut olanı korumak, büyütülmesine çalışmak, köy içini ve yollarını ağaçlandırmak. - Köylü her yıl nüfus başına bir ağaç dikecek ve bu ağaçları yetiştirecektir.-) hükmü üzerinde durmamız faydalı olacaktır.

Bu fıkranın büyük önemi meydandadır. Esas vasfı ziraatçı olan köylümüz için ağacın ve ormanın sonsuz hayati kıymetini takdir etmek güç değildir. Binanelayh, biraz önce okuduğumuz fıkra pek yerinde tanzim edilmiştir. Ancak, bu fıkranın hem esasında, hem de uygulama yönünde şu eksiklikler vardır:

1 — Her köy için asgarî beş hektar olarak tesbit edilen orman mikdarı çok azdır. Bu kadar küçük bir sahadaki ormanın tabii ve İktisadî faydaları ne bir köy için, ne de yurd için tatmin edici olamaz. Ve binnefs ormanın gelişebilmesi için de daha büyük bir sahaya ihtiyacı vardır. Bu yoldaki mükellefiyet saha itibariyle fazlalaştırılmalıdır.

2 — Köylerde orman ve ağaç yetiştiriciliğinin fidan ve teknik yardım bakımlarından gereken hazırlıklarda yeni orman kanunu ile düşünölmeli ve şimdiye kadar olduğu gibi köylümüz bu mükellefiyetle başbaşa bırakılmamalıdır.

3 — Orman yetiştiriciliği bakımından da köyleri birlik halinde çalışmaya, sevk etmek ve bunlara yapılacak fidan ve teknik yardımlarını birlik itibariyle yapmak ve bunun için de köylerde ağaç yetiştirme iş ve mükellefiyetini yapı ve imar birliğinin mevzuuna almak lâzımdır.

Gerçek, köyün yapı ve imar işleri konusunda tesis edilecek köy birlikleri, geniş ölçüde orman yetiştirilebilmesi için de en iyi ve verimli çalışmalar yaptırabilecek bir teşkilâttır. Gerek köy içinde, gerekse köy dışı sınırlarında yetiştirilecek ağaç ve orman işleri muhakkak ki bir meslekî ve teknik bilgiye dayanacaktır. Köye bu meslekî ve teknik yardım yapılamadığı takdirde bilhassa köy dışında ağaç yetiştirme teşebbüslerinin neticesiz kalmaya mahkûm olacağı şüphesizdir. Bu sebeple köyde orman ve ağaç yetiştirilmesi işlerini köy birliklerinin bünyesine katılacak ormancı elemanlarla takip ve tatbik etmekteki zaruret aşikârdır.

Bundan başka, orman ve ağaç yetiştirilmesi işi onu sadece dikmekten ibaret değildir. Bu işin en önemli tarafını, onun koruyacak ve bakımını devam ettirecek ahlâk

ve itiyatlarda aramak durumundayız. Bu maksada elverişli zihniyet ve itiyatların köyde doğuşunu sağlamak ve onu yaşatmak ancak, teklif ettiğimiz şekilde İdari, meslekî ve teknik çalışmalarla mümkün olacaktır.

Dikilen ağaçları hastalıklardan, hayvanatın ve iklim şartlarının zulmünden, insan elinin tasallûtundan korumak ve bunların su ve toprak şartları yönünden bakımını sağlamak ancak böyle toplu çalışmaların kârı olabilir. Hele köy idareleri şimdiki hallerinde kalacak olurlarsa tasarıdaki orman ve ağaç yetiştirme mükellefiyetine ait olan hükümler sadece kanun metninde yazılı bulunmaktan başka bir işe yaramıyacakları şimdiden iddia olunabilir.

*

* *

Tasarıda derpiş edilen birlikte teklif edilen birlik arasındaki farklar nelerdir? Birliğin başlıca görevleri ne olacaktır ?.

Hatıra gelebilir ki, yeni köy kanunu tasarısının 15 inci bölümünde tesis edilen birliğin vazifeleri arasına köy bayındırlığı ve ağaçlanması konularını da almak mümkün bulunacağına göre bu bölümün ayrıca bir tâdile tâbi tutulmasına da mahal yoktur. Bu mütalâa bize daha sade ve kestirme gibi gelebilirse de tasarının 105 inci maddesinde sözü geçen birlik, iki ve daha çok köyleri birlikte ilgilendiren ve birlikte faydalandıran müşterek mahiyetteki işleriyle bağlı bulunmaktadır.

Halbuki, tasarıda yapılmasını istediğimiz tâdillerle bu birliğin mevzuuna köyleri ayrı ayrı ilgileyen yapı ve imar işleri de girmiş bulunacaktır. Bir teknik kadro bu birliğin esaslı ve müşterek unsurudur. Fakat her köyün ihtiyacına ve imkânlarına göre iş programına alınarak kanun gereğince birlik mevzuuna sokulacak bütün işler halin icapları dahilinde artık ya birliğin teknik ve malî yardımıyla, yahut sadece birliğin teknik yardımı ve ilgililerin emeceleriyle gerçekleştirilecektir.

Buna göre köyün bayındırlığı bakımından birliğin başlıca görevleri;

1 — Birliğe dahil köyler halkına ve köy idarelerine teknik yardımlarda bulunmak.

2 — Birliğe dahil köylerin müşterek yollarıyla bu köyleri toplu veya münferiden ilgilendiren su kanallarını ve içme suyu yollarını yaptırmak.

3 — Birliğe dahil köyler arasında veya bu köylere ait olarak her birinin ayrı ayrı orman ve ağaç yetiştirmesine müzaheret etmek,

4 — Köylerin hizmet binalarını ve halk meskenlerini inşa etmek,

5 — Bu işler için mümkün olabildiği kadar mahallinde malzeme imal ve istihsalini temin etmek ve bu işler için gerektiğinde lüzumlu makine ve edevatı getirtmekten ibaret bulunacaktır.

Köylerde yapı malzeme meselesi:

Birlik bölgesi içinde veya civarında inşaata elverişli iyi vasıfta yapı malzemesine ait imal ve istihsalin görenek haline getirilmesi ve bu malzemenin kalitesinin islahı işlerini de yapı ve imar birliklerinden bekliyebileceğimizi ve bu sebeple mahallinde yapı malzemesi imal ve istihsalinin de birlik görevleri arasında bulunması lâzım geldiğini yukarılarda kısaca belirtmişim.

Bu konunun önemine binaen burada tekrar üzerinde durarak açıklamalar yapmayı zarurî görüyorum:

Bugün için köy yapılarında, kullanılan duvar malzemesi umumiyetle taş veya kerpiçtir. Lüzumu halinde bu maddeler mümkün olabildiği kadar yakınlardan ve kolaylıkla elde edilebilecek yerlerden alınmaktadır. Bu yüzden de bu gibi malzemenin çoğu düşük kalitelidir. Ne çare ki sözde mesken yapmağa karar veren köylünün gücü, taşı ocaktan değil ancak çaydan ve toprak yüzünden toplamağa yetiştirebilmektedir. Kireç ocağı kurup onu yakmak her şeyden önce ustasının ve yakacağın bulunmaması yüzünden çok müşkülleşmiştir. Bundan ötürü köydeki bina ve meskenlerinin duvarları ekseriyetle çay taşı ve karaçamıyla örülmektedir.

Taşın kolayca bulunamadığı yerlerde taş yerine kerpiç kullanılmaktadır. Fakat bu malzeme de en basit ve adî cinstendir. Halbuki vaktiyle bir çok köylerde ve bilhassa Yurdun güney ve doğu kısımlarında Dedelerimizin binalarda kullanmış oldukları kerpiç tipleri yüzyıllar boyunca sağlamlıklarını muhafaza etmişlerdir ki, bugün de o binaların harabelerinde mevcudiyetleri görülmektedir. Fakat bunlar şimdi olduğu gibi rastgele topraktan yapılmış değildirler. Bu tip kerpiçler için elverişli terkipte topraklar aranarak bulunmuştur. Eğer bu terkiibi tabiat hazırlamamışsa bu iş insan eliyle yapılmıştır. Çaresizliklerle karşılaşan bölgelerdeki köyler halkı da adî kerpiçe devam zorunda kalmışlardır. Ama müsait topraklara malik olan yerlerde uzun müddet bu itina devam etmiştir. Esef olunur ki, taş ve kerpiç hususunda köylerimizin artık pek çoğunda bu gibi dikkat ve itinalara kıymet verilmez olmuştur.

1948 yılında Bayındırlık ve Tarım Bakanlıklarının işbirliği ile bu hususta bazı İlmi araştırmalar yapılmakta idi. Yurdun bir çok yerlerinden alınan toprak çeşitleri lâboratuvarlarda incelenecek ve en dayanıklı vasıfta bir kerpiç toprağı tesbit olunacaktı. Bu gayretlerin ne gibi bir sonuca erdirilmiş olduğu henüz anlaşılamamıştır.

Köylerimizdeki inşaatta tuğla ve kiremit nadiren kullanılmaktadır ve bunlar da şehir ve kasabalardan getirilmektedir. Halbuki hemen her bölgede yani onbeş, yirmi köyü ihtiva eden her çevrede tuğla ve kiremit için, hattâ desti ve su künkleri için elverişli topraklar eksik değildir. Ama bu gibi imalâtı yapabilecek usta, yakacak ve nihayet sürüm bahis konusudur. Köylerimizde bundan başka bu gibi malzemeyi kullandıracak itiyatların doğması, ve bunları işliyecek kalifiye işçinin ve diğer imkânların meydana gelmesi lâzımdır.

Kereste temini bahsine gelince, bu, köylerde tam manâsiyle bir çıkmaz halindedir. Şimdiki orman kanunu gereğince uygulanan işletme usullerine göre ormana olan mesafeleri itibariyle bazı köylere zati ihtiyaç kerestesi ve-

rilmektedir. Fakat bu, daha ziyade kitabî bir hükümdür. Çünkü, zatî ihtiyaç kerestesi alabilecek durumda bulunan köylerin pek çoğu depo ve kesim yerlerinin uzaklığı veya nakliyatın müşkül olması gibi bazı sebeplerle bu haktan lâîkiyle faydalanamıyorlar. Bu yüzden hakikî ihtiyaç karşısında bir kısmı kaçak kereste teminine çalışmak yolunu tutmağa mecbur kaldıklarına hükmediyorlar. Elinde biraz parası bulunup ta kaçak kereste işinin sorumluluğundan ve hecaletinden çekinenler ise ağaç malzemeyi şehirlerdeki kereste depolarından satın alarak getiriyorlar. Kereste satın alma işi elde paranın mevcut olmasına bağlı bulunduktan başka kasaba ve şehirlere yolu olmıyan köylere kadar nakli de güç olduğu için mesken yapmak isteyen vatandaşlardan böyle bir durumla karşılaşanlardan pek çoğu nihayet mevcut izbelerle veya onların biraz daha genişletilmesiyle iktifa ederek inşaattan vaz geçmek zorunda kalıyorlar.

Hasılı, diğer yapı malzemesi gibi kereste temini de köylümüz için bir çok ahvalde aşılamıyacak kadar müşkül şartlarla mahmuldür. Köylülerimizin yapı ve köylerimizin imarı işleri işte bu derece çetin bir dava halindedir. Nice yüzyılların kahrını, cefasını üzerlerinde taşıyan, başka hiç bir milletin uğramamış olduğu ihmal ve kayıtsızlıklara maruz kalan yirminci yüzyılın Türk köylüsü artık böyle çetin ve çıkmaz engellerle başbaşa bırakılmamalıdır. Bu asil kitleyi en kese yollardan içinde rahatça yaşamağa müstahak olduğu sıhhî, temiz ve teşkilâtî bir yuvaya kavuşturmak bize millet ve devletçe mukaddes bir vazifedir.

İşte, yapı ve imar birlikleri teşkilâtının en hayırlı işlerinden başlıcası, bölge dahilinde kolayca malzeme temini imkânlarını canlandırmak ve bu imkânları köylümüzün sıhhî yuvası ve köylerimizin yapı ve imarı emrinde işe yarar bir hale getirmek olacaktır.

Haddi zatında, bu, öyle müşkül bir iş de değildir. Yapılacak şey, o bölgenin tabiatında saklı anasırın işe yarar bir malzeme şekline gelmesini teşkilâtlandırmaktan ibarettir. Bu malzemenin imalinde işe yarar ham maddeler ise

hemen her bölgede bulunabilir. Bölgenin teknik elemanları bunları bulmakta hiç bir yerde müşkülâta uğramıyacaklardır. Bunların standart tiplere sokulmaları ise işten bile değildir.

*

* *

Yeni köy kanunu tasarısında köylerin arazi sınırlarından başka bir de imar ve inşa sahalarının meydana getirilmesi muhakkak ki çok isabetli olmuştur. Ancak, kanaatımca bu imar sahasının sınırları da belli olmalıdır. Yukarıda işaret etmiş olduğumuz gibi ihtiyar meclisleri tarafından tesbit edilerek krokisi çizilecek olan bu sahanın sınırları sabit noktalarla tesbit olunacak ve eğer sabit bir nokta yoksa taş dikilmek suretiyle bu noktalar meydana getirilecektir. Köyün asıl imar sahası işte bu belirtilen sınırın dışından ikiyüz metrelik bir çevre ile tahdid edilmektedir. Görüldüğü gibi bu sahanın asıl sınırı mevhum ve mefruz bir halde kalmaktadır. Halbuki sınırın böyle mevhim oluşu, köylerde zamanla bir çok ihtilâflara yol açabilir bir istidadı taşımaktadır. Bu istidat, köy imar sahası mefhumunu çürütecek ve bundan beklenen müsbet neticelerin elde edilmesine imkân bırakılmıyacaktır. Bu sebeple köy imar sahasının da — icabında kanundaki kayıt ve şartlar dahilinde tadil edilmek üzere — tasarıda kat'î ve belirli sınırlara kavuşturulması, yerinde ve çok faydalı olacaktır.

-----«O»-----

T E R C Ü M E L E R

**1939-1945 HARP DEVRESİ ZARFINDA İSVİÇRELİLER
VE YABANCILAR TARAFINDAN İSVİÇRE'DE
YAPILAN ANTİDEMOKRATİK HAREKTLER-
LE BUNLARA KARŞI ALINAN TEDBİRLERE
AIT İSVİÇRE FEDERAL HÜKÜMETİNİN
FEDERAL ASAMBLEYE TEVDİ ETTİĞİ
21/MAYIS/1946 TARİHLİ RAPOR**

Tercüme eden: **Münif SERAV**

Sayın Başkan ve Baylar,

Boerlin takririnin muamelesini takibetmek üzere tanzim edilen raporun bu kısmının gayesi komünistlerin İsviçre'deki faaliyetini tebarüz ettirmektir, bu kısım, nasyonel - sosyalist hareketine tahsis edilen kısımdan daha muhtasar olabilir. Zira federal konsey ve teşrii meclisler komünist tehlikesinden bahsetmiş olmakla beraber diğer taraftan mahkeme duruşmaları da hemen daima alenî olmuştur. Komünist tehlikesi bilhassa Devletin himaye ve otoritesi etrafında münakaşa mevzuunu teşkil etmiş olan üç kantonda baş göstermiş ve yavaş yavaş bütün memlekete yayılmıştır. (Devlet nizam ve asayişine karşı işlenen suçları cezalandıran 31/Ocak/1922 tarihli kanun, genel emniyetin korunması hakkındaki 13/Ekim/1936 tarihli kanun ve genel emniyet ve asayişin korunmasına müteallik olan 7/Ocak/1936 tarihli federal karar projesi ile komünist faaliyetine dair olan 1920 tarihli federal Konsey raporuna müteallik müzakereler esnasında Rusya ile münasebetlerin yemden tesisine takrirlerde ve fevkalâde selâhiyetlere tevfikan konsey federal tarafından alman muhtelif kararların kabulü esnasında mevzuubahis olmuştur. Bu kararlar şunlardır: Orduda genel nizama karşı propagandayı men eden 4/Aralık/1939 tarihli karar (10/

Mayıs/1940 tarihli rapor Millî Konsey ile Devlet konseyinin 1940 tarihli kararının 594 üncü sahifesi ve yine 1940 tarihli kararın 317 nci sahifesi) Anarşist veya komünist hareketine karşı tedbirler ihdas eden 6/Ağustos/1940 tarihli karar, 19/Kasım/1940 tarihli 3 üncü raporu, Devlet konseyinin 1940 tarihli kararının 34 üncü sahifesi ve Millî konseyin 1940 tarihli kararının 637 nci sahifesi İsviçre komünist partisinin dağılmasına müteallik olan 26/Kasım/ 1940 tarihli karar ile 17/Aralık/1940 tarihli karar (21/Mayıs/1941 tarihli 4 üncü raporu, Millî Konseyin 1941 tarihli kararının 171 inci sahifesi ve İçtimaî konfederasyonun emniyetini ve Millî korunmayı sağlamak üzere ceza ve muamele hükümlerini muhtevî 4/Ağustos/1942 tarihli kararı, 3/Kasım/1942 tarihli 7 nci raporu ve Millî Konseyin 1942 tarihli kararının 28 inci sahifesi) bundan başka müfrit solcu faaliyeti Cenevre anayasasının tadil edilmesi keyfiyetinin tasvibi sırasında İsviçre Sosyalist Federasyonunun memnuiyetinin kaldırılmasını talebeden (Nicole) nin istidası, Hofmeier affına müteallik olan (Miville) nin istidası ve parti memnuiyetinin kaldırılması talebini havi olan Zelhveiger mevzu münasebetiyle ve bu ilga keyfiyetine müteallik müzakereler esnasında 27/Nisan/1945 de alınmış olan fevkalâde tedbirler hakkındaki 12 nci raporu bahis mevzuu olmuştur. Federal mahkeme komünist partisinin, federal esas teşkilâtın 56 nci maddesi hükmüne göre Devlet için tehlikeli bir birlik olduğunu Baş Savcılık beyan etmiştir. Bu ifade partinin, sosyal nizamı şiddet kullanmak suretiyle yıkmaya çalışması, Milletlerarası komüniste yardım etmek mecburiyetinde bulunması ve nihayet proletaryanın diktatörlüğünü kurarak kuvvet kullanmak suretiyle gayesine erişmek istemesi esas üzerine kurulmuş olduğu kanaatından doğmaktadır. Federal mahkeme böyle bir partinin yalnız demokratik karekterdeki müesseselerin ve Devletin nizamını tehlikeye koymakla kalmayıp aynı zamanda yabancı bir devletle olan bağlarından ve alâkasından dolayı dış emniyetimizi ve tarafsızlığımızı tehdit ettiğini müşahade etmiştir. Cihan Harbinden evvel ve harp sıralarında komünist faaliyeti,

Emperyalist harp yerine sivil harbi ikame ederek ve proletaryanın diktatörlüğüne saygı göstermek ve 7 nci dünya kongresi kararlarına tevfikân sistematik bir şekilde geniş bir propaganda faaliyeti takibetmek gibi 3 üncü enternasyonalin eski parolalarını tekrar etmek gibi maksatlara münhasır kalmakta olup yalnız bu vasfı onun tehlikeli mahiyetini göstermeğe kâfi gelmiştir. Harpten evvel federal konsey İdarî tedbirler almakla iktifa etmiştir. (Memleketten ihraç, müsadere, okutma kursları açmak memnuiyeti gibi).

Harbin patlamasını müteakip komünist propagandası şiddetlendirilmiş ve orduya kadar sokulmuştur. Bunun üzerine, federal konsey, 14/kânun/1939 kararıyla orduda genel nizamı muhalif propagandayı menetmiştir. Bundan sonra, parlamento da beyan edilen arzulara cevap olmak üzere komünist veya anarşist faaliyetine karşı tedbirler alınmasını âmir olan 6/Ağustos/1940 kararını neşretmiştir. Ve buna mütemmim olarak 26/İkinciteşrin/1940 tarihli ve İsviçre komünist partisinin dağılmasına müteallik kararı almıştır. Harp zamanının tehlikeleri ve enternasyonal durumumuzun maruz kaldığı tehlikeler, hariçten alman ihtilâlcî mücadele metodlarıyla iktidarı ele geçirmek isteyen bir topluluğa müsamaha göstermeğe mâni oluyordu.

Raporumuzun sonunda, Enternasyonal komünistlerle ve İsviçre'deki faaliyeti arasındaki münasebeti ve sonra harpten evvel ve harp sırasında komünist hamlelerini teferruatıyla izah edeceğiz.

KOMÜNİST FAALİYETİ

A. — Harpten evvelki seneler

I. — İsviçre komünist partisi ile milletlerarası komünist partisi

1 — Müfrit solcu teşekküller arasında İsviçre komünist partisi başlıca rolü oynamakta idi. Bu parti demokra-

tik rejim için bilhassa aşağıdaki hususlardan dolayı tehlikeli idi:

- a) Gayesi proleter tabakanın diktatörlüğünü sağlamak idi;
- b) Bu gaye şiddet istimâli suretiyle yâni ihtilâlcî tertiplerle elde edilecekti;
- c) Parti teşkilâtı bakımından dış memleketlerdeki gruplarla münasebette idi.

Dünya komünist teşkilâtının sureti teşekkülünü tetkike girişmeden evvel bu üçüncü noktanın izahı bize giriş olarak yarayacaktır.

2 — Bütün millî komünist partileri gibi İsviçre komünist partisi (komintern) ve üçüncü Enternasyonal adıyla de anılan Enternasyonalin bir şubesi idi.

Dünya kongresi (Komintern) in yüksek organı idi. Yedinci ve son içtima, 25 Temmuzdan 31 Ağustos 1931 e kadar devam ettiği. İsviçre komünist partisi bu kongrede BODENMANN, MÜLLER ve PANETTI tarafından temsil edilmekte idi.

Enternasyonal komünist'in icra komitesi komintern'in en yüksek icra organı idi; merkezi Moskova'da bulunuyordu ve sonuncu kâtibi Enternasyonalin feshi tarihi olan 1943 senesine kadar Dimitrof idi. Bu Bulgarin ismi Reichstag yangını dâvası sırasında ortaya çıkmıştı.

Komintern'in statüleri icra komitesine muhtelif millî partiler üzerinde hudutsuz bir nüfuz sağlamakta idi. Bu millî partilerin ünvanlarını ortaya koyan da bu olmuştu. Zira Statülerin ikinci maddesi millî parti ünvanının memleket komünist partisi Enternasyonal komünist şubesi suretinde olacağını göstermektedir.

Bundan dolayı İsviçre komünist partisi Statülerinin birinci maddesi şöyle demektedir:

İsviçre komünist partisi Enternasyonalin bir şubesidir. Adı: İsviçre komünist partisi, Enternasyonal komünist şubesidir. Üçüncü Enternasyonalin bütün şubeleri, icra

komitesinin bütün kararlarına uymağa mecburdurlar. İsviçre komünist partisinin statüleri aşağıda derecedeki teşekküllere yüksek teşkilâtın kararlarını tatbik etmek mecburiyetini tahmil ettiği gibi parti içinde sıkı bir disiplinin cari olduğunu, Enternasyonal komünist icra komitesi kararlarının tamamen ve harfiyyen tatbikini de âmir bulunmakta idi. (Madde 6, Bent c)

Esasen icra komitesi, mütevassıt bir organa lüzum hissetmeden doğrudan doğruya şubeler, millî partiler üzerinde salâhiyet ve nüfuz sahibi idi. Komintern statülerinin 14 üncü maddesi şubelerin organlarını yalnız partiye karşı değil, fakat aynı zamanda Enternasyonalin icra komitesine karşı mes'ul tutmakta idi. Bu komite, millî kongrelerin kararlarını tadil veya iptal etmek ve hatta şu veya bu şubeye yepyeni usuller kabul ettirmek hakkını da haizdi. (Madde 14) Hasılı millî programların dahi icra komitesinin tasvibine arzedilmeleri icabediyordu. (Madde 17)

1936 da İsviçre komünist partisinin bir ajanı Rusya'dan dönerken bu şubenin altıncı kongresine ait bir karar tasarısı hamili bulunmakta idi. İlâve edelim ki İsviçre komünist partisinin veya İsviçre kongresinin toplantıya dâvet edilmesi dahi komintern icra komitesinin muvafakati olmadan yapılamazdı. Filvaki İsviçre şubesi Statülerinin, meali aşağıda yazılı 30 uncu maddesinin mânası şu idi:

(.....partisinin kongresi usulen Enternasyonal komünist partisinin icra komitesi ile bilmutabeka senede bir defa olmak üzere merkez komitesi tarafından içtimaa dâvet edilir. Partinin olağanüstü kongreleri kendi veya Enternasyonal icra komitesinin teşebbüsü ile içtimaa dâvet edilmektedir. Bununla beraber partinin olağanüstü kongresi ancak Enternasyonal icra komitesinin muvafakati ile toplanabilirdi.)

Enternasyonal Statülerinin 22 nci maddesidir ki icra komitesi dünya şubeleri üzerindeki en doğru müdaha-

le vasıtaları ile techiz edilmiş bulunmaktadır. Filvaki bu hüküm aşağıdaki hususları ihtiva etmekte idi:

Enternasyonal komünistin icra komitesi ve onun başkanlığı, Enternasyonal komünist şubelerine kendi mümessillerini göndermek hakkını haizdir. Bu mümessiller, Enternasyonal komünist icra komitesinin talimatını alır ve kendi faaliyetlerinden dolayı ona karşı mes'uldürler.

Bunlar merkez teşkilâtının ve ait bulundukları şubelerin mahalli teşkilâtının bütün toplantı ve oturumlarında hazır bulunmak hakkını haiz oldukları gibi vazifelerini, ilgili şubenin merkez komitesiyle yapacakları sıkı temas sayesinde ifa ederler. Fakat bazı ahvalde, şubelerin kongrelerine, konferanslarına ve toplantılarına müdahaleleri ve siyasî hattı hareketleri Enternasyonal komünist icra komitesinin direktiflerine uygun değilse, merkez komitesine baş vurabilir. Mümessillerin vazifesi hasseten Enternasyonal komünist icra komitesinin kongre kararlarının tatbikine nezaret etmektir.

İcra komitesi ile onun başkanlığı, Enternasyonal komünistin muhtelif şubelerine mürebbiler göndermekle mükelleftir. Bu mürebbilerin hukuk ve vazifeleri, Enternasyonal komünist icra komitesi tarafından tayin edilen hususâtı ifa ve bundan dolayı kendi mesailerinden mes'uldürler.

3 — Bütün memleketlerdeki komünistler bilhassa yedinci kongreden sonradır ki kendilerine demokrasinin hakikî müdafileri süsünü vermişlerdir. Bununla beraber bu kongrede söylenen müteaddit nutuklar ve orada alman kararlar üçüncü Enternasyonalin geçmişte olduğu gibi ihtilâl ile proletarya diktatörlüğünü sağlamağa devam ettiklerini ispat etmektedir. Bu hususta ikinci kongre tarafından 1920 de düşünülen 21 şartı değiştirmek için Enternasyonal komüniste kabul ettirmek üzere lüzumlu olan beş şartın üçüncüsünü hatırlamak kâfidir:

(Burjuazi hâkimiyetini ihtilâl ile yıkmak ve proletaryanın diktatörlüğünü Sovyet şekli altında kurmak lüzumunu tanımak).

4 — Yedinci kongre bu gayeye ulaşmayı sağlayan vasıtalarla da meşgul olmuştur. Bu hususta kabul ettiği mecburî talimat pek çoktur. Hattâ en mühimleri burada hatırlatılacaktır:

a) İcra komitesi siyasî muarızlariyle arasındaki ideolojik mücadelede komünist partilere müessir bir yardım yapmakla mükelleftir.

O zaman millî müşavir olan İsviçre komünist partisi Murahhası M. Bomdenmann yedinci kongrede şu beyanatta bulunmuştur: «Enternasyonal komünist icra komitesi tarafından yapılan faal ve iyi arkadaşlık yardımı sayesinde bu zorlukları atlatmak ve partinin sabit bir proleter idaresi kurması mümkün olmuştur.»

Yedinci kongrede 1928-1934 seneleri beynelmilel kontrol komisyonu Amerikan doları olarak hassaten aşağıdaki sarfiyatı zikretmiştir:

Parti gazetelerine tediye edilen mebalîğ, tabî masrafları, terbiyevî kültürel ihtiyaçlar için yapılan sarfiyat: 3.966.209,72, Komuta altındaki servisler: 325.559,98.

b) Yedinci dünya kongresi bir kararında icra komitesinden aşağıdaki hususları talep etmektedir:

Hâdisatın âni tehavvülü halinde Enternasyonal komünist kongreleri ve Enternasyonal komünist icra komitesi heyeti umumiyesinin kararları dairesinde komünist hareketinin siyasî ve taktik ödevlerinin doğruhal tarzını sür'atle ve müstakil bir tarzda bulabilmeleri için komünist partileri dahilinde Bolşevik kadroları ve hakikî Bolşevik şefleri vücade getirmek için sistemli bir surette yardım etmek: Dimitrof, komünist kadrolarına sistemli bir yardım yapmayı hasseten lüzumlu addetmektedir. Bu ifadeden, münasip görülürse, «eski kadroları geri çağırıp yenileriyle değiştirmek mânası çıkar. Bilhassa gayri kanunî partiler dahilinde şeflerden kadroların teşkiline hususî bir dikkat atfetmelerini beklememiz lâzımdır. Kadroları iyi teşkil etmek, partinin sinesinde casusluğu dikkatle hazırlamak ta demektir.»

c) İcra komitesi her şubede kanunî partinin yanı başında bulunan gayri kanunî teşekkülün hazırlanmasına hususî bir ehemmiyet atfetmekte idi. Enternasyonal komünist statüsünün 36 ncı maddesi bu hazırlamayı mecburî kılmaktadır: «Komünist partileri gayri kanuniliğe geçmeğe hazır olmalıdırlar. Enternasyonal komünist icra komitesi bu sahada hazırlanmaları için onlara yardım etmelidir.»

d) Vaktiyle üçüncü Enternasyonal diğer siyasî teşekküllerle her ne olursa olsun, her türlü ittihada muhalifti. 1925 te Zürich komünist partisi sosyalist partisine devlet şurasının seçilmesi maksadiyle sosyalist partisine bir ittifak teklif etti. Komintern'in icra komitesi bir hulâsasını neşrettiğimiz bir mektupla bu teklifi reddetmiştir.

Moskova, 3 Mart 1935

Enternasyonal komünist icra komitesi
İsviçre komünist partisi merkez komitesine

Arkadaşlar,

İsviçre komünist partisi merkez komitesinin 7 ve 8 Şubat 1925 tarihli oturumuna ait zabıt, Zürich Devlet şurasının intihabına ait bir kararı ihtiva etmektedir. Burada sosyalist partisi ile çok sıkı bir seçim anlaşması düşünülmüştür.

Bundan dolayı istikbalde ittifak anlaşmaları yenilememeğe sizi davet eder ve yeni bir seçimde sosyalist partisine hiç bir suretle yardım edilmemesi icabettiğini Zürich gurubuna bildirmenizi rica ederiz.

Damga:
Beynelmilel Komünist
Üçüncü Enternasyonal
İcra Komitesi

Komünist selâmlarımızla
Üçüncü Enternasyonal
İcra Komitesi
Kâtipliği

İmza: Kuussinen

Yedinci kongre bu sahadaki ittifaklarda esaslı bir değişiklik vücade getirdi, Müşterek bir hareket ve anlaşma

ile halk cepheleri anlaşmaları vücade getirilmesi lehinde karar verdi. Kongrenin bir kararı, şubeleri şu şekilde hareket etmeğe dâvet etmektedir:

« Faşist kapitalizminin tevacüzüne ve yeni bir harp tehlikesine karşı mücadelede bütün amelelerin halk cephesini ve proletaryanın yegâne cephesini daha iyi idare ve sevk edebilmesi için amele topluluklarının galebe ve irtibatlarını takviye hususunda bütün gayretlerini sarfetmek... Amele sınıfı ile teessüs etmiş olan bağları sıklaştırmak ve milyonlarca amelenin itimadını kazanmak «komintern» şubelerini halk tabakalarının hareketi haline kalbetmek, komünist partisinin nüfuzunu amele sınıflarının ekseriyetine teşmil etmek ve bu suretle proleter ihtilâlinin icabettirdiği şartları tahakkuk ettirmek»

Hassaten gençlik ve sendikalar arasında anlaşmalara varmağa gayret edilmiştir.

Komintern'in yedinci kongresinden sonra toplanmış olan gençleri beynelmilel altıncı dünya kongresi yeni bir tarzı hareket çizmiştir. O da Komünist gençlik cemiyetlerini parti dışındaki topluluklar teşkilâtına kalbetmek. Bu parola esasen yedinci kongre kararında mevcut bulunmakta idi: Komünist enternasyonalı yedinci dünya kongresi., kendi icra komitesi ile gençler enternasyonal kongresine bütün bir seri komünist teşkilâtının kısmen tecridine engel olmak, komünist gençlik ezalarına demokratik Burjuazi, ıslahatçı ve faşist partiler veya dinî topluluklar (sendikalar, kültür ve spor teşkilâtı) tarafından tesis edilen bütün genç işçi teşkilâtına iltihak etmek ve geniş gençlik kütlelerini kendi nüfuzları altına almak için bu teşkilât içinde sistemli bir şekilde mücadele etmek maksadı ile müessir tedbirler almasını talep etmektedir. Bu gaye ile yedinci kongre, icra komitelerine faşist olmayan bütün halk, kitlelerini geniş bir gençlik cephesi haline getirmeyi tavsiye etmektedir.

Sendikalarda birliğin her vasıta ile araştırılması lâzım geliyordu. Bu gayeyi sağlamak için komünistler «ayırıcı» denilen politikaya hız vermişlerdir ki bu da aşağıda-

ki şekilde olan komintern statülerinin altıncı maddesine uygundur:

Parti dışında kalan ve amele ile köylüleri bir arada toplayan bütün teşkilâtta (Sendika, Kooperatif, Spor cemiyetleri, eski muharipler cemiyeti) idareci teşkilâtlarında, kongre ve konferanslarıyla belediye meclislerinde, parlâmentolarda ve ilâahiri.. bir komünist hizbi teşkil edilmelidir.

Yedinci kongrede Dimitrof bu hususta dedi ki:

Hali hazırda batıdaki komünist partilerinin başlıca vazifesi Sendikalist hareketlerinin vahdeti için büyük gayretler sarfetmek, bilâ istisna bütün azalarını sendikalara sokmak, sermayeye karşı olan işçi sınıflarının birlik dâvasını müdafaa etmek, velhasıl bu suretle partiye sendikanın yardımını sağlamak..

Bu hareket inkişaf eder etmez ve amele sınıfının vahdeti kuvvetlenince tedefüiden tecavüziye geçişi hazırlamak ve sonra kitle halinde siyasî teşkilâtı körüklemek.

Bununla beraber Alman sendikaları, komünistlerden bir doğruluk beyannamesi imza etmelerini istiyorlardı. Yedinci kongrede icra komitesi bu bapta aşağıdaki hususâtı müşahede etmektedir: «Bu manevrayı akamete uğratmak için Alman komünist partisi tarafından ele alman taktik mükemmeldir.

Filvaki, islâhatçı sendikalist, şefler, sendika disiplinine muteveat beyannamesini imza etmelerini kendi azasından istemiştir. Bu suretle komünistler bu teşkilât içinde kalabilmişlerdir.»

İsviçre komünistlerinin ayırma faaliyeti için risâleye: «Komünistlerin taktiği hakkındaki bir tek cephe lehine yapılan manevraya müteallik vesikaları göndermek bizim için kâfi gelecektir.»

e) Üçüncü Enternasyonalin harp hakkındaki hattı hareketi ne idi?
Yedinci dünya kongresinin bir kararı bu suale cevap yermektedir,

«Sovyet birliği aleyhine bir inkılâp aleyhdarı harp halinde komünistler bütün amele sınıfını kaldındırmağa ve her vasıta ile ve her ne bahasına olursa olsun Kızıl Ordunun Emperyalist kırallarına karşı zaferini temin etmeğe mecburdurlar.»

Kongre esnasında icra komitesi âzasından biri aşğıdaki izahatta bulunmuştur:

«Dünya proletaryasının harp hakkındaki başlıca hareket tarzı, şimdi Sovyet birliğinin müdafaası zaruretiyle mukayyet bulunmaktadır. Halbuki 1914 te en iyi proleter inkılâpçılar evvelâ kendi emperyalist hükümetlerinin askerî hezimetini lehinde idiler.»

Yedinci kongrede «Emperyalist harbini» dahili harbini» dahili harbe kalbetmek lâzım geldiği hatırlatıldı: «... Halk tabakalarının başına geçerek emperyalist harbini burjuaziye karşı bir dahili harbe tahvil etmek için bütün kuvvetimizle mücadele edeceğiz: İnkilâp için, iktidarı ele almak için mücadele edeceğiz...»

Bu gayeyi elde etmek için yedinci kongre, komünistleri, ordulara girmeğe dâvet etmiştir: «Orada harekete geçmemiz lâzım.. Harbin patlamasıyla beraber Bolşevik direktiflerinin tatbikini hazırlamak için en iyi vasıtaadır. Hali hazırda komünistler, orduyu sabote etmek veya hizmeti reddetmek için halk tabakalarını tehyiç etmemelidir; vazifeleri, bilâkis, orduya ayak atmak ve en geniş faaliyette bulunmaktır.»

f) Yedinci dünya kongresinde propagandanın hafifletilerek daha uzlaştıracı bir şekil alması talep edildi. Enternasyonal komünist, icra komitesinin aylık organı olan komünist Enternasyonal tahrikât ve propaganda rolüne ve usullerine ait direktifler vermektedir.

Tahrikâtımızda halk tabakaları için en yakın olanı, infilâk maddeleri ile ilgili ve halk toplulukları için doğrudan doğruya en vazih olanı kurtaracağız: Bir grevcinin beslenememekten doğan ölümü, bir irtişa ve irtikâp hali, bir sınıf mahkemesinin kanlı hükmü ve saire tehevürü

daha az davet eden başka hâdiseleri bile bir tarafa bırakmak suretiyle bu noktalar üzerinde duracağız. Buna muvazi olarak propagandamızda bir grevcinin gıdasızlıktan ölümü ve saire, pek nâdir ve tesadüfi bir hâdisе olmayıp bilâkis kapitalizmin bir tezahürü olduğunu ve bu gibi hâdiselerin ilânihaye tekerrürünün kapitalizmin devrilmesi ve sosyalizmin yerleştirilmesiyle kabil olabileceğini göstereceğiz....

Muayyen zamanlarda zahiren ikinci derecede ehemmiyetli bir mesele, bir skandal dâvası, bir bayrak meselesi, bir filmin gösterilmesi ve saire gibi hâdiseler halk topluluklarını buğdaya konulan bir yeni vergiden daha fazla harekete getirebilir. Tahriklerimizi, halk topluluklarını doğrudan doğruya isyan ettiren hâdiseye bağlamamız icabeder. Halk topluluklarını hâlen isyan ettiren, kızdıran ve endişeye düşüren şeye karşı yüzde yüz müsait duruma sahip olamamak tehlikesini gözönünde tutmak suretiyle hemen tedbir almalıyız.

Zikrettiğimiz mecmua müteakiben propagandayı keyfiyet ve kemmiyet bakımından arttırmayı tavsiye ediyor: «Hasmın geniş propagandasına karşı kitap, risâle ve mecmualardan mürekkep bir ordu çıkarabilmek, Sovyet birliği için bir propaganda, fakat yeni bir yaşayan bir propaganda yaratmak.»

Yedinci kongre aşağıdaki tavsiyelerde bulunmuştur:

«Amele topluluklarına, kendi milletlerinin tarihini, Lenin ve Stalin'in ruhuna tamamen uygun bir zaviyeden göstermek, teşrih etmek ve bugünkü mücadeleyi mazinin ihtilâlcı an'anelerine sokmak için her şeyi harekete getirmek...»

5 — Yukarda naklettiklerimiz, İsviçre komünist partisinin, ihtilâlle, proletarya diktatörlüğünü memlekette yerleştirmek istediğini ve geniş mikyasta hariçteki teşekküllere tâbi olduğunu ispat etmektedir. Bu şartlar altında teşkilâtı esasiye kanununun 102 nci maddesinin 8-10 bentleri, Federal konseye, bu partinin faaliyetine nezaret et-

mek ve tehlikenin yakınlığına göre memleketin iç ve dış emniyetini sağlamağa imkân veren tedbirleri almak vazifesini tahmil etmektedir.

II — Müfrit Solcu İsviçrelilerin faaliyeti:

1 — Müfrit solcu mehalifi ve bunların faaliyetleri çok eski devirlerdenken hükümet makamlarını işgal etmektedir. Bu muhalif, yalnız komünist partisini değil, fakat aynı zamanda anarşistleri, (IV üncü Enternasyonal adıyla de anılan) Trocki hareketini ve Nikola tarafından idare edilen siyasî grupları da ihtiva etmekte idi. Bu raporda ancak artık eskimiş olan vakılardan bahsedebiliriz.

a) 1931-1935 seneleri zarfında gerek suikastlar ve gerek sadece siyasî nümayişler için defalarca infilâk maddeleri kullanılmıştır. Bu hususta 1931 de Lügenodaki İtalya konsolosunun otomobilinde bulunan infilâk maddelerini ve 1932 de konsoloshanede bulunan bir bombayı zikredebiliriz. Keza 1932 de Zürichteki İtalyan binasında bir infilâk vuku bulmuştur. Ertesi sene Lozandaki belediye tiyatrosunda ve 1935 te Cenevredeki ölüler abidesinde infilâk maddeleri kullanılmıştır.

b) Memleketin iç emniyetinin maruz kaldığı tehlikeler arasında, hassaten 1932 de Cenevre'de vukubulan iğtişası zikrederim. Aynı sene mevkıfları kurtarmak maksadiyle tertip edilen Zürichteki kışla taarruzu vuku bulmuştur.

c) Teşrii meclislerin müzakereleri, defalarca müfrit solcu propagandasına taallûk etmekte idi. Bu hususta hassaten ilâhsızların propagandasına karşı yapılan mücadeleye ait 22 Haziran 1933 tarihli Müller - Grosshöchstetten faraziyesi ile orduya karşı tahrike müteallik olan Vallotton istizahını hatırlatalım; 1934 Aralık içtimamda buna dair verdiğimiz cevaba ilâve edecek hiç bir şeyimiz yoktur.

2 — Harpten evvelki seneler zarfında memleketimiz komünist propagandaları içinde boğulmuştur. Bunlar bil

hassa kitap, risale, defter, matbu veya teksir edilmiş küçük vak'alardan ibaret bulunmakta idi. Bu yazıların büyük bir kısmı yabancı memleketlerden gelmekte idi. Almanya'nın Nasyonal - Sosyalist makamları bile memleketimize gönderilen komünist propaganda malzemesinin transit suretiyle geçmesine mâni olmamışlardır. Bu yazıların çoğu gizli olarak Almanya'ya geçirilmek için idi. Bunlar ekseriya Alman Nasyonal - Sosyalist menşeli gibi görünen aldatıcı başlıklar taşımakta idiler. «Alman ırkçılık Doktrini gibi». Umumiyetle bunlar son derece ince kâğıtlar üzerine ve pertesiz olmadan okunmaları mümkün olmayacak surette küçük harflerle basılmıştır.

3/Kasım/1936 tarihli ve İsviçredeki komünist tahrikâtına karşı tedbir alınmasına dair olan kararımız (Madde 1) bu maksada hizmet eden propaganda malzemesinin müsaderesini âmir bulunmakta idi. Konfederasyon savcılığı bunu tatbik ve icraya memur edilmiştir. 27/Mayıs/ 1938 de bu hükmü kaldırarak diğer daha geniş iki hükümle değiştirdik ki bunlar irtica propagandasına karşı tedbirler alınmasını âmir olan kararımızın birinci ve ikinci maddesidir.

3 — Propaganda ve tahrikâr için İsviçre komünist partisi bilhassa işçilerin marksist ekolünü kullanmakta idi. Burada halka açılan kurslar bahis konusu idi. Gayesi partiye yeni azalar kazandırmak, nazariyelerini ve programiyle komünist taktiği yapmak idi.

Voud kantonu devlet şurası bu kursların menedilmesini kararlaştırdı. Kararı Voud teşkilâtı esasiye kanununun 8 inci maddesinin 2 nci bendine dayanmakta idi ki meali şu idi:

«Gayeleri ve vasıtaları asayişi umumiye ve hüsnu ahlâka mugayir olmayan asambleler ne takyidedilir ve ne de menedilebilir.»

Federal mahkeme 20/Eylül/1935 tarihli kararında bu karara karşı yapılan talep reddedildi.

Hükümün başlıca kısmı şu mealde hazırlanmıştı:

Devlet şurası, hassaten ordunun içinde hazırlanmakta olan ihtilâlê dair hüküm vermekte ve komünist taktiğini anlatmaktadır. Komünist, açılan eski isyan usulünü bırakarak artık hizmet etmekten çekinmemelidir. Bilâkis orduya girmeli, iyi asker olduğunu göstermeli, ilerlemeli ve kendi silâh arkadaş ve şeflerinin emniyetini kazanmalıdır. En seri ve en öldürücü silâhları kullanan orduya katılmak için mümkün olan her şeyi yapmalıdır. Bir kere emniyet kazanınca komünist teşkilâtı, altüst etme işine başlayacaktır. Orduda hoşnutsuzluğu vücade getirmeğe, disiplin ve silsilei meratibe riayete karşı isyankâr bir fikir yaratmağa gayret edecektir. Bu bozgunculuktur. Bundan başka ihtilâlcî askeri komünist kovuşları teşkil edecektir. İhtilâl hareketi yalnız ordunun teşkilâtsızlandırılmasını değil, fakat aynı zamanda casusluğu, komintern hesabına da hiyaneti hedef tutmaktadır. Bu casusluğun hedefi, komünist partisinin veya kendi ordusu olan Rus Sovyet birliğine muhtaç olduğu bütün malûmatı vermektir. Fakat ayrıca her memleketin komünistlerine subayları ve hini hacette düşmanları telekki edilmeleri icabeden adamları bildirmeğe yarayacaktır. Bu suretle daha emin ve çetin bir miha hareketini başarabilmek için kullanılış tarzını öğrenecekleri modern öldürücü silâhları bunlara karşı kolayca çevirmek mümkün olacaktır.

Federal mahkeme daha aşağıda şu hususları müşahade ettiğini bildirmektedir:

Bu hareketlerde orduyu içinden yıkmak ve dağıtmak gayesiyle sarfedilen bir gayret karşısında bulunuyoruz. Bunu yapmak için de Askerî teşkilâtın temeli olan disiplinin tahrip edilmesi lâzım netice olarak buhranlı bir anda ordunun dahilde nizam ve asayîşi sağlaması veya memleketi yabancılara karşı koruması iktiza ettiği bir sırada ordu bunu yapmaktan imtina ederek ihtilâlin âleti olacaktır. Bu hareket ihanet ve hiyanet taktiğidir. Disiplinli, gayretli, sadık asker maskesi altında düşman, baltalayıcı ve hain karakteriyle gizlenmektedir... Tabii bu vasıtalara baş vurmaya düşünen ajan, kendi dinleyicilerini, prensiplerini anlattığı taktiği, orduda tatbik etmeğe dâvet

etmiş değildir. Fakat böyle bir davet onda zımnen mevcuttu... Memlekette umumî asayiş kurulunca bunun muhafazası için yalnız pilisin müdahalesiyle memleket sulhu sükûn ve emniyetini ihlâl eden hareketlere mâni olmak kâfi gelmez. Fakat aynı zamanda komisyonu başka gayri meşru veya caniyâne hareketlerden de haberdar etmek lâzım gelir... Ordu disiplinini yıkmaya matuf dâvetin, hem devletin bu esaslı müessesesi ve hem de kendisi için âni bir tehlike teşkil ettiği göze çarpmaktadır....

Propoganda veya komünist taktiğine giriş dersleri, İsviçrede komünist tahriklerine karşı alınacak tedbirleri tayin eden 1936 tarihli kanunumuzun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasına tevfikân umumî surette yasak edilmiştir.

4 — Komünistlerin baş vurdukları tahrik vasıtalarından biri olan parçalama faaliyetini hassaten zikretmek yerinde olur. Yedinci dünya kongresinde kabul edilen kararlar, komünistleri mümkün olduğu kadar fazla miktarda teşkilâta girmeye ve komünist prensiplerine tevfikân orada ifsad edici ve dağıtıcı hareketlerde bulunabilmeleri için o teşekküllerde nüveler teşkil etmeye dâvet ediyordu. Bu maksatla İsviçre Sendika birliğinin 1936 broşüründe şu yazdıklarını hatırlamak dikkate sayandır:

İşte bu broşürden üç hülâsa:

Memleketlerindeki işçi durumu her ne olursa olsun, komünist partileri her tarafta kendi politikalarını Rus komünist politikasına uydurmağa mecbur kalmışlardır. Şimdiye kadar hiç bir memlekette komünistler Moskovadan ayrı müstakil ve millî zaruretlere uygun bir politika yapacak durumda değillerdir. (Sahife 4).

İsviçre Enternasyonal komünist kararlarının kat'î olmadıklarını söyleyecek arkadaşlar daima bulunur. Zira onları dinleyecek olursak İsviçre komünistlerinin, geçmiş tecrübelerin verdiği neticelerden faydalanarak bilâ kaydû şart demokrasi müdafileri tarafına geçmeye hazır olduklarına inanmak lâzım gelir. Bu arkadaşlar unutuyorlar ki isteseler bile tek cephe ile halk cephesine iltihak

edenler, kızıl enternasyonal sendikası ve enternasyonal komünist tarafından emredilen parçalama ve ifsad etme eserini takip etmekten başka bir şey yapamazlar. Parolalarını, münhasıran, İsviçre komünist partisinin bir kısmını teşkil ettiği enternasyonalin kararlarından alıyorlar. Parti azası parolayı takip etmemek gibi bir yol tutacak olurlarsa kendileri hemen bertaraf edilerek yerleri şayanı itimat başkaları tarafından işgal edilir.

İsviçre komünist partisi merkez komitesinin 26 Ocak 1936 da ittihaz ettiği başlıca kısımları aşağıda yazılı kararı, en büyük sarahat ve vuzuhla izah etmiş olan da esasen budur:

İsviçrenin hali hazırdaki durumu, komünist partisini, yedinci kongrenin tek cephe ve halk cephesi siyasetini en geniş esaslar dahilinde takip etmek kudsi vazifesi önüne koymaktadır.

Bunun içindir ki, merkez komitesi yedinci dünya kongresi kararlarını selâmlamakta ve hiç bir kaydu şarta tâbi olmadan İsviçrenin bugünkü durumuna tekabül eden dürüst ve âdil siyaset olarak bunları tatbik etmek vazifesini partiye tahmil etmektedir.

Tek cephenin hakiki gayeleri, sendikalarımız arasındaki yerlerini tekrar işgal etmiş olan bazı komünistlerin hattı hareketlerinde sezilmektedir.

Onların birinci endişeleri, nüveler yaratmak ve böylece teşkilâtımızın temellerinde çatlaklar vücade getirmektir.

Parti basınından ve tamimlerinden anlaşıldığına göre bunlar, merkez komitesinin talimatını almak için muntazaman toplanmaktadırlar (Sahife 14).

5 — 17 Haziran 1936 da Cenevrede büyük bir halk toplantısı ilân edilmişti. Yedi Fransız siyaset adamı bu maksatla orada söz söyleyeceklerdi. «Kırk saatlik hafta ve Fransa hadiseleri». Bu toplantıya yapılan bir davette Fransız İşçilerinin, kendilerine kırk saatlik haftayı ve tediye tatiller sağlayan kollektif bir mukavele akdettikle-

ri okunabiliyordu: «Buna nasıl muvaffak oldular? Sendika hareketi şefleri size bunu izah edeceklerdir.»

O sıralarda Fransada grevler grevleri takip ediyor ve fabrikaları işgal metodu tatbik ediliyordu ki bu metodu o zamanki Fransa hükümeti kanunsuz hareket olarak tavsif ediyordu. Fabrikaların işgali komünist taktiği cümlesinden idi.

Kızıl Enternasyonal sendikası, teşekkülüne ait bir kongrede komünist kâtip Losowsky tarafından kaleme alınmış olan risale şeklinde bir faaliyet programı kabul etmişti. 1923 te Pariste neşredilmiş olan bu vesika, «fabrika ve imalâthanelerin ameile tarafından işgali» başlığı altında 7 numaralı bir fasıl ihtiva etmektedir. (Sahife 34-41).

Muharrir bu hususta teşebbüs sahalarının gayri kanunî işgali, bir kütle hareketi şeklini aldığı zaman burjuva rejimi teşkilâtını bozabileceğini ve idare mekanizmasının ihlâl edilemeyen kısmının burada olduğunu hatırlatmaktadır. İmalâthanelerin işgali, hususî tasarrufa karşı olan mücadelede en kuvvetli bir silâh olduğunu, zira halk tabakasının hususî tasarruf rejimi hususundaki dinî saygısını sarsmakta olduğunu ilâve etmektedir. Bu işgaller bir kitle işgali vasfını kazandıkları zaman burjuva rejimini tehdit edebilen en ağır tehlikeyi teşkil etmektedirler. Bunun içindir ki, işçi sınıfı böyle bir silâhı kullanmaktan çekinmemelidir. Elhasıl, muharrir, İçtimaî inkılâba götüren başlıca silâh budur diyor.

İmalâthanelerin işgali usulü İsviçrede de iltizam edilmiştir. O zamanki komünist organı olan «Vorwärts» gazetesinin 27/Haziran/1936 tarihli nüshası aşağıdaki fıkrayı ihtiva etmekte idi:

Nasıl hareket edilmesi lâzım geldiğini Fransadan öğrenelim. Teşebbüs şefleriyle Fransız usulü konuşalım ve bunun ne demek olduğunu anlamakta gecikmeyeceğiz.

En sade ve esaslı hakikat, ancak kitle mücadelesinin müessir olduğudur. Bu basit ve çetin hakikat çok daha çetin olmuştur. Ona göre hareket edelim;

Teşkilâtı esasiye kanununun 102 nci maddesinin lü ancu fıkrasına istinaden yedi hatibin Cenevredeki mitinge iştirak etmelerine mâni olduk.

6 — Komünist basın ajansı «Runa» RUNDSCHAU KACHRİCHTEN - AGENTUR» Zürichte kooperatif şeklinde kaydedilmişti. Tespit edildiğine göre şerikleri tamamen tanınmış İsviçreli komünistlerdendi.

«RUNA» hassaten Moskovadaki «IMPREKOR, (Enternasyonal Presse Konferans) nezdinde delil ve vesikalar toplamakta idi. İsviçrede değiştirilmiş veya yalan oldukları anlaşılanlar dahil olmak üzere bu ajansın bütün havadislerini aynen naklediyordu, işte (RUNA) İsviçrede gayri menkul emvali olduğu için Polonya Cumhur Başkanının İsviçre vatandaşı olduğunu bu şekilde bildirmişti. Bununla beraber herkes biliyor ki memleketimizde gayri menkul emvale sahip olmak keyfiyeti ancak ikamet hakkını bahşetmektedir.

Ayrıca (RUNA) yabancı memleketlerdeki mümasil teşebbüslerle sıkı münasebette bulunuyordu. Faaliyeti, dış memleketlerdeki bu ajanslardan biri tarafından tetkik bile edilmiş ve haberlerinin muhtevası ile onlara verilecek şekil hakkında kendisine talimat verilmiştir. İşte bunun iki misâli)

13/Ekim/1938 245 sayılı bültenle Prag haberlerine Moskova tarafından bir daha tarih konulmuştur. Üçüncü sahife korkunçtur: Bilhassa işin teknik mahiyeti çoktur...

22/Ekim/1938... Siyasî tahrikâttan dolayı arzu edilmeyenlerin tardı. Serlevhadaki iki hatadan bahsetmeden bu haberin hiç bir kıymeti yoktur. Bir Nazi casusundan bahsedilmesi lâzımdı. Cümlelerin üst tarafına gelince, İsviçre telgraf ajansının verdiği bir haberden başka bir şey değildir. Bununla beraber Basın, ajansının metinlerini yazmak (RUNA) nın vazifesi değildir. İsviçreli olmadıkları için bu haberi okuyanların burada bir Nazinin bahis mevzuu olduğunu, fakat hükümetin başkaca Antifaşist muha-

cirlere karşı alman tedbirleri mazur göstermek için bunu vesile ittihaz etmek istediğini anlamalıydılar.

Harbin başında askerî makamların isteği üzerine (RUNA) nın merkezinde bir arama yapıldı. Muhasebesi nâtamam olmakla beraber (RUNA) nın her ay abone bedeli olarak 3427 frank aldığı anlaşıyordu. Bu meblâğın yarısına yakın bir mikdar her halde Moskovadan ve (RUNA) ya bağlı diğer yabancı ajanslardan geliyordu.

Komünist teşekküllerin feshine müteallik olan 27 Ocak 1941 tarihli ve 1 sayılı Federal Adalet polis dairesi kararı ile (RUNA) feshedilmiştir.

-----«O»-----

DEVLETİN TEKNİK ORGANİZASYON U (1)

P. Dubois – Richard

Çeviren: II. TEKİN

Fakat bizim şu izah ve tarif edegeldiğimiz teferruata da dikkat eden kimse bu tecrübî usulün tatbikatı siyasî tekniğin ta kendisinden mi ibarettir? diye sorabilir. Bu noktada, biz, münasip bir şekilde tarif ve izah edilmemiş olarak ekseriye kullanılmakta olan bir takım tâdillerin mânasını tavzih etmek vaziyetine gelmiş bulunuyoruz.

Bununla beraber, bu bahiste, hukuk âlimlerinin sarf ettikleri gayret ve himmeti de takdir etmek lâzımdır. Bilhassa, M. Geny'nin müsbet hususî hukukta ilim ve teknik isimli güzel kitabına dayanarak bahisle ilgili istilâha ve kendi mülâhazalarımızı da ifadeye muktedir olduğumuzu zikretmeliyiz.

“M. Demoque - Demog” hususî hukukun esasları ismini taşıyan kitabında diyor ki : “Sanatlarda teknik, vasıtaları mahdud ve muayyen maksatlara tatbik etmek maharetidir.”

Bu tarif pek münasip bir hareket noktasıdır. Ancak fikrimize kalırsa buna tahlilî bir izah ve ilâveyi de eklemek ister. Biz sanatlarda tekniğin bir takım gayeler tâyin ve tesbit ederek vasıtaları bu gayelere tatbik etmek, demek olduğundan tâbir diğeriyle kül halinde ele alınınca tekniğin gayenin tekniği veya gaiyetin tekniği ve vasıtanın tekniği diye iki veçhi ihtiva eylemekte bulunduğuna inanıyoruz. Bu tarifi siyasetle en mükemmel bir mukayeseye imkân veren sanatlardan birine, yani mimariye tatbik edelim.

Sanatına tam mânasıyla hakim olan “iyi ve erbab mimar” olan kendi sanatından tahakkuk ettirilmesi bekle-

¹ Baş tarafı İdare Dergisinin 211 sayılı nüshasıdır.

nen gaye ve hedefi vazih olarak kavramiş bulunmak zorundadır. Yani bundan maksadımız da şudur ki, mimar, yapılması kendisinden istenen binadaki ilk hedefi kendisi tâyin ve tesbit etmez. Bunu isteyip söylemek eserin sahibi olan kimseye ait bir keyfiyettir. Ben bir köy evi veya bir şehirde bir ev yaptırmak istiyorum. Bunun için “100.000” frank, yahut “500 000) frank sarf etmek mecburiyetindeyim. Ancak şu ilk malûmatı aldıktan sonra menazır fennine uygun bir şekil ve heyette müşterisine talebi hakkında sarih ve vazih bir fikir vermek, bu sanatın erbabı olan kimseye düşen bir iştir. Yani mimarın işidir. Elhasıl mesele kolayca hallolacak neviden değildir. Nice kimseler vardır ki, bir bina yapmak fikri kafalarında ama, ne istediklerini dosdoğru diyebilecekler, neye ihtiyaçları olduğunun da farkında değildirler. Nice başka kimseler de vardır ki mümkün olmayacak şeyler isterler, yahut da ceplerindeki para ile telif olunamayacak şeyler arzu ederler. Mimar mal sahibinin niyet ve meramını mal sahibinden daha iyi ve daha esaslı olarak anlayıp kavramak, onun hakikî ihtiyaçlarını sezinlemek, ve yapılması matlup olan nesne ile hakikaten yapılması mümkün nesne arasında imkân şartlarını tesbit eylemek, yani para vaziyetleriyle mahallî icapları fark ve temyiz etmek zorundadır.

Ancak bu çeşitten ruhî ve maddî tefahhuzlarını yapıp bitirdikten sonradır ki mimar, plânını faydalı olarak meydana getirebilir. Ve işte bu sırada sadece bu sıradadır ki, mümkün olduğu nisbette sahih olarak vasıtaları gayeye uydurabilir. Bu vasıtalar, münasip inşa maddelerinin toplanmalarına binayı yapmakta kullanılacak türlü unsurların denkleştirilip ahenkleştirilmesine müteahhitlerin intihabına ve kontrollarına ait hususlarla alâkalıdır. Bu yoldaki tâdat daha da ileriye götürülebilir tabii..

Mükemmel mimar, bu iki cephele maharetin kuvveden fiile çıkarılması sayesinde asgarî vasıta ile fakat o vasıtaların en mükemmellerini kullanarak en müsait olan evi bina edecektir.

İçtimaî ilimlerin tekniğinde de, aynı veçhile iki unsuru ihtiva eder. Yani evvelemerde müesseselerin hedef

ve maksatlarını fark ve temyiz etmek, bundan sonra da en emin vasıtaları istimal ederek bu gayeleri tahakkuk ettirmek, mevzuubahistir. Bu tarif ise, bugün artık eskimiş olması lâzımgelen istilâhlarla ifade edilen hususlar hakkında yani umumî hukuk ve hususî hukuk sahalarında dahi muteber sayılabilir. Bir ailede, mameleke, iş topluluklarına ait kaidelerin tesbiti, diler komüne, devlete veya evrensel şirkete müteallik kaidelerin tahdit ve tesbiti arzu olunsun her iki halde de mühim olan cihet evveleminde her müessesenin gayesini ve hedefini tam mânasiyle bilmek ve bundan sonra da en mükemmel gerçekleştirme vasıtalarını kullanmaktır. Ancak, şu da var ki, umumî olarak bile yapılsa tekniğin şu iki manzarasına daha vazih tafsilat dahi ilâve etmek mümkündür. Evvelâ içtimaiyattaki gaiyet tekniğini ele alalım ve gerek umumî hukuk, gerekse hukuk sahasında her müessesenin iki hedefi olduğunu, bunlardan birinin faydayı tazammun ettiği halde diğerrinin de manevî olduğunu ilk vehlede tesbit etmiş bulunalım. Bundan evvelki fasılda gösterdiğimiz veçhile davayı beriki veya öteki yönünden tetkik etmek aynı şey değildir ve kat'î bir takım sebepler dolayısıyla faydacılığı güden usule göre tetkiklere girişmek icabeder diye de ilâve etmiş idik. Filvaki tarifini yapageldiğimiz tekâmül seyrine uygun tecrübi usul işte bu noktada tarihin vereceği malûmat ile hukukun mukayesesi ve işlerin rasyonel bir şekilde teşkilâtlanmasını sağlayan yeni ilim esasları sayesinde kendisinden beklenen neticeleri verebilir. Şimdi bu hususun daha da fazlasiyle izah edilmesine çalışacak değiliz. Zira bunu takip edecek olan fasılların bir çoğu devlet teşkilâtının yenileştirilmesine tatbik edilmiş olarak faydacılığı güden bir tecrübî tetkikten başka birşey değildirler. Asıl güç olan ise ahlâkî gaye hakkındaki tetkiktir. Zira ahlâk vakıa olarak pek nakıs bir şekilde kontrolü mümkün olan bir emri vicdanîye taallük eder. Davanın, enfüsilik bakımından haiz bulunduğu üstünlük, İlmî usullere uygun bir sistemleşmeyi hayli güçleştiren türlü hal avretlerine yol açmaktadır. Halbuki her devrin mütefekkirlerinin bunun kadar ihtirasla uğraştıran başka mesele

de yok gibidir. Eflâtun'dan ta Dugiye kadar yorulmaksızın hep bu ahlâk kanununun, maddileştirmeye gayret edilmiştir ki, yazılı hukukta bunun bir kopyası olmak durumundadır. Neticelerdeki kararsızlık, bu hususta kullanılan tâbirlerdeki ihtilâflarla ifade edilebilir. Ancak ister tabîî hukukun hudutlarını tayine veya ister hukukî kaidelerin muhtevasını tesbite çalışılsın her iki şıkta da niyet aynıdır. Daima makbul ve muteberdir ve tatbikata ait neticelerinde daima aldatıcıdır.

Dahası da şudur ki, İctimaî hukuk sahasında ahlâki ve manevî ciheti araştırmak arzusunun bu derece şiddet bulması ve bu araştırmaların mutlakı istihdaf eylemesi yüzünden taraftarları hemen daima, Lous Protique (tatbikat fikrini) kaybetmişlerdir. Doğru ve âdil hakkında da duyulan hayranlık Eflâtunu, cumhuriyetinde tam bir nevi bolşevikliğin hakimiyetini istiyecek derecede mânâsız mülâhazalara sevk eylemiştir. Pozitivistlik vesilesiyle Dügi'yi devletin, her zaman için teşkilâtçı ve müsbet mesnetlerinden olan hüviyetini inkâra sevkeden de yine bu histir. Ahlâkî gailik araştırılması lüzumlu bir keyfiyettir. Fakat her halde kaçınılması zarurî iki engeli nazara almak şarttır ki bunlardan biri bugün için natamam olan hukukun hudutlarındaki kararsızlık ve müphemlik, diğeri de bu hukuk temellerinin tahribidir. Zira bugünkü hukuk mefhumu, hali hazırıyle, daha iyisine nazaran, bizim cemiyet halinde yaşamamızı iyi kötü temin edegelmektedir. Biz ahlâki kaideleri anlamamıza yarıyacak vasıtaları, ulaştığı neticeler fazlasıyla endişeyi davet eder mahiyette olan Dügi de arıyacak değiliz. Profesör Riyer (Riyert) in “Mükellefiyette ahlâk kaidesi” isimli güzel kitabında bizi hudutsuz bir şekilde celp ve cezbeden ve adili, haklıyı akdî rabıtada, araştıran bir tahlili tetkik vardır. Bu gibi tetkiklerin kıymetleri iki kattır. Zira, bunlar hem imkân nisbetinde tecrübeye dayanmaktadırlar. Hem de işi amelî hayattaki imkânlarla aykırı gelmeyen vazıh neticelere bağlamaktadırlar. Bu da şundandır: Tabîî hukukun müahhar medenî hukukta yenilenmesi keyfiyeti, Şarmon, Jüpseran, Kapiten, Rip, Moren, Jeni taraflarından teyid ve teşci

edilmekle hakikatte felsefeden değil ve fakat ahkâmı hukukiyeden kuvvet almaktadır. Şimdi artık, adetleri gittikçe artan hadiseler de tabîî hukuka ait kararları veren hakimdir. Halbuki bir zamanlar bu gibi ahvalde hakim kanun maddesinden dışarıya çıkamazdı. Bu bahiste Fransız Devlet Şûrası hakikaten işi tahrik etmiş bulunmaktadır. Selâhiyet tecavüzleri dolayısıyla müstemiren aldığı kararlar ile teessüs etmeğe başlayan ve Höriyotun da nafis mütalâalarıyla vazih bir sistem halini alan iptal hakkı, hukuk hâkimlerinin meşruiyet nazariyelerini müterakki bir şekilde ve şiddetle red ve cerh etmekte ve yine daha da fazlasiyle mülkte ve akitte hukuk suiistimallerini şiddetle takip yoluna girmektedir. İsimlerini zikrettiğimiz hukuk üstatları da bunları takviye etmiş, tenvir etmiş, dağınık kararları birbirleriyle ahenkleştirip yaklaştırmış, telif etmişlerdir. Bu suretle, tatbikî ve amelî vaziyetlerden çıkan bir ahlâk kaidesi ile de aydınlanan rabıtalı bir nazariye yavaş yavaş meydana gelir olmuştur. Bizim kanaatimizce teşekkül halindeki tecrübi hukuku umumiyetle ahlâkî gaye hakkında yapılacak araştırmalarda dahi takip olunacak tarz bu olmak lâzım gelir.

*

* *

Gayelere ulaşmanın tekniği hakkındaki tetkiklerimizin şu noktasında Yerink (İhering) in büyük adını nasıl anmamalı?.. Hukukta bir gaye aramanın esaslı ehemmiyetini açıkça isbat eden, hiç şüphe yoktur ki İyerink'dir.

İherng diyor ki “Hareket eden insan, çünkü diye düşünerek değil, belki, şu veya bu maksada, gayeye ulaşmak için hareket eder.”

Bu maksatlarla hedeflerin ise aynı zamanda hem hodgâmca, hem de ahlâka uygun oldukları derhal görülür.

“Ücret ve zorlama, fertlerin gayelerine ulaşmaları için cemiyet tarafından meydana getirilmiş hodgâmca iki saiktir. Fakat insanların harekete getiren sebepler sadece bunlardan ibaret değildir. Bunlardan daha asıl olan diğer bir sebep daha vardır ki, ona da ahlâkî düşünüş denilir.”

Bu noktadan itibaren de, İhering nazarında “yapıcı hukukun Droit Organique” bünyesi, yapısı, gayelerinin hedeflerinin daha önceden araştırılması şartlarına tam mânasiyle bağlı bulunmaktadır.”

Bizim görüş tarzımız da tamamiyle bundan ibarettir. Yalnız bizde Geny ile aynı fikri ileri sürerek şunu da ilâve etmek isteriz ki, İhering prensibi pek parlak bir şekilde tesbit etmiş olduğu halde, bu prensibin tatbikatına ait araştırmalarında daha az muvaffak olmuştur. Bu itibarla, biz, hukuk için bir gaye aramak hususunda en geniş saha, işgal eden ve fazlasiyle nazârî olan tahlilleri bir yana bırakarak, daha fazla hukuk ilminin müşahedelerinden çıkarılan gayeyi arama tarzını tercih etmiş bulunuyoruz.

*

* *

Bir bütün olarak bakılınca İçtimaî tekniğin iki dereceli olduğu görülür ki, bu da teknik bakımından iyice tarif edilmiş olarak gayelere en uygun düşecek vasıtaların tesbit olunmasını sağlayacak olan tekniktir.

Aristo'nun da izah ettiği gibi herşey maddesi ve şekli ile tarif olunur. İçtimaî hayatın gayelerini muta olarak ele alacak olursak, topluluk hayatı münasebetlerinde bunların müessir olmaları icabedeceğinden vasıtaları tesbit etmek tekniği bu noktada kendini gösterir. Eğer beşer zekâsı, eserini değiştirmez bir nokta ve şaşmaz tarihlere göre başarıp tamamlamak iktidarına, malik bulunsaydı, vasıtaların tayin ve tesbitinden önce, gayelerin tam mânasiyle bilinmelerini beklemek zorunda kalırdı. Fakat, biz, bugün İzafî ve nisbî mefhumlu bir âlemdе yaşamaktayız. Bu itibarla, noksan bir takım vasıtalarla dahi olsa, takribi olarak tesbit ettiğimiz gayelere ulaşmak durumundayız. Çünkü aksi takdirde hareketsiz ve acz içinde kalmamız gerekir. Halbuki vasıtaları bulmanın tekniği, gayeleri tesbit etmenin tekniğinden daha ileride gibidir. Zira ameli ve tatbiki zaruretlerin zoru altında, onların en önemli tarafları derinden derine ve daimî bir şekilde yapılagelen tetkiklere mevzu teşkil eder olmuştur. Vasıtaları bu-

lunan tekniğin en önemli tarafları ise, hukuk tekniktir ki, şimdiye değin bundan bahsetmemiş bulunmamıza şaşılabilir.

Kendisine has tâbirler ve istilâhlarla yazılmasından vazgeçildiği zamanlardan beri umumî hukukun en çok tetkik edilen tarafı sırf hukuk cephesi olmuştur.

Bu noktada ise teşkilâtı esasiye ve idare sahalarına hak mefhumunu sokmak, hukuk nazariyesinin son tekâmüllerinin başlıca hedefidir. Bu maksat takdire değer ve itiraz götürmez faydalar sağlayan kayda değer eserlerin meydana getirilmesine de hizmet etmiştir. Ancak, müesseselerin umumî tekniği arasında hukuk tekniğinin mahdud bir mevkii olduğunu bilip anlamak hususu fevkalâde ehemmiyeti olan bir noktadır. Şu halde, bu hukukî teknik neden ibarettir ve İçtimaî teknik içinde bunun kendisine has rolü ne olmak gerektir. Bunun türlü vasıtalar tekniği arasında en mühimini teşkil eylediğini bildirmek isteriz. Ancak mevzuu gaiyetlerin tetkiki de değildir. Hukuk tekniğinin kendisinin dışında, daha doğrusu fevkinde, hiç değilse kendisinden önce daha derinden araştırma yapacağı bir tetkik sahası vardır. Yani gayeyi tayin etmek onun işi değildir ama, buna ulaştırmak işini görececek olan vasıtaları seçip çıkarmak ona düşer. İşte, Geny gibi bir medenî hukuk bilgininin de kendi hukuk sahasına nisbetle bugünkü hukukçu yazarların ekser yaptıkları gibi mübalâğalı bir hukukçuluk gayretkeşliğine düşmeden kayda değer bir nüfuzu nazarla kabul etmekten geri kalmadığı cihet budur. Geny'ye göre “Hukuk, İçtimaî bünyenin bir nevi kalıba dökülme şeklinin ifadesidir.” Hukukî tekniğin, hukukun yapmacık olan tarafını göstermekte bulunduğunu zikretmekten de çekinmez. Hukukî teknik mefhumunun, müsbet hukukun bütün içinde maddeye aykırı olan şekli temsil etmekte bulunduğunu ve bu şeklinse esas itibariyle “mutanın geniş mikyasta bir sun'î inşasından ibaret” olduğunu da ilâve eder, Bu mesele hakkında bundan daha iyisi yazılamaz ve bizim görüşümüzde bir kere daha onun düşüncülerinin aynı olarak tezahür etmiş bulunuyor. Bize göre hukukî tekniğin mevzuu evveleminde, bariz kai-

deler halinde, İctimaî gayeleri hakikat sahasına çıkaracak vasıtaları tesbit etmek, bundan daha sonra zannolunduğundan daha fazla mühim olarak da bu kaidelerini neşir ve ilân eylemektedir. Zira, insanların çoğu, nizama uymağa mütemayildirler. Yalnız, bunun için bunları bilmiş ve anlamış olmaları şartının tahakkuk etmesi lâzımdır.

Hukukî tekniğin bir üçüncü vazifesi de nizamlara müeyyideler tayin eylemektir. Zira nizamı bilmiş ve anlamış olsalar bile insanların bir kısmı bunlara arzularıyla itaat etmediklerinden böylelerine karşı adetâ müessir olacak tedbirler alınmasına ihtiyaç vardır.

Bunlardan başka da, hukukî tekniğin tekâmülü sağlıyan bir vazifesi vardır. İctimaî madde dalgalı ve hareketlidir. Hukukî nizam ve kaide ise onu kat'î şekiller içinde dondurup tutamaz. İmdi; tatbikatın türlüşüne yarıyacak gibi onun her şekle konulabilir bir hale sokulması hususî bir sanat işidir. Mahaza böyle olması kararsız ve müphem olmasını da gerektirmemelidir.

Hukuk kaidesinin ifade edilmesini, neşir ve ilân olunmasını, müeyyide ile teyid edilmesini ve nihayet tekâmülü de sağlıyacak bir vasıf iktisap edebilmesini temin etmek üzere en mükemmel usul ve tarzların araştırılması hususları, fikrimizce hukukî tekniğin rolleri işte bunlardan ibaret olmak icabeder.

Bunlar az şey değildir. Belki, fakat hepsi de bundan ibaret değildir. Vasıtaların araştırılması keyfiyeti başka bulumları da iktiza ettirir ve bilhassa en mükemmel teşkilâtlanma usullerinin bulunmasını gerektirir. İdaresi altındaki kimselere karşı bir belediye reisinin ne gibi selâhiyetlerle mücehhez olması lâzımgeleceğini tetkik ederken işte bu tarif ettiğimiz neviden hukukî tekniğe başvurmak icabeder. Zira bu noktada bir hukuk kaidesi tesbit etmek, bunu neşir ve ilân eylemek, müeyyide ile buna kuvvet vermek ve tekâmülü temin edecek vasıfta olmasını sağlamak ister. Halbuki Fransa'da Kommünlerin makul olarak sayısını tesbit etmek, arazi üzerinde bunların hudutlarını tahdit eylemek arzu edilince de, bu yolda bir hukukî bilgiyi

gerektiren bir gayret sarfetmek ihtiyacını duymam. Zira bu mevzular daha ziyade coğrafyayı, iktisadiyatı, akla yakın teşkilâtlanmayı ilgilendirir. İmdi, düzeni, nizamı pek yerinde olan bir devlet rahatça yaşamak için, burada hukukî münasebetlerin münasip bir şekilde düzeninde olmuş bulunmasının kâfi olmadığına, belki âmme hizmetlerinin de tam mânasiyle temin olunmaları gerektiğine ve hususî servetler üzerine haddinden aşırı vergiler tarh olunmaması icabettiğine dikkat etmek ve bu her iki cihetin de mühim olduğunu unutmamak ister. Bir başka tâbir ile, siyasî vasıtalar hak endişesinden olduğu derece ve nisbette “refah ve huzur” endişesinden de ilham almış olmak zorundadırlar.

Şimdi artık faslımızın başında kullandığımız (Teknik) kelimesinin bir sıfat olarak hakikî ve tam mânasını vermek durumunda bulunmaktayız. Siyasî teknik İçtimaî hayatın faydalı olmasını ve ahlâkî kaidelerini münasip bir şekilde tayin etmeğe ve aynı zamanda bu gayelerin amelî olarak tahakkuk ettirilmesine en çok yarıyan vasıtaları bulmağa müsait olan usullerin bütününden ibarettir diyebiliriz. Bir devletin teşkilâtını da, müesseseleri böyle bir teknik sayesinde kurulmuş oldukları takdirde kitabımızı bu sıfatla vasıflandırabiliriz.

*

* *

“Millî Hukuk ile Milletlerarası âmme hukukunun pragmatik görüşle tetkiki” serlevhasında kullandığımız başka bir tâbirin daha tarifini yapmamız lâzımgeliyor. İnsanın mânası iyi bilinmiyen kelimelerle düşündüklerini maddileştirmesi boş bir gayret gibi görünür. Fakat tasnif etmek, fihristler yapmak bizim aklımızın şekillerinden biridir ki, hukukçular bunun nazara alınması zarurî olduğunu pek iyi bilirler. Esasen bizim fikrî mahsullerimizin de muhtelif mekteplere göre ayrılması âdet olmuştur. Tabii hukuk mektebi, tarihî hukuk mektebi, faydacı mektep vardır. Başka bir noktainazara göre de ferdiyetçi veya liberal ve sosyalist veya İçtimaî mektepler, vardır. Bazı kimselere göre de bir pragmatik mektep vardır, Biz de,

kendisini iyice tarif etmiş olmak kaydıyla bu pragmatik mektebe daha fazla olarak mensup bulunmaktayız. M. Şarmon (Charmont) “Tabîî hukukun bronesans’ı” adlı güzel kitabında pragmatizm mefhumu hakkında bazı açık tarif ve izahlar yapmaktadır. Bu cümleden olarak diyor ki : “Pragmatizm ismi, bir akideden ziyade bir usulü, bir temayülü, bir iş ve amel programını ifade etmektedir. Yunanca pragmatikos, yani “vakıalarla ilgili” mânasına gelen bir kelimedenden iştikak suretiyle meydana getirilen “pragmatik” kelimesi, bu yönden, karakteristik olan ciheti ifade etmek üzere kullanılmıştır ve fikirlerle, mücerret fikir olmaları sıfat ve haysiyetiyle alâkadar olmıyarak, yalnız bu fikirlerin neticelerini ve amelî sonuçlarını kıymetlendirmek arzu ve iradesi mânasına alınmaktadır. Boylere bir nazariyenin kıymeti de neticelerine ve tesirlerine göre anlamış oluyor.” Biz de bu tarifi bir kısmını kabul etmekteyiz. Ancak burada mühim bir ihtirazî ve ihtiyatî kaydı ileri sürmek zorundayız. Âmmе hukukunun olgunlaştırılması yolundaki gayretlerin vakıaları müşahede etmekten ve bunları sabit olan neticelerinden ilham almaktan başlaması gerekmiş olmalı ve müessesenin hakka uygunluğunu tesir ve neticelerine bakarak tayin etmek icabetmeli ve bunda mümkün olduğu derecede tam mikyas ile tahlil de edilmiş bulunmalı. İşte bizim görüşümüz bu merkezdedir ve tetkiklerimizin bütününü en iyi tavsif etmeğe yarıyacağını da gördüğümüz içindir ki, pragmatik kelimesini kullanmak bize uygun görülmüştür. Binaenaleyh, bu kelimeyi kitabımızın başına bir serlevha ve ünvan olarak almakta Fransızca olmaktan ziyade halen Yunanca olmasına ve konuşulan dilde istediğimiz derecede yayılmış bir istimali de bulunmasına rağmen, hiç tereddüt etmedik.

Ancak pragmatik temayüllerin bizim de temayüllerimizin aynı olması bizim, fikirlerle mücerret fikir olmaları sıfat ve haysiyetiyle alâkadar olmamıza da mani teşkil etmez. Şarmonun anlattığı şekle nazaran pragmatizm kaba bir maddecilik ile şaibeli görünmek tehlikesine maruzdur. Binaenaleyh, bizce insan hem pragmatik görüşe taraftar olabilir, hem de fikirlere lâıyk oldukları dikkat ve alâka-

yı gösterir. Zira beşerî fikrivetçilik İctimaî hayatın inşasında nazarı itibara alınması zarurî olan ilk mutalardan biridir. Fikirler, bilhassa toplulukların malı olduktan sonra kuvvet ve kudrettirler. Okurlarımız, kitabımızın neticesinde, cüretkârane olacağını bilmekle beraber, bizim ilk hedefimizin halk ideolojilerine pragmatik görüşlerden bir miktar ilâve etmek olduğunu görecekler, anlayacaklardır. Zaten fikirlerin ehemmiyetine karşı gösterilecek en mükemmel saygı da böyle olmaz mı? Mümkün olan vuzuh ile usulümüzü düşünüş tarzımızı ve kelimelerimizi bu şekilde anlattıktan sonra, artık tetkiklerimize daha faydalı ve daha iyi de anlaşılabilir bir tarzda devam edebiliriz. Fakat, bu tetkikler dahi halen ancak denemelerden, taslaklardan ve müsveddelerden ibarettirler ve arzu edilen müesseselerin şekillerini kat'î mahiyetlerini ve kesin hatlarla çizip göstermek iddiasını taşımakta belki sadece noksansız olmağı hedef tutmaktadırlar. Eğer okur, bu bahsi takip edecek olan izahlarımızda kendisine faydalı görünecek bazı telkinler ve yapıcı düşünüş ve görüşler uğrunda sarfedecekleri gayretler için uyarıcı âmiller bulursa biz de gayemize ulaşmış olacağız.

BİRİNCİ KISIM

HARP ÖNCESİ PRENSİPLERİ VE TATBİKATI

(Tenkidî kısım)

Geçmiş zamanların müesseselerini uzun uzadıya tenkit ederek, bunların daha sonraki devreler için kıymetsiz olacaklarından bahsetmek niyetinde değiliz. Bugünün insanların ilgilendiren cihet ise, harp öncesi devri prensipleriyle usullerinin, şimdiki ihtiyaçlarına cevap teşkil etmeğe yeter vasıfta olup olmadıklarıdır.

Böyle olunca, bizim tenkidimizin hedefi tamamıyla tatbiki ve amelîdir ve bunda siyâsî bir maksat güdülmeye-

inektedir demek olur. Her çeşitten hükümet şekillerinde ve her nevi idare usullerinde, ahvalin ve şartların değişmiş olması dolayısıyla oldukları gibi muhafaza edilecek cihetler izah edilmeleri gereken hususlar vardır. Dahası da şudur ki tetkikat ve tahkikat sonunda varacağımız netice bazı gûna fikri tekâmül ve müsbet ıslahat zarureti meydana çıkartsa bile, bu hal, mevcut olanın sureti umumiyede ve hemen alt üst edilerek değiştirilmesini tazammun etmez. Zira sakat ve noksan teşkilâtta daha da kötü olan cihet vardır ki, o da, kâfi derecede hazırlanmamış olan bir muhitte yeni usul ve kaidelerin aynen ve cebren tatbika kalkışmaktır. Pek çok ıslâhatçının tam mânasiyle muvaffakiyetsizliğe uğramasına sebep de tecrübenin meydana koyduğu şu hakikate yeteri kadar dikkat ve ehemmiyet verilmemiş olmasıdır. Bu yüzden yenilik vadeden düsturları keşfedenlerin birçoğunu da hayalperestler sınıfına koymak lâzım gelmektedir. Nümune olarak Afganistan Kralını ele almak da mevzuubahis değildir. Bu noktayı tebarüz ettirdikten sonra diyebiliriz ki, müesseselerimizin başlıca noksanları iki çeşit vakıadan doğmaktadır. Bunların birincisi, tatbikatı hiç hesaba katmamaktır. Bugünkü esas teşkilât kanunlarımızı bize ilham eden 18 inci asır Filozoflariyle, bunları menbaı olanların birçokları nazarında, bir müessesenin mükemmelen faaliyet halinde olabilmesi, azamî randımanı vermesi ve bugün bizim düşüncelerimize ve faaliyetlerimize hakim olan sebep ve âmillerin aranması gibi hususlara ehemmiyet vermek lüzumsuz sayılan şeylerdendir.

Onların umumî hayat faaliyetlerini tanzim etmek maksadiyle ortaya attıkları büyük kaidelerin amelî kıymetten büsbütün mahrum oldukları vakide iddia edilemez. Zira bunlar bir asırdan fazla bir zaman zarfında Millî Birliklerin husulünü temin eden maşeri bir ahlâk esasını ilham etmiş bulunuyorlar. Bu itibarla rastgele kabul edilmeleri mevzuubahis olmamakla beraber hiçbir tefrik yapmadan reddolunmaları da varid olamaz. Ancak, bunların bugünkü ihtiyaçlara nisbetle vaki faaliyet ve tesirlerine nazaran izah ve tefsir bulunmalarına ve saikle istihsalin

İlmî teşkilâtına bugün hakim olan diğer fikir ve görüşlerle telif edilmelerine lüzum vardır.

Bugün devlet hizmetlerinin pek az randımanlı olmasının bir diğer sebebi de şudur ki: Tekrar gözden geçirilmesi iktiza eden cihetler, yalnız, ana ve müdir kaideler değildir. Belki aynı zamanda, bu kaideleri kuvveden fiile koymak ve icra ve tatbik etmek hususuna yarıyan bütün teferruat dahi usulî ve kat'î bir şekilde incelenmek, izah edilmek ister. Yani ulaşılmak istenen gayenin sıkı bir surette tayin ve tesbit olunması, vasıtaların hesaplanması, lüzumsuz tekerrürlerin ve noksan ve hilelerin bertaraf edilmeleri, müessir çalışma usullerinin tesbit ve tesis olunması mevzuubahistir. Bundan böylesi için umumî hayat ile ilgili her teşekkülün, uzvun, idare makinesinin her çarkının tetkik olunması, yürümiyen tarafın ve şey'in bulunup meydana çıkarılması daha fazlasiyle ferahlık verecek düzeltme ve düzenlenmenin tayin edilmesi ve işleme de daha fazla sür'atin ve müessirinin temin olunması lâzımdır. İşte bizim de gelecek fasıllarda aydınlatmağa çalışacağımız cihetler umumî kaidelerin intibakı ile tatbikattaki düzeltme ve düzenlemelerden ibaret olan bu iki taraflı zaruret olacaktır.

FASIL: III

Millî Hâkimiyet mi yoksa Millî Beraberlik mi?

Millî hakimiyet ve vatandaşların reyi — Seçim vazifeleri; Rey, halkın arzularının ifade ve mutavaat sebebini tayin ve tesbit eder. — Seçimle iş başına gelmek, işi bilip bu işten anlamak yetkisi vermez — Milletçe iş beraberliği yapmak için, seçilmiş olanlarla teknik sahiplerinin uzlaştırılmış hizmet ve faaliyetlerinin ehemmiyeti.

Millî hakimiyetten bahsedilince Janjak Russo'nun adı hemen hatıra geliyor. Halbuki bu Cenevreli Filozof hakikatte, fikir - kuvvet nazariyesini tebşir eden ve bunun halkça anlaşılacak şekilde izahını erbaça yapabilen bir zat idi. Bütün dünyada, umumî hayatı en kat'î bir tesir yapan ve İçtimaî mukavelede esas olan fikri kısaca hatırlıyalım.

Bu meşhur akide bir kaç cümle ile hülâsa edilebilir: İnsanlar, doğuşundan, hür ve müsavi oldukları cihetle, bir kısmının diğerleri üzerinde hakim olmak hakları ancak, bir mukavelenin icapları neticesinde teessüs etmiş ve böylece herkes haklarının daha iyi muhafaza ve müdafaa edilebilmesini teminen bunlardan bir kısmını terk ve ferağ etmeğe muvafakat eylemiş bulunmaktadır. Russo nazarında bu yoldaki terk ve ferağ ile haklar azalmaz. Zira, herkes âmmeye karşı terk ve ferağ işini işlemiş bulunduğundan bir tek kimseye karşı böyle bir harekette bulunmamış olmakta ve böylece verdiği miktar ve derecede almış da olacağından, verilenin karşılığı tamamıyla geriye alınmış bulunmakta, hattâ bu suretle elde kalanı koruyup kollamak bakımından daha da üstün bir iktidara sahip olmaktadır.

Şu hale nazaran ise İçtimaî mukavele herkes hakkında kârî bir iş vasfını taşır. Hattâ o derecede müsait bir iş ki, daha ilerde şöyle bir mütalâaya bile rastlanır, insanlar

kendi faaliyetlerinin en mükemmel hakimleridirler. Bu itibarla hedefi kendi idarelerinin yine kendileri tarafından temininden ibaret olan kanunlarının tedvininde aldanmış olamazlar.

Şu birkaç fikir tekrim derecesine varan takdirkârane ve tel'in derecesini bulan husurnetkârane ve sayısız münakaşa ve mübahaselere yol açmak vasfını taşır. Okur, bizim bu tarzda ve nazariyeye müteallik olarak münakaşaya dalmak niyetinde olmadığımızı pekâlâ anlamıştır. Çünkü, fikrimizce dava yanlış kurulmuş olduğu cihetle bu münakaşaların ardı ve arkası kesilmez.

Görünürde halli mümkün olmıyan ihtilâflara ancak büyük fikir ve kaidelerin anlaşılmasında rastlanır ve hareketlerimizin en basitlerinde bile görüş ve anlayıştaki ihtilâflarımızı meydana vurur. Ve ekseriya bu hallerde bizler anlamak kabiliyetinden mahrum bulunuyoruz. Zira, anlatmadığımız noktayı şuurlu ve tedbirli bir mürakabeye tâbi tutamamışızdır. (Talör) mühim bir kömür madeninde kürekçilerin sayısını azaltmak isteyince, her amelenin kendi küreğinin şekline ve küreklemenin yapılabilmesi için ihtiyar edilmesi zarurî olan hareket şekillerine dair ayrı ayrı ve kat'î mülâhaza ve mütalâaları bulunduğunu tesbit etmiş olduğunu söylüyor. Bu suretle mevzuubahis işin en elverişli olacak çeşitten bir küreğin mevcut olması gerektiğini ve aynı kuvveti sarfetmek kaydıyla en fazla neticeyi verecek olan bir çalışma ve faaliyet tarzının da tesbiti lüzumunu kavramış olduğunu ilâve ediyor. Bu görüş meselesinin düğüm noktasını teşkil ediyordu ve işi isbat eden bir tecrübede, işçilerin en inatçılarına anlatmış oldu ki, indî mülâhazaların bedahat karşısında bir şey yapmağa gücü yetmez. Biz de, bizi işgal eden meselenin basit unsurlara ayrılmasını, Amerikalı mühendis gibi temin etmeğe çalışalım.

Kendimize tayin eylediğimiz gaye tetkiklerde faydayı istihdaf eylediği cihetle bu maksada ulaşmak üzere bizler evvelemirde her neviden felsefî işgalâtı bertaraf ederek millî hakimiyet meselesinin aşağıda yazıldığı veçhile ortaya atılarak tahlil edilebileceğine kani bulunuyoruz.

Tebarüz eden ilk mülâhaza şudur: Millî hakimiyet prensibi bizatihi müteharrik değildir. Tayin veya tevcih gibi maddî şekillerde ifade edilmesi icabeder. Bunlar ise idare edenlerin seçilmeleri veya idari tasarrufların ve tedbirlerin reylere dayanmak suretiyle ittihaz olunması yolundaki kaide ve tarzlar ile hülâsa olunabilir ki, tahlilî tenkinde tâbi tutulacak hususlar da esasen bunlardan ibarettir ve asıl prensip bundan yana mahfuz tutulmak gerektir. Zira faydalı olması bakımından prensip hakkında bir hüküm verilebilmesi için onun tatbikatının taşıyacağı kıymeti bilmek icabeder.

İlk bakışta rey usullerinin, birçok kereler ve tam olarak hem nazârî, hem de amelî bakımlardan tecrübe edildiği zannolunur. Bir asırdan fazla bir zamandan beridir, hem mahdut hem de umumî seçim türlü türlü şekillerde tatbik olunagilmektedir. Bazan tek isme, bazan da bir listeye rey verme şekilleri tatbik olunmuş ve nihayet iş nisbî seçim usulünü tecrübe etmeye varmış ve daha sonra da meslekî seçim tarzı ortaya atılmıştır, işte bu şekilde amelî olarak birbirlerini velyeden birtakım tecrübeler yapıldığını ve bunlardan en iyi tarzın elde edilme imkânlarını göstermiş olmuyor mu?

Şu halde bunların, girişilen tecrübelerin davaları halle kâfi gelmediği hissi insanda daima hakim bulunmuş olduğu kanaatine varılmaktadır. Büyük ümitlerden sonra ise varılan neticelerden dolayı hayal inkisarına uğratmıştır. Nitekim bugün hemen her tarafta nisbî seçim tarzının akıbeti de buna yakındır. Bütün bunlardan çıkarılacak netice ne olabilir? Tecrübe kötü bir çığırdâ yürütölmüşdür; siyasî meselelerin halli ile meşgul olan seçim davasının gereken mânada tahlilî cihetini iltizam edecekleri yerde hemen her seferinde az veya çok umumî veya mahdut olması lâzımgeleceği meselesini ele almışlar ve şu veya bu tarzda idare edilmesini gerektirir diye düşünmüşlerdir. Bütün bunlar meseleyi teşkil eden unsurlardan biridir. Ama tâli bir unsurdur ve ancak aşağıda yazıldığı veçhile bir sual halinde ifade edilebilecek olan unsurdan sonra mevzubahis edilebilir ve bu unsur da şudur:

Seçim tam mânasiyle nerede tatbik olunabilir?

Bu durumda ise artık vasıtaların tekniğı meselesi ile karşılaşmış olmuyoruz, belki gayelerin tekniğı hususiyle alâkalanmak zorundayızdır ve İkincisinin evvelkine tekaddüm ettiğı de bedihîdir.

Sonra şurası da vardır ki, bazı zamanlarda derhal tashihi icabeden aşırı yolsuzlukların mevcudiyeti yüzünden bu mesele kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

1793 ihtilâlinde ve ikinci yılda yapılan seçimlerde, ihtilâlin heyecanları, şevk ve gayretleri dolayısıyla, reylerin iki mânada geniş tutulması istenmişti: Herkes, her şey için rey verir. Yani, sadece mümessiller seçmek maksadiyle değil, fakat, idare adamlarını ve hakimleri de seçmek üzere rey verir. Hattâ neferler, askerler, zabıtlarını seçmek için rey verirler. Doğrudan doğruya halktan mürekkep topluluklar halinde esaslı kanunlar için dahi rey verilir.

“Ten” in de teyidi veçhile bu haldeki kargaşalık ve nizamsızlık aşıkârdır. Bunun üzerine yüz geri edilir. Ve, artık kanunlar doğrudan doğruya halktan mürekkep topluluklara arz edilmez. Zabıtlar, hakimler ve idareciler seçimle iş başına getirilmez ve muhakkak surette yanlış olan tarza bir daha baş vurulmaz.

Bu merhaleden sonra ise, secim umumileşmekle beraber, imkânla vasıflanan bir hükümet ve idare usulü halini alır. Bu siyasi usulün hakikaten tatbik kabiliyeti olup olmadığı noktasından derin ve esaslı bir surette yeni baştan tetkik ve tahlil olunması usulü ise harp sonu hayatımızın hiç beklenmiyen kargaşalıkları yüzünden meydana çıkar.

Lâkin bugün de yine, seçimden, reyden verebileceğı şeylerden fazlası isteniyor. Bu yüzden bu mekanizma da işlemediği veya sakat işleyen taraflar bulunduğu neticesine varılıyor.

Kendi mamulatından başka ve fazla şeyler elde etmek maksadiyle bir makineyi kullanmak istenilir, ya bu ma-

kinenin parçalandığını, yahut da kayda değer derecede bir randıman açığı ile didindiğini görmek mevkiindedirler.

İşte bugün de birçok memleketlerde olan şey bundan ibarettir. Fakat bu müessesenin, kendisinden beklenen işi niçin tam olarak tahakkuk ettirmediğini araştırmak suretiyle ıslah edilmesi çareleri aranacak yerde ekseriya, ifrata varan bir aksülâmelle kıymetsiz bir nesne gibi bir tarafa atılması temayülüne uyulmaktadır ki, on yıldır seçimle meydana gelen idarelerle, otoriter idarelerin sür'atle birbirlerini takip edegelmeleri yolundaki tezahürleri tecellileri izah edebilecek sebep ve cihet de budur.

Şu halde ise denilebilir ki, yıkmaktan ise islâh etmek şıkkını denemek evlâdır ve bunun için de münasip tarafından başlamak kaydıyla meseleyi tetkik ve tettebbua terk etmek en doğru iştir. İmdi, bir seçim kuralının ne gibi gayelere erişebileceğini tahmin etmeğe gayret edelim.

Bize kalırsa, bu gayeler pek muhtelif olan üç neviden ibarettir. Birincisi, idare edilenlerin dileklerini meydana çıkarmaktır ki doğru ve faydalı kanunlar yapmak ve zamana ve hale uygun icrai tasarruflarda bulmak için buna şüphe yoktur ki lüzum vardır.

İkincisi bu kanunları mükemmelen yapmak hususunda yetkili ve hükümetçe alınacak kararların zamana ve hale uyarlığını temine kabiliyetli kimseler seçilip iş başına getirmekten ibarettir.

Üçüncüsü ise, haklarında umumî ve hususî hükümler ve kaideler tatbik edilecek olan kimselerin bu hükümlere ve kaidelere itaat etmeleri için manevî ve ahlâkî saikleri tesbit etmektir.

Bunlara nazaran, meseleyi sadece bu yolda mütalâa etmek seçimin bu üç gayeli hedefi tahakkuk ettirmeğe müessir olabilecek bir mahiyet taşımadığını göstermeğe kâfidir.

İlk gayeye münasip bir cevap bulunabilir. Bugün tatbik mevkiinde olan rey usullerinden herhangi olursa ol-

sun, umumî seçimlerde olduğu gibi geniş mikyasta reylerle müracaat olunması tarzının, bir milletin maşarî temayülü ve taleplerini tayin etmekte pek faydalı olacağına şüphe yoktur.

Faşist partisi tarafından çıkarılan listeleri korkunç bir ekseriyetle kabul etmiş bulunmakla İtalya, bu memlekette Musolini'nin idaresi altında takip edilecek tecrübeyi o zamanlar kabul edip beğendiğini göstermiştir.

Cumhuriyetçi namzede pek parlak bir seçim muvaffakiyeti temin etmekle Amerika Birleşik Devletleri de Herbert Hoverin fevkalâde selâhiyet gösterdiği o büyük işlere has usullerle idare edilmek tarzını arzu ettiklerini kabul ve tasdik eylemiş, yani, Tardiyonun da beyannamesinde tavsiye ettiği (REFAH POLİTİKASINI) milletin rey ve tasvibine arzeyelemiştir oluyordu.

Kitle halinde işçi partisini iltizam etmek suretiyle İngiltere dahi İktisadî buhranı yenmek maksadiyle muhafazakâr parti tarafından alınmış olan tedbirlerin kendisine kâfi görünmediğini ve başka şeylerin denenmesini istemekte bulunduğunu anlatmış oluyordu.

Bu gibi işaretlerin müsbet kıymetleri vardır. Bunlar hükümetin dayanacağı temelleri rasyonel bir surette atmak hususunda kullanılacak esaslı bir unsur teşkil ederler. Seçim usulü yukarda gösterdiğimiz ikinci hedefe daima ve uygun bir tarzda ve tam olarak ulaşmağa müsait midir? Yani idare usul ve kaidelerini yürütmeğe ehil olan kimseleri tayin ve tesbit etmeğe müsait imidir?

Buna menfî olarak cevap verilmek gerektiği meydandadır ki, böylece bugünkü şekliyle seçim mekanizmasının başlıca nakisesi meydana çıkarılmış oluyor. Bu nokta, üzerinde biraz durulmağa değer mahiyettedir. Eski devirlerdenberi değişmeyen bir düşünüşe göre hükümet idaresiyle kanun yapma kabiliyeti herhangi bir hususî teknik bilgiye hacet kalmaksızın alelâde bir vatandaşın başarabileceği işlerdendir. Halbuki bu görüş ve anlayış ancak eski devirlerdeki sitelerin mahdut muhitleri hakkında va-

rid olabilir. Atina'da vatandaşlar bütün halk kitlesine nisbetle pek mahdud ve terbiye görmüş seçkinlerden ibaret idi. Sonra da, o zamanın siyasî davaları, bugünkü gibi geniş ve karışık da değildir.

18 inci asır Filozoflariyle son asrın siyaset adamları, devirler arasındaki farkları hiç nazarı itibare almamışlardır. Halbuki, harpten beri, yeni bir siyasî devreye girmiş bulunuyoruz ve bu devre için âmm müesseseleri mekanizmasında mühim, umumî ve hususî tadiller yapmak zarureti vardır. Zira halledilmesi gereken davalar bugüne gelesiyedek tamamen meçhul kalmış bir mahiyetle içinden çıkılmaz bir hal almışlardır.

Bu umumî tâdil ve islâhların en mühimi ise herhalde, teşrî ve icra usullerine bilgisi ve tecrübesiyle hakikaten temayüz etmiş teknik bir unsurun sokulmasından ve bunun seçim yoluyla tayin ve tevcih olunması keyfiyetinden ibaret değildir. Seçimlerin yapılış tarzıyla seçmenlerin tercihlerini tesbit eden sebepler biraz olsun bilinirse bu gibi uzuvlara ne derecede ihtiyaç bulunduğu daha açık olarak anlaşılır.

Halk toplantılarında ve meclislerde muvaffak olan adamlar, diğer kimselere nisbetle bir nevi söz söylemeğe ve tavurlar takınma istidadına malik olan, hissî alâkaları tahrik etmeği bilen bir takım hatiplerdir. Umumî bir toplantıda malî bir meselenin veyahut da yüksek idarenin esaslarını kat'iyetle tahlil etmeğe ve bunlara ait makul hal şekillerini ilmen tetkike kalkışan kimseler, böyle ciddî tarzı ihtiyar etmek yoluyla vatandaşların teveccühünü kazanmış olmazlar. Aranan hedefe ulaşmak, yani reylerin ekseriyetini elde etmek için hislere hitap etmek heyecanı hattâ gerekince ihtirasları tahrik etmek lâzımdır ve tahlile değil meseleyi basitleştirmeğe kalkışmak icabeder. Bu suretle seçilenler âmm efkârının hakikî tercümanı olabilirler ise de bunlar siyaset tekniğini bilen kimseler değildir.

Bu olayları görüp bilenlerin çoğu bu hallerden mübalâğalı bir takım neticeler çıkararak bundan da demokra-

siyi mes'ul tutmak ve onu mahkûm etmek yoluna girmişlerdir. Halbuki, hakikatte demokrasinin bazı müesseselerinde noksanlık mevcut ise de kendinde çöküntü bulunmamaktadır ve hastalık ileri sürülmek istendiği derecede vahim değildir. Zira insan cemiyetleri tıpkı insan vücudu gibi, hakikaten kalkınma ve intibak aksülameline maliktirler. Halkın hayatına ve sevgisine tercüman olarak seçilmiş bulunan kimseler zekâdan ve şuurdan mahrum olduklarını göstermiş değillerdir. Bilâkis, bugünün davalarındaki zorluklarla karşılaştıkça tabiatıyla mütehassıslara daha fazlasıyla başvurmuşlar, umumî efkârın ifadesi yanında teknik tetkiklere de yer vermişlerdir. Bugün her çeşitten meselenin hallinde mütehassıs ve teknik bilgiye sahip kimselerin araya girmesi keyfiyetini zamanımız âdetlerindeki tekâmülün en bariz olayı diye görüp kaydedebiliriz. Bu araya girme hali ise gittikçe çoğalıyor. Ancak bu hal, parça parçadır, irtibatsızdır ve henüz teşkilâtlanmamıştır.

Tahlil ve müşahedenin bizi aynı neticelere ilettiğini görüyoruz: Yani, yüksek idare vazifeleri arasına, rasyonel bir tarzda ve varılacak hedef ve gayeyi tam başaracak şekilde ve hakimiyetin diğer unsurlarıyla münasipçe uzlaştırılmış bir halde teknik uzuv ve unsurları sokmak hususunun tetkik edilebileceği noktaya varmış bulunuyoruz.

Reye ve seçime müracaat olunması keyfiyetinin üçüncü gayesi, idare edilenlerin istekle itaat etmeleri için bunun makul bir prensin olmasıdır demiş idik. Bu noktada tamamen manevî bir âmil mevzuubahistir, ancak bu âmilin pek büyük bir amelî ehemmiyeti vardır.

Büyük mikyastaki hususî işlerin ilme uygun teşkilâtı sadece maddeler ile eşhasın, mihaniki bir tertibinden ibaret değildir. Tam mânasıyla İlmî olabilmesi için ise, bunda mani unsurların en esaslı şekilde nazara alınmaları şarttır.

Eğer uygun bir mikyasa ve derecede devletin bir nevi makul taylorizasyonunu takip etmek mümkün olsaydı, psikolojik unsurlara geniş bir mevki ayırmak icabedeceği kat'iyetle görülür.

Yersiz bir mukavemet kabiliyetini bile zararsız bir hale koymak lâzımdır. Bu maksatla istimal olunacak cebir ve tazyik yerine, ilgililerin büyük ekseriyeti tarafından anlaşılıp kabul edilebilecek tadbir ve tertiplere başvurmak suretiyle bu mukavemetin asgarî bir hadde indirilmesi gerektiğini tecrübeler göstermektedir.

Cebir ve tazyik vasıtasıyla bir hükümetin tutunabilmesi ancak iptidâî devirlerde yahut da müstesna ve geçici ahvalde varid sayılabilir. Hakikî bir medeniyet hali mevcut olduğu zamandan beri ise devamlı iradeler, büyük ekseriyetin kendileriyle beraber olması keyfiyetinden daima istifade etmişlerdir.

Asırlar boyunca, hemen bütün Fransızlar İlâhî hukuka sahip monarşiyi sevmiş, kabul eylemişlerdir. Bugün bazı medenî ve büyük memleketler vardır ki, orada bir hanedanın monarşik idaresine sadık kalmak millî vahdetin esası sayılır. Demek oluyor ki dünyada ilgililerin reyine müracaat olunmadığı halde istiyerek kanunlara itaat edilmesini temin eden sebepler, bir zamanlardaki gibi bugün dahi mevcuttur ve yarında mevcut olacaktır.

Fakat, birçok ahvalde, maşerî nizama dayanan umumî vaziyetin tahtı temine alınması için, reylere müracaat suretiyle vatandaşların muvafakatini almak usulü imkân ve vasıtaların en emin olanıdır ve bunun müessiriyeti de inkâr götürmez bir keyfiyettir. İktidarın mülayim ve şayanı kabul olunması bahsinde temel olan cihetin ise, reyin bu kabiliyetini meknuz olduğu şüphesizdir. Millî hakimiyet adı verilen prensibin fevkalâde muvaffakiyeti de esasen bu noktada mündemiçtir. Fransa'da İlâhî hukuka karşı beslenen dinî itikat sarsılınca bunun yerini tutacak bazı şeyler bulmak zarureti muhakkak idi. İşte millî hakimiyet felsefesinin karşıladığı da bu zarurî ihtiyaç olmuştur.

Millî hakimiyet prensibi böylece uyandığı şevk ve heyecan ile uzun zamanlar tahrik eylediği mistik kuvvet sayesinde pek esaslı bir vazife ifa etmiştir, hattâ ihtimal ki İçtimâî hayatın en temelli işini görmüş, yani, istekle uyulan bir zaptı rapt ve nizam yaratmıştır.

Teşkilâtlanmış hiçbir millet yoktur ki bu maşerî inan faaliyetinden fariğ olabilsin ve kitle evvelce inandığına artık inanmıyarak onu bir yana atınca bizzat kendisinin bir yeni inan bulması lâzımdır. Yahut ona inanacağı yeni bir esas buluvermek gerektir. Halen İtalyada olup biten şey de budur. Faşizm de filozofları millî hakimiyet aleyhine kıyam eylemiş bulunuyorlar. Fakat, muvakkat dahi olsa red ve nefi ettikleri akidenin yerine bir diğerini, fertlerin asadakat ve fedakârlık bahsinde evvelkine tercih edilebilmeye müsait bir diğer akideyi ikame edebilmişlerdir. Yeni İtalya'nın kabullendiği bu yeni akide Faşist İtalyanlığı mistik tecellisidir. Dahası ela şu ki, seçim için son yapılan plebisitin de ifade ettiği gibi, bu yeni idare sisteminin şuurlu teşkilât düsturunda iki akideyi birleştirmeğe doğru bir temayül de sezilebilir.

Amerika Birleşik Devletlerinin de, dünyayı hayrette bırakan tekâmülünün esaslı sebeplerini bilip takdir etmeleri dolayısıyla, karışık, esaslı bir surette rasyonel ve aynı zamanda Amerikalılara has bir tarzda idealist olan yeni bir siyasî nüfuz meydana getirmelerini hiç de hayretle karşıla- mamalıdır. Amerika Birleşik Devletlerinde millî hakimiyet prensibi asla bertaraf edilmez, ihmal olunmaz. Fakat, orada, bu prensip, giderek mübrem bir hedefe doğru yönelmektedir: Bir endüstri şefinin kullandığı selâhiyetle aynı mahiyette olan teşkilâtlandırıcı ve Koordinasyonlaştırmacı sıfat ve selâhiyetle mücehhez bir baş tayin etmek.

Dünyanın en kudretli memleketini, modern tekniğin en mütakâmil usullerine tevfi kan fevkalâde mükemmel bir surette tanzim edilmiş muazzam bir istihsal teşekkülü haline koymak tam mânasıyle maddî bir gayedir. Ancak şu da var ki, bu gibi usul ve vasıtalarla birleştirmeğe müsait olan şu muazzam servetlerin bütün İçtimaî sınıfların hayat standardını yükseltmek için kullanılması ve adilâne tevzi ve taksim olunması da aynı zamanda en yüksek derecede ahlâkî esasa uygun bir gaye teşkil eder. Russonun ve Monteskiyo'nun siyaset felsefeleri umumî harpte (İlk) kapanan siyasî devreye kadar hakim olmuştur. Bugün ise

birbirine aykırı fikirlerin münakaşasında ve yeni cemiyetin dilediği teknik teşkilâta zarurî olarak tekaddüm eden mühim ve muğlâk tecrübeler de “Talör” ün, “Hover” in, “Vilson” un ve ‘Karneci” nin isimleri geçmektedir.

*

**

Millî hakimiyetin ananevi prensibini daha doğrusu bu prensibin maddeten tatbik edilmesi keyfiyetinden ibaret olan rey verme usullerinin tenkidi bir tahlile tâbi tutmak niyetiyle açtığımız şu faslın başlarında ileri sürdüğümüz vazih meselelerden, henüz uzakta olduğumuz anlaşılıyor. Vakide, aradığımız hal suretlerine biraz yaklaştığımızdır. Ancak ona henüz veciz bir düstur ile beyan kisvesi giydiremedik. Yani tam ve kat’î olmasa bile bundan sonraki araştırmalara istikamet verebilecek bir halde olsun ifade edilebilmesi gereken bu mevzu hakkında şimdilik yine gemicilerle mühendisler arasında kullanılan tabir veçhile mevki tayinine kalmıştır.

Filvaki, şu aşağıda düşünülen cihetlere şimdiki halde ulaşılmış nazariye bakılabilir.

1 — Millî hakimiyet prensibi ne bilâ tetkik kabul, ne de bir gûnâ ihtirazî ve ihtiyatî kayıt ileri sürmeden reddolunmalıdır;

2 — Halk efkârının rey ile taayyün eden istikameti hükümet teşkilâtı için tabîî olan bir mevkîi ve ehemmiyeti haizdir. Ancak, ilk vahlede bunun ifa edebileceği hizmeti tayin ve tavzih etmek de icabeder;

3 — Seçim ve rey keyfiyetinin mahiyet ve hüviyetiyle göreceği iş hakkındaki tahlilî tetkik, bunların icra ve tatbik şartlarına ve ahvaline dair olacak tetkiklerden önce yapılmış olmak gerektir;

4 — Vatandaşın rey vermesi, hükümet şekil ve kaidelerinin tayininden evvel toplanması lâzım ve zarurî olan bilginin unsurlarından birini teşkil eden efkârı umumiyenin büyük cereyanlarını meydana çıkarmağa yarayan bir usuldür;

5 — Vatandaşların ister doğrudan doğruya, ister namzet usulüyle olsun rey vermesi, umumî veya hususî icra kaidelerinin ve evamirinin iktisap etmeleri zarurî bulunan teknik şartlarını tayine bizathî kâfi değildir. Bu itibarla kumanda ve icra uzvunu başka bir şekilde hizmete alınan teknik unsurlarla tamamlamak ve teşkilâtın diğer kademeleriyle bunları telif etmek icabeder;

6 — Rey verme suretiyle seçim yapmak usullerinin tatbik olunması sayesinde Vatandaşların istiyerek itaatlerini tergîp etmek mümkün olmaktadır. Ancak kanunları yapmak yetkisi akim ve tecrübenin kontrolü altında kullanıldığı halde bu yoldaki itaatin daha kolayca temin edileceği de bedihidir.

*

**

İşte, fikrimizce, millî hakimiyet prensibinin tenkidî bir görüşle gözden geçirilmesinden çıkan başlıca ameli fikirler bundan ibarettir; ve bunlar, ne ihtilâlcıyane, ne hayalperestânedir. Belki mevcut olanın mevcut olmakta devamını temin etmektedirler. Yalnız veçhe ve istikametler tayin eden esas ve kaideleri tesbit etmek bahsinde, bugün artık hadiselerle de kuvvet almış bulunan, yeni bir unsur nazarı dikkatte tutulmuş bulunmaktadır.

İslâm âmme hukukunda, bizimkine yaklaşan bir fikir vardır: Kur’andan mülhem olan nazariyeye göre teşri selâhiyet ve vazifeleri idari ve adlî sahalarda âmir olan halifeye terettüp eden hususlardan olmayıp müminlerin teşkil eylediği cemaate muhavvel ve mevdu bulunmakta ve fakat mezkûr cemaat dahi işbu selâhiyeti ülemâ ile, yani işi bilen kimselerle, müşavere etmeden kullanmak hakkına malik bulunmamaktadır. Böylece islâmın iradesi iman edenlerle işi bilenlerin efkârındaki itihât ve içtimadan doğuyor demektir.

Biz de pek âlâ, rasyonel olmasını dilediğimiz devlette kanunları yapmak işinin, bu suretle, âmmenin dilekleriyle

en ziyade bilgisi olanların teyidatındaki iştirak ve ittiħadın bir neticesi olmalıdır diyebiliriz.

Henüz cansız olan millî hakimiyet prensibi yerine bu iki unsurun millî hakimiyet ve tekniğın müştereken faaliyet ve mesailerini mümkün kılan bir düstur ikame etmeli, milletçe iş beraberliğı esasını tesise gayret eylemelidir.

-----«O»-----

BİR DEVLET SINAÎ MÜESSESESİNİN İŞLETME HESABI VE BLÂNÇOSU

(Fransız İdare Dergisi'nden)

Yazan

M. Jacque Lobsten

Organizasyon Müşavirlerinden

Çeviren

İ. Vehbi BERK

Tetkik Müşaviri

23/Kasım/1947 tarihli kanunla, bazı devlet müesseselerini, mütad usulleri dairesinde hususî teşebbüsler için munzam bir blânço ve bir işletme hesabı tesis etmeğe mecbur etmiştir. Balonculuk ve silâh fabrikasının, bu tarihte faydalandığı bir sınaî muhasebe usulü masrafları yalnız mahiyetleri bakımından değil ve fakat sipariş ve şube yönlerinden takip etmeğe yetkili idi.

Bu husus hakkında, birkaç tekâmülün izahlarından ilham almış oluyoruz.

Sınaî muhasebe usulünde, şubeler arasındaki ifrazların istandart kıymeti hakkında şifreli muhaberenin hususiyeti vardır. Bermutat, ihtisas sahibi olmak bazı şubelerin işlerinin tecdidi kâfi görüldü. Bu hal bazı şubelerin dahilî siparişleri işleri, müstahsil şubeler tarafından ifa edilmiş olmasından umumî şubelerin çalışma saatleri verimsiz geçiyordu, Muhtar şubelerinin dahilî siparişlerini guruplaştırmak muvafık değildir.

(Pegboard) usulünün kabulü, dahilî ifrazların iyi şartlar altında istandart kıymetiyle sağlanmasına müsaade etti.

Tecdit tablosunun hükmü gereğince, şubelerin halis ve ham masrafları ile bütün verimli çalışma saatlerine tekabül eden masrafların tenzil edilmesini uygun buldu. Şubelerin, ayrı yapraklar üzerine guruplaşması, karşılıklı raporlarla üst üste teklif edilmiş ve müşkülât gideril-

mistir. Geniřlięi 42 Cm. yi geęmeyen bir dokumanın, 50 řubeyi ihtiva etmesine műsaade olundu.

Bűtęede, oldukları gibi gűrűnen masrafların birleřmesi, sınaı muhasebece řűpheli gűrűldűklerinden hesapların heyeti mecmuasını ve bilhassa řokları ve űęűncű řahısları takip edemiyordu.

Műessesese teřebbűsű iřine, ticarű bűnyedeki usulűn uygulanması ięin ihzari mahiyetteki ęalıřmalar henűz ęok ilerlemiř ve zaten kanun, bazı műesseselere bűyle bir mecburiyet tahmil etmiřtir. Silāh ve cepbane fabrikasının bu listeye ithāl edilmiř olmaması keyfiyeti, műdűrlűęűnce teahhűt edilmiř iřlerin takibine ve intacına imkān vermedi.

Bu muhasebe usulű, 1947 Eylűlűndenberi iřlemeęe bařladı. Blāņosu, ancak 1947 yılının sonunda verilebildi. 1948 yılı hitamında, 1900 yılına ait iki blāņo, bir sűmestr ara ile tesis edilecekti. Műessesenin blāņosu, iki műřkűl arz ediyordu.

İdarű řekil altında makine materyeline ve mobilyaya ait bir műfredat defteri pek ālā mevcuttu. Fakat, bundan bűyle yapı, amenejman ve tesisatı ithāl ve kaydetmek gerekiyordu. Bazı Devlet műesseselerinin műhim aktif elemanları dięer devlet műesseseleri tarafından faturalanmamıř teęhizattan ibaretti. Dięer taraftan, ara yerdeki műddet de, iřsizliklerin kıymetini tekrar tahmin etmek lűzumu belirdi. řubelerce daimű iřsizlikler ięin bir műfredat defterinin tutulması uygun gűrűlerek tesis edilen bir fiř memurluęunun yardımıyla her řubenin her an muhasebesinden amortisman deęiřimleri hakkında bilgi edinmiř oluyordu.

Cari ęalıřmalar ięin teklif olunan bir fiřin delāletiyle buna ait muhasebede geęmiř zamanlardaki kıymetleri řubeden řubeye ve maęazadan ęıkan kıymetleri de dűkkānın vasatı kıymeti űzerinden kaydediliyordu. Műřkűlāt, eldeki ęalıřmalardan nihayet bulmuř olanları ayırt etmekten ibaret kalıyordu. Bu bahse tekrar geleceęiz.

Birinci blânço, millî balonculuk şirketlerinin muhasebe usulü plânına uygun olarak tesis edilmişti. Malûm olduğu gibi öncekiler 1942 plânını tatbik etmişlerdi. 1948 tarihinden itibaren 1947 plânının fasıl başları kabul olunmuşdu. Devlet hesapları, bütçe para yatırım işleriyle teslim ameliyelerini belirtiyordu.

Muhasebeye ait kabul edilen hüküm fıkrası aşağıdadır.

Bütçe imkânlarıyla telif edilmiş tahsis başlangıçları için bir bütçe hesabına matlup kaydedilmiştir. Sırasıyla üçüncü şahsa devr olunan tahsisler, hesabın yardımcısı tahsisi marifetiyle ajan muhasip mes'ulün hesabına matlup kaydedilmiştir. Bu andan itibaren ajan muhasip mes'ul hesaba, bir Banka hesabı karakterini almış oldu. Tahsisler hesabı, mutabık kalman tahsisler için bir borç hesabı açmış ve muhavvel tahsislerin matlup bakiyesiyle mutabık olarak geride kalmış olan tahsisleri bir emirle terkin etmiştir. Bütçe pasif hesabı, bu işler için para bulup koyan adamın fon hesabı gibi bir rol oynamış olur. Ajan mes'ul muhasibinin hesabı, idareleri avanslardan tebriye etmek üzere tediye emirlerini, ister müteahhitlerin hesabı marifetiyle olsun ister bir avans ile olsun matlup kaydetmektedir. Paraların hareketleri bu avans hesabı ile alışıarak kasa hesabına matlup kaydeder. Bu halde kasa hesabının doğrudan doğruya masraf hesaplarında rolü vardır demektir. Bu tarzdaki hesaplar bakiyeleriyle mütemadiyen ticarî müessesenin ve kredide karşılıklı mutabık kalmış müessese ile kendisini istisna eden araz vaziyetini gösteriyorlar. 13ü hüküm, hususî talimat noksanlığından durdurulmuş ve binnetice idare muhasebesini, mecbur tutulmuş olduğu krediler de vazife icabı olarak farklı rol oynamağa serbest bırakmıştır. Bu fark, havalelerin tediyesinde ve işletme muhasebesinin normal muamelelerine tesir icra etmeksizin hesap edilmiştir.

Hattâ, eğer bu bütçe devri doğru olarak işletme devri ile takvim yılında üstüste gelirlerde yâni müessese, tahsislerini istediği zamanda kabul etmişse binnetice müte-

ahhitlerin vazife icabı, çalışma devrinde ifasına mecbur oldukları bir vazifenin kredilerinin muadilini tayin etmek imkânsızdır.

Bu muhasebe hükmüne yapılabilecek en büyük serzenişt, bütçe tahsislerinin seneden seneye blânçonun pasif kısmında birikmiş olmasıdır.

Burada bir mülâhazanın kabulü zaruret haline geliyor. Müessesenin devlete olan tazminatları için hesaplar derpiş olunmuştur. Bununla beraber devlet, bir taraftan piyasaları yahut muayyen eşyaların siparişlerini aşmamış ve fakat müessesenin personel ve materyel için gereken tahsislere olan ihtiyaç kanaatini açıklamış olduğu malûmdur. Diğer taraftan müessese marifetiyle teslim defteri için hiçbir muntazam usul ve diğer devlet müesseseleri tarafından benzeri mamûller için ikrazların tedariki derpiş edilmemiş olduğu bilinmektedir. Müessese, ancak sun'î bir hareketle maliyet bedellerini belirtebilir.

Müessese, hangi zamanında çalışma eserlerini tasarruf etmekten fan olabilir?

Kaidelerin en iyi şartlarını, kayıtsız rehber ittihaz ederek yarış hitamındaki çalışmaları tahfif her mânada itibarlı bir müşteriye tatbik etmek başlıca gayedir. Müdüriyeti, siparişlerin intacını bildiren dahilî bir vesika kadar başka hiçbir şey tatmin etmez.

Elyevm müesses olan muhasebe bir işin halini tasvir eder. Müessese, sureti hususiyede başka bir makamca tanzim edilmiş bir programı takiben tahsisler alır. Fakat, materyalize siparişler kabul etmez. Ve hemen hemen kâffesini, kendisine tahsis ve muhafaza eder. Zira ahval ve hadisat, bir tecrübe neticesinde yere çarparak dağılan bir uçak kadar basit değildir. Ve henüz açıklanmamıştır.

Vaziyeti, hesapların yardımıyla olduğu gibi sadıkane tasvir etmek rüçhaniyetini takdir etmişizdir. Hattâ bir danesi bile olsa, sun'î vasıtaların yardımıyla sathî bir lojik tesis etmeyi müreccah görüyoruz.

Bu vaziyetin, muhasebe plânında derpiş edildiği gibi, bedahet derecesine isâl ederek tasfiyesine hazırlamak gerekir. İlk önce, müessesenin aktif veya pasif hesaplarını ve sonra bir ikinci partisinde, devletin alacaklı ve borçlu hesaplarını göstermek kâfi gelecektir. Bütçe hesapları (pasif), ikraz hesapları (aktif) devlet hesabından kurtulmak için müteakip kısımları kolaylıkla yapmak mümkün olur. Eski bütçeler, ikrazlara muadil kısımlarla tahdit edilmişlerdir.

Bu muhasebe, toplayıcı 14 yekûnlu bir hesap makinesiyle görülebilir. Bütün hesaplar fiz üzerine ve günlük yardımcı defterlerle tutulmuştur. (Mübayaa masrafları, mağaza mübayaları, mamûllerin ihracı, personel, materyal vesaire).

Bu çalışmadan bazıları elyevm an'anevi idare muhasebesi ile iki katlı bir vazife yapmaktadırlar.

Filvaki, bundan böyle bütçenin fasıldan fasıla tutulan hesapları muntazam bir halde tediye emirleri kaydedeceklerdir. Bu hesapların kolleksiyonları, idari muhasebenin fon teslimi ile sağlam surette muzaaf iki vazife görüyorlar.

Müessese, bu muzaaf ünvaniyle mafevk bir otoritenin veya bir ihtiyacın teşviki ile atideki iki hal çaresinden birini kabul etmeyi denemiştir.

1 — Ananevi sicil defterini ve evrakı müsbitesini teyid eden umumî muhasebe, itinalı bir surette tasnif edilmelidir. (Tediye emirleri ve kopyaları) mutlak surette ve kaldırıp atmak lâzımdır.

2 — Defteri kaldırmayıp da muayyen zamanlarda aylıkları kaydedelim. Meselâ, hesapları izah eden yekûnlar, umumî muhasebenin hesapları, sicillin hülâsalarını belirten evrakı müsbite rolünü ifa ederler. Bu muamele, özetlenmiş olacaktır. İdarece bütün teşebbüslere mahsus tediye defteri yerine tediya ihtiva eden mekanoğrafik usul uygulanacaktır.

Müteahhit hesaplara müteallik bir hususiyeti, burada kayıt ve işaret etmek belki faydalı olur. Müessesede mev-

cut olan işe göre, mağazaya giren bütün evrakı müsbitelerden veya mübayaasından müessese muhasibi sorumludur, Umumî muhasebe, İdarî kısımlar kaydedildiği zamanda ancak yazılı faturaları ve bilhassa havaleleri alır ve kabul ederler. İmdi müteahhit hesabı, borçlu olduğu şeyi gösterir. Anladığı mânada, ticarî eşya, alât ve edevat, yahut faturaların tahsil edilmiş bedelleri, fakat aynı zamanda vaki olan kayıtlar, nizamnamesine göre takribi borcunu da belirtir, diyoruz. Çünkü, fatura günü gününe ve tediye emri ise idare muhasebesinde kaydedildikten sonra tescil olunur. Hesaptan bakiye kalan da, nizamnamesine göre idare edilmiş olduğunu gösterir. Burada, muhasibin vazifelerini tekrar gözden geçirmek faydalıdır. Zira muhasebe, mağazada mevcut olan ticarî eşyanın büyük sınıflarını ve nevilerini ve fazla olarak fişlerin maddeleri hakkındaki müfredatı bildirir. Muhasebe, gayri- menkullerin büyük sınıfları vasıtasıyla bu faal makamların eşya defterini sağlar. Tafsilâtı, bir fiş kutusu ile izah edilmiştir.

Eğer idare, bu hususta daha tafsilâtı gösteren evrakı müsbitenin heyeti mecmuası bahis mevzuu etmesini kabul etmiş ise ananevi, günlük ve materyal, materyal birlik idaresi, malzeme, mübayaalar, kabul, kontrol, mağazalar ve istokların faydalı surette teftiş ve tanzimi mümkün olacaktır. Bunu geçerken bildirelim ki, yalnız bir dokuman, bir ticarî eşyanın girmesinde ve kabulünde, kontrol belgelerini ve iyi vasıfta olduklarına dair teminatı haiz 6 numunede, zarurî kâğıtların birleşmesine müsaade etmiştir.

Hâtıra kabilinden bunu da işaret edelim ki likidosyonu gerektiren iş yıkıcı hakkındaki yazılar, fon ticaret defleri kadar şimdiki umumî muhasebe derecesinde sağlamdır,

Bu bize, bakanı tarafından bir müessesenin umumî mekanizması kontrolunda nazarı dikkate alınması lâzım-gelen bir taraftan para diğer taraftan bu mühim noktayı aşan hudut genişliğine kadar sürükleyecektir.

Muhtelif devlet müesseseleri arasında henüz kıymet-

lendirilmemiş tatillerin doğurmuş olduğu müşkülâtı belirtelim.

Müdürlüğün, bu muhasebeden alabileceği malûmat nelerden ibarettir?

- 1 — Blânço
- 2 — İşletme hesabı
- 3 — İşletmenin tahlili hesabı
- 4 — Stokların mukayeseli hesabı

İşletme hesabı, borç hesap açmasında, masrafları nevi itibarıyla gösterir. (6. Sınıf). İşletmelerin tahlili hesabı, alacaklı kısma aynı varidatı alıyor. Yukarıki hesapları, büyük mikyasta faaliyetleriyle mütenasip maliyet fiatını gösteriyor. Bu iki dokuman sentetik bakımdan müessese faaliyetinin kıymetini izah etmiş oluyor. Diğer bütün ikrazlar ve bilhassa müessesenin diğer devlet servisleri için kabul etmiş olduğu siparişlerin mahiyeti değiştirilmiş olmasından bunlardan mütevellit kârlar ile sipariş fiatıyla tanzim ettiği fautalar muhteviyatını ifşa etmemeyi bileceklerdir. Varidat, maliyet fiatı üzerinden tahsil edilmiştir. Ancak, müessese başka müesseseler ve diğer servisler için uygun bulduğu ödünç vermeleri yahut mutabık kaldığı satışlar için bu nisbet dahilinde maliyet fiatını nakit olarak gösteremiyecek ve fazla kalanını serbest bırakmak ve yine bir işletme açığı bahis mevzuu olduğu takdirde ifşası mümkün olabilecektir. Başka bir tâbirle müessese için bir vazife tesbiti bahis mevzuu olacaktır. Bu sayede, müessese, alınan teahhüdün yüksek veya aşağı olduğunun ifşa etmek imkânını bulabilsin. Bu teknik, mamûl eşyayı bahis mevzuu ettiği zamanda son derecede müşkülâtı mucip olacağını bilmek gerekir. Bu halde, imâlden ziyade inhisar şeklinde çok çalışmak icabeder. Meselâ, mukaveleye müstenid bir fatura fiatını sanat icabı bir tipik müşkülâtan muhafazeten yeni kıymetine göre tesbiti mümkün olur.

Blânço, sosyete sermayelerinin plânçosu kadar aynı malûmatı vermekten uzaktır. Hâzinenin vaziyeti, yedek

yardımcı krediler, kasadaki fonlar ve tediye edilecek masraflarla belirtilmiştir. İhtiyat krediler henüz tediya karşılık gösterilmeyen yardımcı kredilerin bakiyeleriyle açıklanmıştır. Fatura bedellerini tediyeye hazır muhasebe gibi.

Mevcut krediler, saymana; müteahhitler nizamnamesinin bir İdarî mühletinden başka hiçbir şeyi selâhiyeti dahilinde addetmez.

Blânço, aktif gayrimenkullerle, malzemeler, cari işler hakkında faydalı malûmatı muhtevidir. Berikilerin ehemmiyeti bilnisbe dikkate şayandır. Yukarda bahsettiğimiz izahattan saymanın selâhiyetli olduğu anlaşılıyor.

İstokların mukayeseli hali, büyük fiiller marifetiyle, girenleri mübayaaları yahut devirleri, çıkanları, ayıran istokları, kat'î istoku ve mevkiinden mevkîe istokların artış ve azalmasını belirtiyor. Bu malûmat yalnız maddî istokların hasılasını değil ve fakat işlerini ve kullanılmakta olan gayrimenkuller hakkında da esaslı bir fikir veriyor.

Böyle bir dokumanın istifadeli etüdü sayesinde, bütçe sistemindeki muayyen müesseselerle hususî müesseseler arasındaki farkı öğretiyor. Eğer bazı maddelerde rayicin bir mihver etrafında dönmesi çok uzun sürer ve stok üstüne çıktığı görüldüğü takdirde müessese ne hale girecektir? Bu halde, İktisadî iki karardan birini ihtiyar etmek mecburiyetindedir. Eğer, çok materyal ve verimsiz mülkleri satarsa, serbest paralardan hiçbir menfaat göremeyecek ve bilâkis bütçe kredilerinin artmasına sebebiyet verecektir. Kendisine uygun görülen herhangi bir sanatı kullanmada hükmüne tâbi olamayacaktır. Eğer satmak yerine istokların fazlası faydalı ise mübayaaları kesme kararı verecektir. Yakın bir fırsatta bilhassa mübayaal arını yapacağı günde, kredilerin azaldığını gördüğü takdirde ince sanat işlerinden ve şimdiki kontrol tipinden faydalanmasını ihmal etmeyecektir.

Bütçe sistemi, şimdiki tatbik edildiği şekil ile ve dü-

pedüz idari kontrolü ile işlerinde mesafeler kat ve müessese şefinin teşebbüslerini tehlikeli surette tahdit etmiştir.

Teşebbüsü, müessese şefine bir umumî muhasebe ve bir tahlilî rasyonel hesap ile ve geniş ölçüde otorite ile birlikte iade ve teslim ve mes'uliyeti tahdında zarurî takdir ettiği bütün mürakabeleri ifa etmesine müsaade etmek zor bir işe benzemiyor.

-----«O»-----

KANUNU ESASÎ VE HATTİHÜMAYUN

7 Zilhicce 1293

M. Savacı EYÜBOĞLU

Veziri Maalî Semirim Mithat Paşa

Devleti âliyyemizin bir zamanlardan beru kuvvetine ârız olan tedenniyat, gavaili hâriciyeden ziyade dahilen idarei umurda tariki müstakimden inhiraft olunmasından ve teb'anın hükümeti metbualarından emniyetlerine kefalet edecek esbabın maili inhitat olmasından neş'et etmekle validi macidin merhum Abdülmecit han, mukaddimeî İslahat ve ahkâmı mukaddeseî şer'i şerife muvafık olarak umumun emniyeti canumal ve ırzı namusunu mulin ⁽¹⁾ olmak üzere tanzimat hattını ilân etmişti. İşte bugüne kadar dairei emniyette olarak yaşadığımız ve ol emniyete istinaden berveçhi serbesti teati edilen efkârı arânın semeresi olmak üzere bugün işbu kanunu esasiyi vaz ve ilâna muvaffakiyetimiz tanzimatı mezkûrenin asarı hayriyesi cümlesinden olmakla merhum müşarünileyhin namını ve muvaffakiyetlerini işbu yevmi mes'utta bilhassa irat ve kendilerini muhyii devlet ünvanıyla yâddederim. Tanzimatın avânı tesisi, zamanımızın istidat ve ilcaatına muvafık olsa idi şimdi neşrettiğimiz kanunu esassî ahkâmını merhum müşarünileyhin olvakıt tesis ve icra etmiş olacağına şüphe kılınmaz. Lâkin Cenabıhak milletimizin tamamii saadet haline zamin olan böyle bir neticeî mes'udeyi ahdi saltanatımıza tâlik etmiş olduğundan buna delâletten dolayı Cenabıhakkı azim teşekkürler ederim. Devleti aliyemizin ahvali dahiliyesince bittabi vaki olan tegayyürat ve münasebatı hariciyesince husule gelen tevessüat cihetiyle şekli idarei hükümetin kifayetsiz-

1 mulin: İlân eden, aşikâr eden, umuma bildiren.

liği bedahet derecesine vardığından ve bizim aksai makasımız milki milletimizin serveti tabiiye ve kabiliyeti fitriyesinden şimdiye kadar hakkıyla istifadeye mümanaat eden esbabın izalesiyle sunufu teb'anın tariki terekkiyatta müttehiden ve mutaavinen ilerlemeleri kaziyei hayriyesinden ibaret bulunduğundan bu maksada vusul için hükümetçe bir kaidei salimei muntazamenin ittihazı iktiza edüp bu dahi kuvvei hükümetin meşru ve makbul olan hukukunun muhafazası ile gayri meşru harekât yâni ferdi vahidin veya efradı kalilenin tahakkümü müstebidanesinden neş'et edecek hatiiyat ve sun'i istimalatın men'i mahvına ve heyetimizi terkip eden akvamı muhtelifenin bir hey'eti ictimaiyei medeniyeye lâıyk olan hak ve menfaat ki cümlesinin nimeti hürriyet ve adalet ve müsavattan bilâ istisna müstefit olmalarıdır. İşbu kavaidin temin ve takririne mütevakkıf olup bu asılların mayühtacı ileyhi ise kavanin ve masalihi umumiyenin kaidei meşruai meşvereti meşrutiyete merbutiyeti emrü sabitül hayr olduğundan bir Meclisi Umumînin lüzumu teşkili ilânı cülusumuza dair olan hattımızda beyan kılınmış idi.

Olbabta tanzimi iktiza eden Kanunu Esasi, mütahayyızanı vüzera ve suduru ulema ile sair rical-ı memurini devleti aliyyemizden mürekkep tayin edilen bir Cemiyeti Mahsusada bilmüzakere tertip olunup Meclisi Vükelamızda dahi etrafiyle tetkik ve tasdik kılınmış olmakla ve mevadı mündericesi hilafeti küberayı islâmiye ve saltanatı seniyei Osmaniyeinin hukukuna ve Osmanlıların hürriyet ve müsavatına ve vükelâ ve memurinin mesuliyet ve salâhiyetine ve Meclisi Umumînin hakkı vukufuna ve mehakimin istiklâli kâmiline ve muvazenei mâliyenin sıhhatine ve idarei vilâyatca hukuku merkeziyeti muhafaza ile beraber tevsii mezuniyet usulünün ittihazına müteallik olup bunlar ise ahkâmı şer'i şerife ve mülkü milletin bugünkü kabiliyet ve ihtiyacatına mütabık, ehaliî amâlîmiz olan saadet ve terekkiyatı âmmeye fikri hayrına müsait ve muvafık bulunmakla avnühakka ve imdadı ruhaniyeti cenabı peygamberiye istinaden işbu Kanunu Esasiyi kabul

ve tasdik ile tarafınıza gönderdim. İlâ maşallâhütaalâ memaliki osmaniye'nin her cihetinde düsturülamel olmak üzere ilânıyla bugünden itibaren icrai ahkâmına mübaşeret ve dünunda muharrer ve mukarrer olan kavanin ve nizamatin bir an evvel tanzim ve itmamı zımnında tedabiri seria ı müessireye mübaderet eylemeniz katiyen matlubumuzdur. Cenabı hak mülkü milletimizin saadeti haline çalışanların mesaisini mazharı tevfik buyura.

7 Zilhicce 1293

KANUNU ESASİ

Memaliki Devleti Osmaniye

1 — Devleti Osmaniye Memaliki, kıtaatı hazırayı ve eyalâtı mümtazeyi muhtevi ve yekvucut olmakla hiç bir zamanda hiç bir sebeple tefrik kabul etmez.

2 — Devleti Osmaniye'nin payitahtı İstanbul şehridir ve şehri mezkûrun sair biladı Osmaniye'den ayrı olarak bir gûna imtiyaz ve muafiyeti yoktur.

3 — Saltanatı seniyei Osmaniye hilâfeti küberayı islâmiyeyi haiz olarak sülâlei âli osmandan usulü kadimesi veçhile ekber evlâda aittir.

4 — Zatı hazreti padişahi hasbelhilâfe dini islâmın hâmisî ve bilcümle tabaai osmaniye'nin hükümdar ve padişahıdır.

5 — Zatı hazreti padişahının nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mes'uldür.

6 — Sülâlei âliosmanın hukuku hürriye ve emvali emlâki zatiye ve madamül hayat tahsisatı mâliyeleri tekâfülü umumî tahtındadır.

7 — Vükelanın azlû nasbı, rütbe ve menasip tevcihi ve nişan itası ve eyalâtı mümtazenin şeraiti imtiyaziyelerine tevfikân icrai tevcihatı ve meskûkât darbı ve hutbelerde namının zikri ve düveli ecnebiye ile muahedat akdi ve harp ve sulh ilânı ve kuvvei berriye ve bahriyenin kumandası ve harekâtı askeriye ve ahkâmı şer'îye i kanuni-

yenin icrası ve deva iri idarenin muamelatına müteallik nizamnamelerin tanzimi ve mücazâtı kanuniyenin tahfifi veya afvi ve Meclisi Umumînin akdû tatili ve ledeliktiza heyeti meb'usarun azası yeniden intihap olunmak şartıyla feshi, hukuku mukaddesei padişahî cümlesindendir.

Tebaaî Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumîyesi

8 — Devleti Osmaniye tâbiyetinde bulunan efradın cümlesine her hangi din ve mezhepten olursa olsun bilâ istisna Osmanlı tâbir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izae edilir.

9 — Osmanlıların kâffesi hürriyeti şahsiyelerine malik ve aherin hukuku hürriyetine tecavüz etmemekle mükelleftir.

10 — Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.

11 — Devleti osmaniye'nin dini, dini islâmdır, bu esası vikaye ile beraber asayiş halkı adabı umumiyeyi ihlâl etmemek şartıyla memaliki osmaniyede maruf olan bilcümle edyanın serbestli icrası ve cemaatı muhtelifeye verilmiş olan imtiyazatı mezhebiyenin kemakân cereyanı devletin tahtı himayetindedir.

12 — Matbuat, kanun dairesinde serbesttir.

13 — Tebaaî osmaniye, nizam ve kanun dairesinde ticaret ve sanat ve felahat ⁽¹⁾ için her nevi şirketler teşkiline mezundur.

14 — Tebaaî osmaniyeden bir veya bir kaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umuma müteallik olan kavanin ve nizamata muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arzuhal verdikleri gibi Meclisi Umumîye dahi müddei sıfatıyla imzalı arzuhal vermeğe ve memurunin ef'alinden istikaya salâhiyetleri vardır.

15 — Emri tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna

1 Felahat: Ziraat, çiftçilik.

tabaiyyet şartiyle her osmanlı umumî ve hususî tedrise mezundur.

16 — Bilcümle mektepler devletin tahtı nezaretindedir. Tebaai osmaniye'nin terbiyesi bir siyakı ittihat ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve mileli muhtelifenin umuru itikadiyelerine müteallik olan usulü talimiyeye halel getirilmeyecektir.

17 — Osmanlıların kâffesi, huzuru kanunda ve ahvali diniye ve mezhebiyeden maada memleketin hukukî vezai'inde mütesavidir.

18 — Tebaai osmaniye'nin hidematı devlette istihdam olunmak için devletin lisanı resmîsi olan türkçeyi bilmeleri şarttır.

19 — Devlet memuriyetinde umum tebaa ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunurlar.

20 — Tekâlifi mukarrere, nizamâtı mahsusasına tevfikân kâffe'i tebaa beyrinde herkesin kudreti nisbetinde tarh ve tevzi olunur.

21 — Herkes usulen mutasarrıf olduğu mal ve mülkten emindir. Menafii umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucebince değér bahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınamaz.

22 — Memaliki osmaniyede herkesin mesken ve menzili taarruzdan masundur. Kanunun tayin eylediği ahvalden maada bir sebeple hükümet tarafından cebren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez.

23 — Yapılacak Usulü Muhakeme Kanunu hükmünce hiç kimse kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeğe icbar olunamaz.

24 — Musadara ve angarya ve cerime memnudur. Fakat muharebe esnasında usulen tayin olunacak tekâlif ve ahval bundan müstesnadır.

25 — Bir kanuna müstenit olmadıkça vergi ve rûsumat namıyle ve namı ahar ile hiç kimseden bir akça alınamaz.

26 — İşkence ve sair her nevi eziyet kafiye'n ve külliye'n memnudur.

Vükelâyı Devlet

27 — Mesnedi Sadaret ve Meşihatı İslâmiye tarafı padişahiden emniyet buyurulan zatlara ihale buyrulduğu misillu sair vükelânın memuriyetleri dahi ba iradei şahane icra olunur,

28 — Meclisi vükelâ, sadrazamın riyaseti tahtında olarak aktolunup dahilî ve haricî umuru mühimmenin merciidir. Müzakeratından muhtacı istizan olanların kararları iradei seniye ile icra olunur.

29 — Vükelâdan her biri dairesine ait olan umurdan icrası, mezuniyeti tahtında bulunanları usuline tevfiikan icra ve icrası mezuniyeti tahtında olmayanları sadrazama arzeder. Sadrazam dahi o makule mevaddan müzakereye muhtaç olmayanların muktezasını icra veyahut tarafı hazreti padişahiden istizan ederek ve muhtacı müzakere bulunanları Meclisi Vükelânın müzakeresine arzeyeyleyerek müteallik buyrulacak iradei seniye mucibince iktizasını ifa eyler. Bu mesalihin enva ve derecatı, nizamı mahsus ile tayin olunacaktır.

30 — Vükelâyı Devlet memuriyetlerine müteallik ahval ve icraattan mesuldür.

31 — Meb'usan azasından biri veyahut bir kaç heyeti mebusanın dahilî dairei vazifesi olan ahvalden dolayı vükelâyı devletten bir zat hakkında mesuliyeti mucip şikâyet beyan ettiği halde evvela Heyeti Mebusanın nizamı dahilisi mucibince bu misillü mevaddın hey'ete havalesi lâzım gelip gelmiyeceğini müzakereye memur olan şubede tetkik olunmak üzere şikâyeti müş'ir Heyeti Mebusan reisine verilecek takrir reis tarafından nihayet üç gün zarfında o şubeye gönderilir ve bu şube tarafından tahkikatı lâzıme icra ve iştikâ olunan zat tarafından izahatı kâfiye istihsal olunduktan sonra şikâyetin şayanı müzakere olduğuna dair ekseriyetle tertip olunacak kararname Hey'eti Mebusanda kıraat olunarak ve ledelik tiza şikâyet olunan zat davet ile bizzat veya bilvasıta vereceği izahat istima kılınarak azayı mevcudenin sülüsânı ekseriyeti mutlakası ile kabul olunur ise muhakeme talebini müş'ir

mazbatası makamı sadarete takdim ile ledelarz müteallik olacak iradei seniye üzerine keyfiyet Divanı Aliye havale olunur.

32 — Vükelâdan itham olunanların usulü muhakemeleri kanunu mahsus ile tayin edilecektir.

33 — Memuriyetlerinden hariç ve sırf zatlarına ait her nevi daavide Vükelânın sair efradı osmaniyeden asla farkı yoktur. Bu misillü hususatın muhakemesi ait olduğu mahakimi umumiyyede icra olunur.

34 — Divanı Âlinin dairei ithamı tarafından müttehem olduğuna karar verilen vükelâ, tebriyei zimmet edinceye kadar vekâletten sakit olur.

35 — Vükelâ ile Heyeti Meb'usan arasında ihtilâf olunan maddelerden birinin kabulünde vükelâ tarafından ısrar olunup ta meb'usan canibinden ekseriyeti ârâ ile ve tafsilen esbabı mucibe beyanı ile kafiye ve mükerreren reddedildiği halde Vükelânın tebdili veyahut müceddeden müddeti kanuniyesinde intihap olunmak üzere Heyeti Mebusanın feshi münhasıran yeddi iktidarı hazreti padişahidir.

36 — Meclisi Umumî münakit olmadığı zamanlarda devleti bir muhataradan veyahut emniyeti umumiyevi halelden vikaye için bir zarureti mübrime zuhur ettiği ve bu babta vaz'ına lüzum görünecek kanunun müzakeresi için Meclisin celb ü cemine vakit müsait olmadığı halde Kanunu Esasî ahkâmına mugayir olmamak üzere Heyeti Vükelâ tarafından verilen kararlar Heyeti Mebusanın içtimai ile verilecek karara kadar ba iradei seniye muvakkaten kanun hüküm ve kuvvetindedir.

37 — Vükelâdan her biri her ne zaman murat ederse heyetlerin ikisinde dahi bulunmak veyahut maiyetindeki rüesayı memurinden birini tarafından vekâleten bulundurmak ve iradı nutukta azaya takaddüm etmek hakkını haizdir.

38 — İstizahı madde için vükelâdan birinin huzuruna, Meclisi Mebusanda ekseriyetle karar verilerek dâvet olundukta ya bizzat bulunarak veyahut maiyetindeki rü-

esayi memurinden birini göndererek irat olunacak suallere cevap verecek veyahut lüzum görür ise mes'uliyetini üzerine alarak cevabını tehir etmek salâhiyetini haiz olacaktır.

Memurin

39 — Bilcümle memurîn, nizamen tayin olunacak şerait üzere ehil ve müstahak oldukları memuriyetlere intahap olunacaktır ve bu veçhile intahap olunan memurlar kanunen mucibi azil hareketi tahakkuk etmedikçe veya kendisi istifa eylemedikçe veyahut devletçe bir sebebi zarurî görülmedikçe azil ve tebdil olunamaz ve hüsnü hareket ve istikamet esbabından olanlar ve devletçe bir sebebi zaruriye mebnî infisal edenler nizamı mahsusunda tayin olunacağı veçhile terekkiyata ve tekaüt ve mazuliyet maaşlarına nail olacaklardır.

40 — Her memuriyetin vezaifi, nizamı mahsus ile tayin olunacağından her memur kendi vazifesi dairesinde mes'uldür.

41 — Memurun âmirine hürmet ve riayeti lâzımeden isede itaati, kanunun tayin ettiği daireye mahsustur. Hilâfı kanun olan umurda âmire itaat mesuliyetten kurtulmaya medar olamaz.

Meclisi Umumî

42 — Meclisi Umumî, Heyeti Ayan ve Heyeti Mebusan namları ile başka başka iki heyeti muhtevidir.

43 — Meclisi umumînin iki heyeti beher sene teşrinisani iptidasında tecemmu eder ve ba iradei seniye açılır ve mart iptidasında yine ba iradei seniye kapanır. Bu heyetlerden biri, diğerinin müctemi bulunmadığı zamanda münakit olamaz.

44 — Zatı hazreti padişahî devletçe görünecek lüzum üzerine Meclisi Umumîyi vaktinden evvel dahi açar ve müddeti muayyenei içtimaini da tenkis veya temdit eder.

45 — Meclisi Umumînin yevmi küşadında zatı hazreti padişahî veyahut taraflarından bilvekâle sadrazam hazır olduğu ve vükelâyı devlet ile iki heyetin azayı mevcu-

desi birlikte bulundukları halde resmi küşat icra olunup senei cariyeye zarfında devletin ahvali dahiliye ve münasebatı hâriciyesine ve senei atiyede ittihazına lüzum görünecek tedabir ve teşebbüsata dair bir nutku hümayun kıraat olunur.

46 — Meclisi umumi azalığına intahap veya nasbolunan zevat meclisin yevmi küşadında sadrazam huzurunda ve o gün hazır bulunmayan olur ise mensup olduğu heyet müctemi olduğu halde reisleri huzurunda zatı hazreti padişahiye ve vatanına sadakat ve kanunu esassî ahkâmına ve uhdesine tevdi olunan vazifeye riayetle hilâfından mücanebet eyleyeceğine tahlif edilir.

47 — Meclisi umumî azası rey ve mütalâa beyanında muhtar olarak bunlardan hiç biri bir gûna vadü vait ve talimat kaydı altında bulunamaz ve gerek verdiği reylerden ve gerek meclisin müzakeratı esnasında beyan ettiği mütalâalardan dolayı bir veçhile itham olunamaz. Meğer ki meclisin nizamnamei Dahilîsi hilâfında hareket etmiş ola. Bu takdirde nizamnamei mezkûr hükmünce muamele görür.

48 — Meclisi umumî azasından birinin hiyanet ve kanunu esasiyi naksü ilgaya tasaddi ve irtikâp töhmetlerinden biri ile müttehem olduğuna mensup olduğu heyet azayı mevcudesinin sülûsanı ekseriyeti mutlakası ile karar verilir veyahut kanunen hapis ve nefyi mucip bir ceza ile mahkûm olur ise azalık sıfatı zail olur ve bu ef'alın muhakemesi ile mücazâtı ait olduğu mahkeme tarafından rüyet ve hükmolunur.

49 — Meclisi umumî azasından her biri reyini bizzat ita eder ve her birinin müzakerede bulunan bir maddenin red ve kabulüne dair rey vermekten istinaba hakkı vardır.

50 — Bir kimse zikrolunan iki heyetin ikisine birden aza olamaz.

51 — Meclisi umumî heyetlerinin ikisinde dahi mürettep olan azanın nısfından bir ziyade hazır bulunmadıkça müzakereye mübaderet olunamaz ve kâffe müzakerat sülûsanı ekseriyetle, meşrut olmayan hususattan hazır

bulunan azanın ekseriyeti mutlakası ile karargir olur ve tesavii âra vukuunda reisin reyî iki addedilir.

52 — Bir kimse şahsına müteallik dâvasından dolayı Meclisi Umumînin iki heyetinden birine arzuhal verdiği halde eğer evvelâ ait olduğu memurini devlete veyahut o memurların tâbî bulundukları mercie müracaat etmediği tebeyyün eder ise arzuhali red olunur.

53 — Müceddeden kanun tanzimi veya kavanini mevcudeden birinin tadili teklifi heyeti vükelâyâ ait olduğu gibi Heyeti Ayan ve Heyeti Mebusanın dahi kendi vazifei muayyeneleri dairesinde bulunan mevad için kanun tanzimini veyahut kavanini mevcudeden birinin tadilini istidaya salâhiyetleri olmakla evvelce makamı sadaret vasıtasıyla tarafı şahaneden istizan olunarak iradei seniye müteallik buyurulur ise ait olduğu dairelerden verilecek izahat ve tafsîlât üzerine lâyhalarının tanzimi Şurayı Devlete havale olunur.

54 — Şurayı Devlette bilmüzakere tanzim olunacak kavanin lâyhaları Heyeti Mebusanda badehu Heyeti Ayanda tetkik ve kabul olunduktan sonra icrayı ahkâmına iradei seniyei hazreti padişahi müteallik buyurulursa düsturulâmel olur ve işbu Heyetlerin birinde katiyen red olunan kanun lâyihası o senenin müddeti içtimaiyesinde tekrar mevkii müzakereye konulamaz.

55 — Bir kanun lâyihası evvelâ Heyeti Mebusanda badehu Heyeti Ayanda bent bent okunup ve her bendine rey verilip ekseriyeti âra ile karar verilmedikçe ve badelkarar heyeti mecmuası için dahi betekrar ekseriyetle karar hasıl olmadıkça kabul olunmuş olmaz.

56 — Bu heyetler vükelâdan veya onların göndereceği vekillerden veya kendi azalarından olmayan veyahut resmen dâvet olunmuş memurinden bulunmayan hiç kimseyi gerek asaleten ve gerek bir cemaat tarafından vekâleten bir madde ifadesi için gelmiş olduğu halde asla kabul edemez ve ifadelerini istima eyleyemez.

57 — Heyetlerin müzakeratı lisânı Türkî üzere çere-

yan eder ve müzakere olunacak lâyhaların suretleri tab ile yevmi müzakereden evvel azaya tevzi olunur.

58 — Heyetlerde verilecek reyler ya tayini esami ve yahut işaret mahsusa ve yahut reyi hafi ile olur. Reyi hafi usulünün icrası azayı mevcudenin ekseriyeti arası ile karar verilmeğe mütevakkıftır.

59 — Her heyetin inzibatı dahilîsini münhasıran kendi reisi icra eder.

Heyeti Ayan

60 — Heyeti Âyanın reis ve azası, nihayet miktarı, Heyeti Mebusan azasının sülûsü miktarını tecavüz etmemek üzere doğrudan doğruya tarafı hazreti padişahiden nasbolunur.

61 — Heyeti ayan aza tayin olunabilmek için âsar ve efiali umumun vûsuk ve itimadına şayan ve umuru devlette hidematı memduhası mesbuk ve mütearef zevattan olmak ve kırk yaşından aşağı bulunmamak lâzımdır.

62 — Heyeti ayan azalığı, kaydı hayat iledir. Bu memuriyetlere vükelâlık ve valilik ve ordu müşavirliği ve kazaskerlik ve elçilik ve patriklik ve haham başılık memuriyetinde bulunmuş olan mazulinden ve berrî ve bahrî ferikandan ve sıfatı lâzıme camii sair zevattan münasipleri tayin olunur. Kendi talepleri ile devletçe sair memuriyete tayin olunanlar azalık memuriyetinden sakit olur.

63 — Heyeti âyanın azalık maaşı, şehriye 10.000 kuruştur. Başka bir nam ile hâzineden muvazzaf olan azanın maaş ve tayini eğer 10.000 kuruştan dūn ise ol miktara iblâğ olunur ve eğer 10.000 kuruş veya ziyade ise ibka olunur.

64 — Heyeti Ayan, Heyeti Mebusandan verilen kavanin ve muvazene lâyhalarını tetkik ile eğer bunlarda esasen umuru diniyeye ve zatı hazreti padişahinin hukuku seniyesine ve hürriyete ve kanunu esassî ahkâmına ve devletin temamiyeti mülkiyesine ve memleketin emniyeti dâhiliyesine ve vatanın esbabı müdafaa ve muhafazasına ve adabı umumiyyeye hâlel verir bir şey görür ise mütâ-

lâasının ilâvesiyle ya katiyen red veyahut tadil ve tashih olunmak üzere Heyeti Mebusana iade eder ve kabul ettiği lâyihaları tasdik ile makamı sadarete arz eyler ve heyete takdim olunan arzuhalleri bittetkik lüzum görür ise ilâvei mütalâa ile beraber makamı sadarete takdim eder.

Heyeti Mebusan

65 — Heyeti Mebusanın mikdarı azası, tabaai osmaniyeden her elli bin nüfus zükûrda bir nefer olmak itibariyle tertip olunur.

66 — Emri intahap re'yi hafî kaidesi üzerine müessesistir. Sureti icrası kanunu mahsus ile tayin olunacaktır.

67 — Heyeti Mebusan azalığı ile hükümet memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez. Fakat vükelâdan intahap olunanların azalığı mücazdır ve sair memurinden biri meb'usluğa intahap olunur ise kabul edip etmemek yedi ihtiyarındadır. Fakat kabul ettiği halde memuriyetinden infisal eder.

68 — Heyeti Mebusan için azalığa intahabı caiz olmayanlar şunlardır. Evvelâ tab'ai devleti âliyeden olmayan, saniyen nizamı mahsusu mucibince muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olan, salisen türkçe bilmiyen, rabian 30 yaşını ikmal etmeyen, hamisen hini intahapta bir kimsenin hizmetkârlığında bulunan, sadisen iflâs ile mahkûm olupta iadei itibar etmemiş olan, sabian suiahval ile müstehir olan, silinmen mahcuriyetine hüküm lâhik olup ta fekki hacredilmeyen, taslan hukuku medeniyeden sakit olmuş olan, aşiren tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunan kimselerdir. Bunlar mebus olamaz. Dört seneden sonra icra olunacak intahaplarda mebus olmak için türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart olacaktır,

69 — Mebusan intahabı umumîsi dört senede bir kere icra olunur ve her mebusun müddeti memuriyeti dört seneden ibaret olup fakat tekrar intahap olunmak caizdir.

70 — Mebusların intahabı umumîsine heyetin mebdei içtimai olan teşrini saniden laakal dört mah mukaddem başlanılır.

71 — Heyeti mebusan azasının her biri kendinin intahap eden dairenin ayrıca vekili olmayıp umum Osmanlıların vekili hükmündedir.

72 — Müntehipler intahap edecekleri mebusları mensup oldukları dairei vilâyet ehalisinden intahap etmeğe mecburdur.

73 — Ba iradei seniye Heyeti Mebusan fesh ile dağıtıldığı halde nihayet 6 ayda müctemi olmak üzere umum meb'usanın müceddeden intahabına başlanılacaktır.

74 — Heyeti Mebusan azasından biri vefat eder veya esbabı hacriyei meşruadan birine dūçar olur veya bir uzun müddette meclise devam etmez veyahut istifa eder veya mahkûmiyet veya kabulü memuriyet cihetiyle âzalıktan sakit olursa yerine nihayet gelecek içtimaî yetişmek üzere usulü veçhile diğeri tayin olunur.

75 — Münhal olan mebusluk makamlarına intahap olunacak âzanın memuriyeti gelecek intahabı umumî zamanına kadardır.

76 — Mebuslardan her birine beher sene içtima için hâzineden 20.000 kuruş verilecek ve şehriye 5.000 kuruş maaş itibariyle memurini mülkiye nizamına tevfikân azimet ve avdet harcırahı ita kılınacaktır.

77 — Heyeti Mebusan riyasetine, heyet tarafından ekseriyetle üç ve ikinci ve üçüncü riyasetlere üçer nefer ki cem'an dokuz zat intahap olunarak huzuru şahaneye arz ile bunlardan birisi riyasete ve ikisi reis vekâletlerine ba iradei seniye tercih ve memuriyetleri icra kılınır.

78 — Heyeti Mebusanın müzakeratı alenîdir. Fakat bir maddei mühimmeden dolayı müzakeratı hafî tutulmak Vükelâ canibinden veyahut heyeti mebusanın âzasından 15 zat tarafından teklif olunduktan heyetin içtima ettiği mahal âzanın mâdâsından tahliye edilerek teklifin red veya kabulü için ekseriyeti âraya müracaat edilir.

79 — Heyeti Mebusanın müddeti ictimaiyesinde âzadan hiç biri, hey'et tarafından ithama sebebi kâfi bulun

duğuna ekseriyetle karar verilmedikçe veyahut bir cünha veya cinayet icra ederken veya icrayı müteakip tutulmadıkça tevkif ve muhakeme olunamaz.

80 — Heyeti Mebusan kendine havale olunacak kavanin lâyiha larını müzakere ile bunlardan umuru mâliyye ve kanunu esasiye taalluk eder maddeleri red veya kabul veyahut tadil eder ve masarifi umumiye Muvazene kanununda gösterildiği veçhile Heyeti Mebusanda tafsilâtı ile tetkik olunduktan sonra mıkdarına Vükelâ ile birlikte karar verilir ve buna karşılık olacak varidatın keyfiyet ve kemmiyeti ve sureti tevzi ve tedariki ke zalik Vükelâ ile birlikte tayin edilir.

Mahakim

81 — Kanunu mahsusuna tev fikan tarafi devletten nasp olunan ve yedlerine beraati şerif verilen hâkimler layenazildir. Fakat istifaları kabul olunur. Hâkimlerin terekkiyatı meslekleri ve tebdili memuriyetleri ve tekaütleri ve bir cürüm ile mahkûmiyet üzerine azlolunmaları dahi kanunu mahsusu hükmüne tabidir ve hâkimlerin ve mahakim memurlarının matlup olan evsafını işbu kanun irae eder.

82 — Mahkemelerde her nevi muhakeme alenen cereyan eder ve ilâmatın neşrine mezuniyet vardır. Ancak kanununda musarra h esbaba mebni mahkeme muhakemeyi hafi tutabilir.

83 — Her kes huzuru mahkemede hukukunu muhafaza için lüzum gördüğü vesaiti meşruayı istimal edebilir.

84 — Bir mahkeme vazifesi dahilinde olan dâvanın her ne vesile ile olursa olsun niyetinden imtina edemez ve bir kere rüyetine ve yahut rüyeti için iktiza eden tahkikatı evveliyeye başlandıktan sonra tatil veya taviki dahi caiz olamaz, meğ er ki müddei dâvadan keffi yed etmiş ola. Şukadar ki cezaya müteallik deavide hükümete ait olan hukuk, nizamı veçhile yine icra olunur.

85 — Her dâva ait olduğu mahkemede rüyet olunur. Eşhas ile hükümet beynindeki dâvalar dahi mahakimi umumiye aittir.

86 — Mahkemeler her türlü müdahelattan azadedir.

87 — Deavii şer'îye, mahakimi şer'îyede ve deavii nizamiye mahakimi nizamiyede rüyet olunur.

88 — Mahkemelerin sunuf ve vezaif ve salâhiyetinin derecat ve taksimatı ve hükkâmın tavzifi kavanine müstenittir.

89 — Her ne nam ile olursa olsun bazı mevaddı mahsusayı rüyet ve hükmetmek için mahakimi muayyene haricinde fevkalâde bir mahkeme ve yahut hüküm vermek salâhiyetini haiz komisyon teşkili kafiye caiz değildir. Fakat kanunen muayyen olduğu veçhile tayini evla ve tahkim caizdir.

90 — Hiç bir hâkim, hâkimlik sıfatı ile devletin maaşlı bir başka memuriyetim uhdesinde cemedemez.

91 — Umuru cezaiyede hukuku ammeyi vikayeye memur müddeî umumîler bulunacak ve bunların vezaif ve derecatı kanun ile tayin kılınacaktır.

Divanı Âli

92 — Divanı Âli 30 âzadan mürekkeptir. Bunların onu Heyeti Âyan ve onu Şurayı Devlet ve onu Mahkemei Temyiz ve İstinaf rüesa ve âzasından kur'a ile tefrik ve tayin olunarak Heyeti Âyan dairesinde lüzum göründükçe ba iradei seniye akdolunur. Vazifesi, Vükelâ ile Mahkemei Temyiz rüesa ve âzasının ve zatı hukuku şahane aleyhinde harekete ve devleti bir hali muhataraya ilkaya tasaddi eyleyenlerin muhakemesidir.

93 — Divanı Âli ikiye münkasem olup biri Dairei İttihamiye ve biri Divanı Hükümdür. Dairei İttihamiye 9 âzadan ibaret olup bunun üçü Heyeti Âyan ve üçü Divanı Temyiz ve İstinaf ve üçü Şurayı Devlet âzasından Divanı Âliye alınacak âza içinden kur'a ile intahap olunur.

94 — Bu daire, şikâyet olunan zevatın müttehim olup olmadığına sülûsanı ekseriyetle karar verir ve Dairei İttihamiyede bulunanlar Divanı Hükümde bulunamaz.

95 — Divanı Hüküm yedisi Heyeti Âyan ve yedisi Divanı Temyiz ve İstinaf ve yedisi Şurayı Devlet rüesa ve âzasından olmak üzere Divanı Âli âzasının 21 neferinden mürekkep olarak Dairei İttihamiye tarafından muhakemesi lâzım olduğuna karar verilmiş dâvalar hakkında âzayı mürettebenin sülûsanı ekseriyeti ile kafiye ve kavanini mevzuasına tatbikan hükmeder ve hükümleri kabili istinaf ve temyiz değildir.

Umuru Maliye

96 — Tekâlifi devletin hiç biri bir kanun ile tayin olunmadıkça vaz ve tevzi ve istihsal olunamaz.

97 — Devletin bütçesi varidat ve masarifatı takribiyesini mübeyyin kanundur. Tekâlifi devletin vaz'ı tevzi ve tahsili emrinde müstenit olacağı kanun budur.

98 — Bütçe yâni Muvazenei Umumiye Kanunu Meclisi Umumîde madde be madde tetkik ve kabul olunur. Varidat ve masarifatı muhammenenin müfredatını cami olmak üzere ona merbut olan cetveller nizamen tayin olunan numunesine tevfikane aksam ve fusulu mevadî müteaddideye münkasem olarak bunların müzakeresi dahi fasıl fasıl icra edilir.

99 — Muvazenei umumiye kanunu müteallik olduğu senenin duhulünde mevkii icraya konula bilmek için lâyihası Heyeti Mebusana Meclisi Umumînin küşadı akabinde ita olunur.

100 — Bir kanunu mahsus ile muayyen olmadıkça emvali devletten muvazene haricinde sarfiyat caiz olamaz.

101 — Meclisi Umumînin münakit bulunmadığı esnada esbabı mücbiresi fevkaladedden dolayı muvazene haricinde masraf ihtiyarına lüzumu kavi tahakkuk ederse mesuliyeti Heyeti Vükelâyâ ait olmak ve Meclisi Umumî-

nin küşadı akabinde ona dair kanun lâyihası Meclisi Umumiye verilmek üzere o masrafın tasfiyesi için iktiza eden mebalîğin tarafı hazreti padişahiye arzı istizan ile sadır olacak iradei seniye üzerine tedarik ve sarfı caiz olur.

102 — Muvazene kanununun hükmü bir seneye mahsustur. O senenin haricinde hükmü cari olamaz. Ancak bazı ahvali fevkalâdeden dolayı Meclisi Mebusan muvazeneyi kararlaştırmaksızın fesh olduğu halde hükmü bir seneyi tecavüz etmemek üzere bir kararname ile Vükelâyı Devlet ba iradei seniye senei sabıka muvazenesinin cereyanı ahkâmını Meclisi Mebusanın gelecek içtimâna kadar temdit ederler.

103 — Muhasebei Katiye Kanunu müteallik olduğu senenin varidatından istihsal olunan mebalîğ ile yine o senenin masarifatına vuku bulan sarfiyatın miktarı hakikisini mübeyyin olarak bunun şekli taksimatı dahi Muvazenei Umumiye Kanununa tamamıyla mutabık olacaktır.

104 — Muhasebei Katiye kanununun lâyihası müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet 4 sene sonra Meclisi Umumiye ita olunur.

105 — Emvali devletin kabzu sarfına memur olanların muhasebelerini rüyet ve devairden tanzim olunan sâl muhasebelerini tetkik ederek hülâsai tetkikat ve neticei mütalâatını her sene bir takriri mahsus ile Heyeti Mebusana arz eylemek üzere bir Divanı Muhasebat teşkil olunacaktır. Bu divan her 3 ayda bir kere ahvali mâliyeyi riyaseti vükelâ vasıtasıyla ba takrir tarafı hazreti padişahiye dahi arz eder.

106 — Divanı Muhasebatın âzası 12 kişiden mürettep olacak ve her biri Heyeti Mebusandan ekseriyetle azlinin lüzumu tasdik olunmadıkça memuriyetinde kaydı hayat ile kalmak üzere ba iradei seniye nasbolunacaktır.

107 — Divanı Muhasebat âzasının evsafı ve vezaifipin tafsilâtı ve sureti istifa ve tedbil ve terekki ve tekaü

dü ve aklamının keyfiyeti teşkili bir nizamı mahsus ile tayin olunacaktır.

Vilâyet

108 — Vilâyatın usulü idaresi, tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif kaidesi üzerine müesses olup derecatı, nizamı mahsus ile tayin kılınacaktır.

109 — Vilâyet ve liva ve kaza merkezlerinde olan İdare Meclisleri ile senede bir defa merkezi vilâyette içtima eden Meclisi Umumî âzasının sureti intahabı bir kanunu mahsus ile tevsi olunacaktır.

110 — Vilâvat Mecalisi Umumiyesinin vezaifi yapılacak kanunu mahsusunda beyan olunacağı veçhile turuku maabir tanzimi ve itibar sandıklarının teşkili ve sanayi ve ticaret ve felah atin teshili gibi umuru nafiaya müteallik mevad hakkında ve umuma ait maarif ve terbiyenin intişarı yolunda müzakerata şamil olmakla beraber tekâlif ve mürettebatı mirîyenin sureti tevzii istihsalinde ve muamelâtı sairede kavanini nizamâtı mevzua ahkâmına muhalif gördükleri ahvalın müteallik olduğu makam ve mevkilere tebliğ ile tashih ve islâhı zımnında arzı iştikâ etmek salâhiyetini dahi muhtevi olacaktır.

111 — Müsakkafat ve müstegallat ve nukutu mevkufe hasılatının şurutu vakfiyesi ve teamülü kadimi veçhile meşrutun lehine ve hayrat ve müberrata sarf olunmak üzere vasiyet edilen emvalin vasiyetnamelerinde muharrer olduğu üzere muşa lehine sarfına ev emvali eytamın nizamnamei mahsusı veçhile sureti idaresine nezaret etmek üzere her kazada her milletin bir cemaat meclisi bulunacak ve bu meclisler tanzim edilecek nizamâtı mahsusası veçhile her milletin müntehap efradından mürekkep olacaktır ve Mecalisi mezkûre mahalleri hükümetlerini ve Vilâyat Mecalisi Umumiyesini kendilerine merci bilecektir.

112 — Umuru belediye Dersaadet ve taşralarda bilâ intihap teşkil olunacak deva iri belediye meclisleri ile ida-

re olunacak ve bu dairelerin sureti teşkil ve vezaifi ve âzasının sureti intahabı, kanunu mahsus ile tayin kılınacaktır.

Mevaddi Şetta

113 — Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyid âsar ve emarat görüldüğü halde hükümeti seniyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idarei Örfiye) ilânına hakkı vardır. (İdarei Örfiye) kavanin ve nizamâtı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret olup (İdarei Örfiye) tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizamı mahsus ile tayin olunacaktır. Hükümetin emniyetini ihlâl ettikleri idarei zabıtanın tahkikatı mevsukası üzerine sabit olanları memaliki mahrusai şahaneden ihraç ve teb'it etmek münhasıran zatı hazreti padişahının yedi iktidarındadır.

114 — Osmanlı efradının kâffesince tahsili maarifin birinci mertebesi mecburî olacak ve bunun derecat ve teferrüatı, nizamı mahsus ile tayin kılınacaktır.

115 — Kanunu esasının bir maddesi bile hiç bir sebep ve bahane ile tatil veya icradan iskat edilemez.

116 — Kanunu esasının mevaddi mündericesinden bazılarının icabı hali vakta göre tağyir ve tadiline lüzumu sahihi kati görüldüğü halde zikri âtii şerait ile tadili caiz olabilir. Şöyle ki ya Heyeti Vükelâ veya Heyeti Âyan veya Heyeti Mebusan tarafından işbu tadile dair bir teklif vukubulduğu halde evvelâ Meclisi Mebusanda âzayı mürettebenin sülûsanı ekseriyeti ile kabul olunur ve kabul Meclisi Ayanın kezalik sülûsanı ekseriyeti ile tasdik edildikten sonra iradei seniye dahi o merkezde sudur eder ise tadilatı meşruha düsturulamel olur ve Kanunu Esasının tadili teklif olunan bir maddesi berveçhi meşruh müzakeratı lâzımesinin icrası ile iradei seniyenin suduruna kadar hüküm ve kuvvetini kaybetmeksizin meriyülicra tutulur.

117 — Bir maddei kanuniye tefsiri lâzım geldikte umuru adliyeye müteallik ise tayini mânası Mahkemei

Temyize ve iradei mülkiyeye dair ise Şurayı Devlete ve işbu Kanunu Esasiden ise Heyeti Âyana aittir.

118 — Elyevm düsturülamel bulunan nizamat ve teamül ve âdât ilerde vaz olunacak kavanin ve nizamat ile tadil ve ilga olunmadıkça meriyülicra olacaktır.

119 — Meclisi umumiye dair olan fi 10 şevval sene 93 tarihli talimatı muvakkatenin cereyanı ahkâmı yalnız birinci defa içtima edecek meclisi umumînin müddeti inikadiyesi hitamına kadar olup ondan sonra hükmü cari değildir. ⁽¹⁾

fi 7 zilhicce sene 1293

Türkiyenin mutlakiyet idaresinden kurtularak meşrutiyet idaresine geçişinin ilk işareti olan ve 119 maddeden ibaret bulunan 1293 Kanunu Esasisinin 7 Zilhiççe 1293 günü (1877) okunmasını müteakip Sadrîâzam Mithat Paşa tarafından irat edilen nutuk fevkalâde heyecan yaratmış ve çok alkışlanmışır. Kanunun bu suretle ilânını takip eden 3 ay zarfında Meclisi Mebusan seçimi de tamamlandı.

Meclisi Mebusan ilk defa 7 Mart 1293 Pazartesi günü Dolmabahçe Sarayında açıldı ve bu birinci içtima devresi 18 Haziran 1293 tarihine kadar devam etti. Bu müddet zarfında 50 toplantı yapıldı ve bir İntihabı Mebusan Kanunu lâyihası hazırlandı.

İlk Meclisi Mebusanın ikinci içtima devresi 1 Aralık 1293 te Mabeyni Humayun Divan Dairesinde açılıyor ve 1 Şubat 1293 tarihine kadar devam ediyor, bu müddet zarfında da 30 toplantı yapılıyor.

İkinci içtima devresi çok heyecanlı ve asabi bir hava içerisinde devam ediyor ve muhalefât gurubunun bir kısım kararları şiddetle tenkidi Abdülhamidi kızdırıyor. Ve

1 1296 yılında Darüttabatülamirede 4 cilt olarak tabolunan düsturların 4 üncü cildinin ikinci sahnesinden alınmıştır.

neticede Abdülhamit Meclisin kapatılmasını ve mebusların dağıtılmasını emrediyor.

Bu kızgınlık Meclisi Mebusanın 32 yıl kapalı kalmasını ve istibdadın bütün şiddetiyle devam etmesini intaç etmiştir.

10 Temmuz 1324 (1908) de meşrutiyetin iade ve ilânını müteakip Hükümet, ilk Meclisi Mebusanın birinci içtima devresinde kabul ettiği fakat Padişahın tasdikine arz etmediği (İntihabı Mebusan) Kanunu lâyihası hükümlerine göre intihabın icrasını uygun görüyor ve 20 Temmuz 1324 de iradei seniyei istihsal ederek intihap yaptırıyor. 4 Ocak 1324 tarihinde de Meclisi Mebusan açılıyor. Ve 101 parça da top atırılıyor. Abdülhamit de Meclisin açılışında bulunuyor ve açılış nutuklarını dinliyor.

İlk Anayasamızın tarihini bu suretle kısaca kaydettikten sonra 1293 Kanunu Esasisi üzerinde o zamanın ilmi ve hukuk telâkkilerine göre serdedilen noktainazar ve mütalâalardan da bir nebze bahsetmekte fayda mülâhaza edilmiştir.

1293 Kanunu Esasisi bir «Meclisi Mahsus» tarafından tertip ve tanzim aynı zamanda «Meclisi Hassı Vükela» da da etraflıca tetkik ettirilerek tasdik ve ilân olunmuştur. Millet tarafından yapılması gereken «Kanuni Esasisi» nin, vatanperver ve iyi niyet sahipleri bulundukları muhakkak olan fakat milletvekili sıfatı bulunmayan bu kimselerin Kanunu Esası'nın, kanun olamayacağı meydandadır. Lâkin o zaman toplanan Meclisin bu durum üzerinde karşılıklı fikir ve mütalâa dermeyan ederek bu ciheti bertaraf etmelerine kâfi zaman ve imkân verilmeden kanun tatbikten kaldırılmış ve meclis kapatılmıştır.

1324 yılında yâni 32 yıl sonra toplanan Mebusan Meclisi ilk iş olarak bu kanun üzerinde millî hâkimiyet prensipleri bakımından durmak ve bu hususta gereken hazırlığı yapmak istemiş bir de komisyon seçmiştir. Bu komisyonun bu bakımlardan en önemli gördüğü hususat hakkında hazırladığı tadi). tasarısı Mebusan ve Âyan Meclis

lerinde kabul edilerek ilân edilmiş diğer hususat ise sonraya bırakılmıştır.

1324 te toplanan Mebusan Meclisi yeni bir Kanunu Esasiye yapamaz mı idi? Sorusuna Celâlettin Arif bey Hukuku Esasiye ⁽¹⁾ adlı kitabında «Mebusanımız 93 Kanuni Esasisinde muharrer selâhiyet dahilinde icrai vekâlet etmeye müntehipleri tarafından tevkil olunmuş ve müntehiplerden kendilerine memlekete bir Kanuni Esasi yapmağa vekâlet almamışlar idi.» demekte ve Kanuni Esasının 116 ncı maddesiyle tâdil keyfiyeti hususunda vazedilmiş kayıt ve şartlara işaret ederek «... neşvei ihtilâl ile toplanmış olan Mebusan bu haktan belagan mabelağ istifade eylediği ve hatta tadilde kendi selâhiyeti kanuniyesini tecavüz bile ettiği» mütalâasını da ilâve etmektedir. Aynı zamanda Kanuni Esasi hükümlerine aykırı bulduğu ve tadilâtı mebuslar yaparken Ayan ve Kabinanın «Hukuku Saltanatı ve Hükümeti» muhafaza ve müdafaa hususunda bir medenî cesaret ibraz edememeleri yüzünden Meclisi Mebusanın önündeki sahayı boş bulduğunu ve Kanuni Esasiyi tadil yerine tebdil ve tağyir eylediklerini ve Fransa ve İngiltere’de görülmeyen bir şekilde soktuklarını bildirmektedir.

1324 yılında yeniden iade ve ilân olunan 1293 Kanunu Esasisinin Meclisi Mebusanca değiştirilen maddeleri

3 — Saltanatı Seniyei Osmaniye hilafeti küberai islamiyeti haiz olarak sülâlei âli osmandan usuli kadimesi veçhile ekber evlâda aittir. Zati hazreti padişahi hini cülûslarında Meclisi Umumide ve meclis müçtemi değilse ilk içtimada şer’i şerif ve Kanunu Esasi ahkâmına riayet ve vatan ve millete sadakat edeceğine yemin eder.

6 — Sülâlei âli Osmanın hukuku hürriye ve emval

1 Hukuku Esasiye. Kısmı sani. tab’ı salis. Darulfununu Osmani Hukuk Şubesi muallimlerinden Celâlettin Arif beyin takriridir. Hukuk Matbaası. 1330

ve emlâki zatiye ve kanunu mahsusu mucebince madamül hayat tahsisatı mâliyeleri tekâfülü umumî tahtındadır.

7 — Hutbelerde namının zikri ve meskukât darbı, kanunu mahsusuna tevfikân rütep ve menasıp tevcihi, nişan itası, Sadırâzam ve Şeyhülislâm'ın intihap ve tayiniyle Sadırâzam'ın teşkil ve arzedeceği Vükelânın tasdiki memuriyetleri icabında Vükelânın alelusul azil ve tebdili, Kavanini umumiyeinin tasdikiyle ilânı mer'iyeti, devairi hükümetin muamelâtına ve kavaninin suveri icraiyesine müteallik nizamnameler tanzimi, her nevi kavanin teklifi, ahkâmı şer'îye ve kanuniyeinin muhafaza ve icrası, eyalatı mümtazenin şeraiti imtiyaziyelerine tevfikân icrai tevcihatı, Kuvaiberriye ve bahriyeinin kumandası, harp ilânı, musalaha akdi, mücazâtı kanuniyeinin tahfif ve afvi, Meclisi Umumînin tasvibiyle afvi umumî ilânı, Meclisi Umumînin miadında küşat ve tatili, Meclisi Umumînin ahvali fevkalâdede vakfından evvel içtimaa dâveti, otuz beşinci madde mucebince Meclisi Mebusanın üç ay zarfında intihap olunup içtima etmek şartıyla ve Heyeti Âyanın muvafakatıyla ledeliktiza feshi, alelumum muahedat akdi, hukuku mukaddesei padişahidendir. Ancak sulha ve ticarete ve terk ve ilhakı araziye ve teb'ai osmaniyeinin hukuku asliye ve şahsiyesine taallûk eden ve devletçe masarifi mucip olan muahedatın akdinde Meclisi Umumînin tasdiki şarttır. Meclisi Umumînin münakit olmadığı zamanda Heyeti Vükelânın tebeddülü vukuunda keyfiyeti tebeddülünden mütevellit mes'uliyet Heyeti Lahikaya ait olacaktır.

10 — Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse şer'in ve kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir behane ile tevkif ve mücazat olunamaz.

12 — Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiç bir veçhile kablettabı teftiş ve muayeneye tâbi tutulamaz.

27 — Mesnedi Sadaret ve Meşihatı İslâmiye emniyet buyurulan zevata havale buyurulduğu misillu teşkili v-

kelaya memur olan Sadırâzam'ın tensip ve arzıyla sair vükelânın memuriyetleri dahi Bairadei şahane icra olunur.

28 — Meclisi Vükelâ Sadır Azamin riyaseti tahtında olarak akdolunup dahili ve haricî umuru mühimmenin merciidir. Müzakeratından muhtacı tasdik olan kararlar ledelarz iradei seniye ile icra olunur.

29 — Vükelâdan her biri dairesine ait olan umurdan mezuniyeti tahtında bulunanları usule tevfikân icra ve icrası mezuniyeti tahtında olmayanları Sadır Azama inha eder. Sadır Azam dahi o makule mevaddan müzakereye muhtaç olmayanları doğrudan doğruya ve muhtacı müzakere bulunanları Meclisi Vükelâda badelmüzakere muhtacı tasdik olduğu takdirde arzeder ve muhtacı tasdik olmayanlar hakkındaki Heyeti Vükelâ kararını tebliğ eyler. Bu mesalihin enva ve derecatı kanunu mahsusla tâyin olunacaktır. Şeyhülislâm muhtacı müzakere olmıyan mevaddı doğrudan doğruya arzeder.

30 — Vükelâ hükümetin siyaseti umumiyesinden müstereken ve dairei nezaretlerine ait muamelâtta dolayı münferiden Meclisi Mebusana karşı mes'uldurlar. Tarafı hazreti padişahiden tasdika muhtaç olan mukarreratın mamulünbiha olması için Sadırâzam ile dairei müteallikası nazırı taraflarından kararnamelere vaz'ı imza edilerek kararın mes'uliyeti deruhde olunmak ve anların imzası balasına tarafı hazreti padişahiden dahi vaz'ı imza buyurulmak şarttır. Heyeti Vükelâca ittihaz olunan kararlar umum Vükelânın imzalarını havi olacak ve o imzaların balasına muhtacı tasdik olduğu takdirde kezalik tarafı hazreti padişahiden vaz'ı imza buyurulacaktır.

35 — Vükelâ ile Heyeti Mebusan arasında ihtilâf vukuunda Vükelâ reyinde ısrar edipte mebusan canibinden katiyen ve mükerreren reddedildiği halde Vükelâyâ mebusanın kararını kabule veya istifaya mecburdur, istifa takdirinde yeni gelen Heyeti Vükelâ heyeti sabıkanın fikrinde ısrar eder ve Meclis esbabı mucibe beyanıyla yi-

ne reddederse yedinci madde mucebince intihabata başlanılmak üzere zati hazreti padişahi meclisi feshedebilir, fakat Heyeti Cedidei Mebusan evvelki heyetin reyinde sebat ve ısrar ederse Meclisi Mebusanın rey ve kararının kabulü mecburî olacaktır.

36 — Meclisi Umumî münakit olmadığı zamanlarda devleti bir muhataradan veyahut emniyeti umumiyei halelden vikaye için bir zarureti mübreme zuhur ettiği ve bu bapta vazma lüzum görünecek kanun müzakeresi için Meclisin celp ve cem'ine vakit müsait olmadığı halde Kanunu Esasî ahkâmına mugayir olmamak üzere Heyeti Vükelâ tarafından verilen kararlar Heyeti Mebusanın içtimaiyle verilecek karara kadar da iradei seniye muvakkaten kanun hüküm ve kuvvetinde olup ilk içtimada Heyeti Mebusana tevdi edilmek lâzımdır.

38 — İstizahı madde için vükelâdan birinin huzuruna Meclisi Mebusanda ekseriyetle karar verilerek dâvet olundukta bizzat bulunarak yahut maiyetindeki rüesai memurinden birini göndererek irat olunacak suallere cevap verecek yahut lüzum görürse mes'uliyeti üzerine alarak cevabının tehirini talep etmek hakkını haiz olacaktır, neticei istizahda Heyeti Mebusanın ekseriyeti arasıyla hakkında ademi itimat beyan olunan nazır sakıt olur. Reis vükelâ hakkında ademi itimat beyan olduğu halde Heyeti Vükelâ hep birden sukut eder.

43 — Meclisi Umumînin iki heyeti beher sene teşrini sani ihtidasında bilâ dâvet tecemmü eder ve ba iradei seniye açılır ve mayıs ihtidasında yine ba iradei seniye kapanır. Bu heyetlerden biri diğerinin müçtemi bulunmadığı zamanlarda münakit olamaz.

44 — Zati hazreti padişahi görülecek lüzum üzerine re'sen yahut mebusanın ekseriyeti mutlakası tarafından vuku bulacak talebi tahririye binaen Meclisi Umumîyi vaktından evvel açar ve Heyeti Umumîyenin kararıyla veya resen müddeti muayyenei içtimai temdit edebilir.

53 — Müceddeden kanun tanzimini ve kavanini mevcudedden birinin tadilini teklife vükelâ ve Âyan ve Mebusandan her birinin hakkı vardır. İki meclisten her biri müceddeden veya tadilen kaleme aldığı kanun lâyihaları diğer heyete gönderir, orada dahi kabul olunduktan sonra tasdiki hazreti padişahiye arz olunur.

54 — Tanzim olunacak kavanin lâyihaları Meclisi Mebusan ve Âyanca tetkik ve kabul olunarak ledelarz tasdik ile icrai ahkâmına iradei seniyei hazreti padişahi taallük ederse düsturülamel olur, arzolunan kanunlar ikimah zarfında ya tasdik olunur yahut tekrar tetkik edilmek üzere bir kerre iade edilir, iade olunan kanunun tekrar müzakeresinde ekseriyeti sülûsan ile kabulü şarttır. Müstaceliyetine karar verilmiş olan kanunlar on gün zarfında ya tasdik veya iade olunur.

76 — Mebuslardan her birine beher sene içtimai için hâzineden otuz bin kuruş verilecek ve şehri beş bin kuruş maaş itibariyle memurini mülkiye nizamına tevfi kan azimet ve avdet harcırahı ita kılınacaktır. Müddeti kanuniyeden fazla içtima vuku bulduğu surette şehri beş bin kuruş itibariyle tahsisatı munzama verilecektir.

77 — Heyeti Mebusan riyasetiyle birinci ve ikincisi reis vekâletlerine heyet tarafından her sene içtiamında ekseriyetle birer zat intihap ve intihabı vaki huzuru padişahiye arz olunur.

80 — Masarifatı umumiye Muvazene kanununda gösterildiği veçhile Heyeti Mebusanda tafsîlâtıyla tetkik olunduktan sora mıkdarına Vükelâ hazır olduğu halde mebusanca karar verilir. Buna karşılık olacak varidatın keyfiyet ve kemmiyeti ve sureti tevzi ve tedariki vükelâ huzuruyla tayin edilir.

113 — Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyet asar ve emmarat görüldüğü halde Hükümeti Seniye'nin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idarei örfiye) ilânına hakkı vardır. (İdarei Örfiye) kavanin ye nizamâtı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret o-

lup idarei örfiye tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizamı mahsus ile tayin olunacaktır.

118 — Elyevm düstürolamel bulunan nizamât ve teamül ve adât ilerde vazolunacak kavanin ve nizamât ile tadil veya ilga olunmadıkça meriyül icra olacaktır. Kavanin ve nizamâtın tanziminde muamelâtı nâsa erfak ve ihtiyacatı zamana evfak ahkâmı fıkhiye ve hukukiye ile adap ve muamelât esas ittihaz kılınacaktır.

119 — Postahanelere mevdu evrak ve mekâtip mustantık ve mahkeme kararı olmayınca açılmaz.

120 — Kanunu mahsusuna tebeiyyet şartıyla osmanlılar hakkı içtimaa maliktir. Devleti Osmaniye'nin temamiyeti mülkiyesini ihlâl ve şekli meşrutiyet ve hükümeti tağyir ve kanunu esası ahkâmı hilâfında hareket ve anasırı osmaniyeyi siyaseten tefrik etmek maksadlarından birine hadim veya ahlâk ve adabı umumiyeye mugayir cemiyetler teşkili memnu olduğu gibi aleliltlak hafî cemiyetler teşkili de memnudur.

121 — Heyeti âyan müzakeratı âlenîdir. Fakat bir maddei mühimmeden dolayı müzakerat hafî tutulmak vükelâ canibinden veya Heyeti âyan azasından beş zat tarafından teklif olundukta heyetin içtima ettiği mahal azanın maadasından tahliye edilerek teklifi red veya kabulü için ekseriyeti âraya müracaat olunur.

İDAREİ UMUMİYEİ VİLÂYAT KANUNU

17 Kebiyûlahir 1331

13 Mart 1329

(18/4/1929 tarihinde kabul ve
5/5/1929 de neşr olunan 1426
No: lu Vilâyat idaresi Kanunu
ile ilğa edilmiştir.)

Mukaddime

Kanunu Esasının 108 inci maddesi mucibince vilâyatın usulü idaresi, tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif kaidesi üzerine müessesdir. Her memur kanunen haiz olduğu salâhiyet dairesinde ifayı vazife ile mükellef ve memuriyetine müteallik kâffeî ef'alinden mesuldür.

(Birinci Kısım) İDAREİ UMUMİYEİ VİLÂYAT BİRİNCİ FASIL

Taksimâtı İdare v e Memurini Vilâyat

1 — Vilâyetler livalara, livalar kazalara, kazalar neva hiye ve nahiyeler karyelere münkasemdir. Vilâyet İdareî umumiyesinin, reis ve mercii Validir.

Liva idaresinin reis ve mes'ulü Mutasarrıf'dır. Kaza idaresinin reis ve mesulü Kaymakam'dır. Vilâyet merkezlerinde dahi başkaca bir merkez kazası teşkil ve kaymakam tayin olunur. Nahiy e idaresinin reis ve mesulü Müdürdür.

- 2 — Elviyei gayri mülhaka vilâyet hükmündedir.
- 3 — Yeniden teşkilâtı mülkiye icrası kanunu mahsus

vazına mütevakıftır. Liva ve kaza merkezlerinin tebdili, hudutlarının tadil ve tashihi ve kaza ve nahiyelerin feki ve tahvili irtibatı Meclisi Umumiye Vilâyetin kararı ve Dahiliye nezaretinin tensibi ile ba iradei seniyei hazreti padişahi icra olunur.

Nevahi devairinin tadili hududu ve tebdili merakizi, müceddeden karye ve mahalle teşkili ve bunların aynı kaza dahilinden olmak üzere bir nahiyeden diğer nahiyeye fekki irtibat ve ilhakı Meclisi Umumî kararı ile makamı vilâyetçe icra ve Dahiliye nezaretine malûmat ita olunur. (Nevahinin sureti teşkil ve idaresi kanunu mahsusı ile muayyendir).

4 — Memaliki Osmaniye dahilindeki seyyar aşair ve kabailin sureti, iskân ve idareleri hakkında bunların emzice ve icabatı mevkiye ve ihtiyacatı ictimaiyelerine muvafık nizamâtı hususiye yapılacaktır.

Memurini Vilâyet

5 — Heyeti memurini idare, merkezi vilâyette: naip, defterdar, mektupçu, jandarma alay kumandanı, maarif, nafia, ziraat, defteri hakani, polis, evkaf, nüfus ve sıhhiye müdürleri, lüzum görünen vilâyetlerde vali muavini, umuru ecnebiye müdürü veya vilâyet tercümanı;

Merkezi livada: naip, muhasebeci, tahrirat müdürü, jandarma tabur kumandanı, nafia mühendisi, ziraat memuru, evkaf ve defteri hakani ve nüfus memurları ile polis komiseri;

Merkezi kazada: naip, mal müdürü, tahrirat kâtibi, jandarma bölük kumandanı, evkaf, nüfus ve tapu memurları ve polis komiserlerinden ibarettir.

6 — Her nahiyede müdür ve nahiye kâtibi ve zabıta memurları ile icabına göre mal ve tapu memurları bulunur.

7 — Her vilâyet ve liva ve kaza ve nahiye merkezlerinde heyeti şeriye ve adliye ve memurini askeriye ile ru-

sumat ve posta ve telgraf ve düyunu umumiye baş müdür ve memurini gibi vezaifi mahsusa eshabından başka vilâyetin şubâtı muhtelifei idaresinde lüzumu kadar memurini taliye bulunur.

Memurini Vilâyetin Sureti Tayin ve İntihabı

8 — Valiler, Dahiliye Nezaretinin inhası ve Meclisi Vükelâ kararı ile; vali muavinleri, mutasarrıflar ve vilâyet mektupçuları ve kaymakamlar Dahiliye Nezaretinin intihabı ile ba iradei seniye tayin olunurlar.

9 — Beşinci maddede isimleri mezkûr merkezi vilâyet rüesayi memurini idaresi ile liva muhasebeci ve tahrirat müdürleri ve vilâyet maarif müfettişleri ve mekâtibi sultaniye ve leylî idadi ve leylî darümuallimin müdür ve muallimleri mensup oldukları nezaretlerce alelusul intahap ve tayin olunurlar. Bunlardan vali muavini, mektupçu, jandarma kumandanı polis müdürü, nüfus müdürü, umuru ecnebiye müdürü ve vilâyet tercümanı ve liva tahrirat müdürleri için Dahiliye Nezaretince evvel emirde valilerin rey ve mütalâaları alınır.

10 — Merkezi vilâyet memurini taliyesi ile liva muhasebeci ve tahrirat müdürlerinden ve hükümet etıbbası ile liva nafia mühendislerinden maada livalar rüesayi memurini ve kaza mal müdürleri ve bilumum nevahi müdiranı, memurinin keyfiyeti intihap ve evsafi ilmiye ve fenniyeleri hakkında devairi merkeziyece tanzim olunan nizamnameler ahkâmına tevfikân mensup oldukları idare reisnin intahap ve inhası ile valiler tarafından, merkezi liva memurini taliyesi ile mal müdüründen maada kazalar rüesayi memurini idaresi, livada mensup olduğu şubei idare reisnin intahap ve inhası ile mutasarrıflar tarafından, merkezi kaza memurini taliyesi ile nevahi ketebe ve memurini sairesi kaymakamlar tarafından tayin ve memuriyetleri vali tarafından tasdik olunur.

Memurini Vilâyetin Sureti Azli

11 — Valilerin azli, Dahiliye Nezaretinin teklifi üzerine Meclisi Vükelâ kararı ile ba iradei seniye icra olunur.

12 — Valiler ba iradei seniye veya nuzzar tarafından tayin olunan memurinin indel icap azilleri lüzumunu esbabı mucibei kanunî dermeyaniyle merbut oldukları nezaretlere iş'ar ederler. Nezaretler Valilerin irae ettikleri esbabı kâfi, görmedikleri halde tetkikat icra ve iktizası tayin olunmak üzere evrakı vusul tarihinden itibaren nihayet bir mah zarfında Şurayı Devlete tevdi ve derhal telgrafla Valilere itayî malûmat ederler. Şurayı Devletçe bu tetkikat nihayet iki ay zarfında ikmâl ve evrak Nezareti aidesine iade olunur.

Devairi merkeziye, azil veya tebdilleri inha olunan memurin hakkında bir ay zarfında vilâyete cevap ita etmedikleri halde Valiler mesuliyeti deruhte ile bunları azil ve tebdile ve alelîtlak bekalarında asayiş ve inzibâtı mahalliyece mahzur gördükleri memurinin mensup oldukları nezarete derhal malûmat vermek şartıyla - işten el çektiirmeğe mezundurlar.

13 — Valiler, nuvvap ile hükkâm müstesna olmak üzere şuabatı muhtelifei idare memurini mâliyesi hakkında kavait ve nizanâtı mahsusasma tevfikân ihtar, tekdir, kat'î maaş, tenzili sınıf ve maaş gibi cezalar vermeğe ve bunları azletmeğe selâhiyettardırlar.

14 — Valiler, sui ahvali muamelâtına vakıf oldukları nuvvap ve hükkâm hakkında derhal tahkikat icrasına adliye müdür veya müfettişine veyahut istinaf müddeiumumilerine tahriren tebliğ ederler. Bu tebliğât üzerine tahkikatı lâzimeye müsaraat olunacak ve neticesi Makamı Meşihata ve Adliye Nezaretine iş'ar olunmakla beraber fezlekei tahkikatın bir sureti valiye tevdi edilecektir.

15 — Tayini nezarete ait olan merkezi vilâyet polis müdüründen başka bilûmum polis komiser ve efradı nı-

zamnamei mahsusuna tevfikân valiler tarafından tayin ve azledilirler.

16 — Jandarma zabitanının ledelicap işten el çektilirmeleri veyahut alay dahilinde becayış ve tebdilleri hakkında alay kumandanlarının cümlei salâhiyetinden olan hususatın hüsnü ifasını tahtı nezaret ve murakabada bulundurmak ve alay kumandanlarının salâhiyetlerinin fevkinde olan hususat hakkında emir ita eylemek valilerin cümlei salâhiyetindendir.

17 — Memurinin sureti intihap ve tayin ve terfi ve terekklileri ile mücazat ve azilleri başkaca yapılan nizamâtı mahsusa ile muayyendir.

18 — Her kim olursa olsun memurinin muğayiri kanun, ahval ve muamelâtına vakıf oldukta bizzat şifâhen ihbar ve şikâyet edebileceği gibi ihbarname ve şikâyetname dahi ita edebilir. Ancak yazılacak ihbarname ve şikâyetname muhbir veya müştekinin hüviyetini bildirecek surette isim ve şöhet ve sanat ve mahalli ikametiyle imza veya mührünü havi olmak lâzımdır.

19 — Memurin hakkında dermeyen edilen ihabart ve şikâyatın liğazarınnusanna ve bir cürüm isnadını veya aleliltlak hakareti mutazammın olduğu tebeyyün ettiği takdirde keyfiyet mercii erinden müddeiumumilîğe tevdi olunur. Bu halde mütecavuzunaleyh olan memurun ayrıca hukuku şahsiye dâvası ikame etmesine lüzum olmayıp müddeiumumiler kendilerine tevdi olunan evrak üzerine ikame ve takibi dâvaya mecburdurlar.

İKİNCİ FASIL

VEZÂİF

Valinin ve Memurini Vilâyetin Vezaifi

20 — Vali, Vilâyetle kuvvei icariyenin en büyük memuru ve her nezaretin vekil ve mümessili olup vilâyetin idarei umumiyesinden mes'uldür.

Vali, dahili vilâyette kavanin ve nizamatin neşrü ilânı ve tamamii tatbikini temin ile muvazzaf ve bunların kendisine tevdi ve bahşeylediği bilcümle vezaifî ifa ve salâhiyeti istimal ve devletin ve ehalinin hukukunu vikaye ve nezaretlerin evamir ve talimatını icra ile mükelleftir.

21 — Devletçe neşrü ilân olunacak bilcümle kavanin ve nizamât ve bunlara müteallik nezaretlerce verilecek talimat ve mukarrerat şüabatı idareye ancak valiler vasıtasıyla tebliğ olunur. Şüabatı idare rüesası validen tebellüğ ettikleri kavanin ve nizamât ve talimat ve mukarreratın esasatına veyahut süverî icraiyesine müteallik olarak muhtacı istizan gördükleri ahvalde doğrudan doğruya valiye müracaata ve bu bapta valinin resen veya merciîyle bilmuhabere vereceği emri tahririye inkiyada mecburdurlar.

22—1) Vilâyet dahilinde huzur ve asayişin temini,

2) Efrat ve cemaat beyinde hürriyet, müsavat ve adalet esaslarının tamamii tatbik ve mahfuziyeti.

3) Hukuk ve emniyeti şahsiye ve tasarrufiyenin temini masuniyeti.

4) Her sınıf ehalinin tekemmülâtı iktisadiye ve içtimaiyelerine hizmet edecek esbabın istihzar ve istikmalı.

5) İstiklâli mehakime riayetle beraber adaletin mümkün olduğu kadar sürat ve suhuletle tevzii,

6) Her sınıf ehalinin fikren, ahlâken tekâmül etmelerini ve naili refâhu saadet olmalarını temin edecek surette neşri tamimi maarife müstemirren sâî olmak.

7) Ticaret ve sanayi ile ziraat ve sanayii zirraiyeinin tekemmülât ve terekkiyatı.

8) Sihhatı umumiyenin muhafazası ve şeraiti sihihiyenin ıslâhı ve bilhassa firenği ve verem ve sıtma gibi emrazı sariye ve müsteyliyenin indifai çarelerinin (aranması).

9) Zürranın terfih ve ikdarı gibi ahval valilerin idarei hükümette mütemadiyen takip edecekleri makasıdı umumiye ve mühimmedendir.

23 — Vilâyetin bilcümle devair ve şua batı idaresi valinin tahtı teftiş ve nezaretindedir.

24 — Vilâyetin muhafazai asayiş ve emniyetinden vali mesuldür. Vali, zabıtaı adliyyeye ait vazifesini Usulü Muhakematı Cezaiye Kanunununda muayyen olduğu veçhile icra ve zabıtaı maniaya taallük eden vazifesini de mülkiye ve nahiye memurları ve polis ve jandarma heyetleri vesatetiyle ifa eder.

25 — Vilâyet dahilindeki jandarma ve polis kuvvetleri ve aşair ile meskûn kıtaatın ester suvar gibi vesaiti inzibatiyesi vezaifi mahalliyeden dolayı doğrudan doğruya valinin emri altında olup nizamâtı mahsusasına tevfikân mevakiî lâzıma tevzi ve ikame edilmiş olan kuvayı mezkûrenin muvakkaten tebdili mevkileri ve mahalli a- here şevkleri hususuna valii vilâyet salâhiyettardır.

26 — Vali, gerek zabıtaai maniaya ve gerek zabıtaı adliyyeye müteallik vezaifin icrası ve kavanin ve nizamâtı devletin tenfizi ve asayiş ve emniyeti mahalliyenin muhafaza ve takviyeli için kuvvei mevcudei zabıtaı gayri kâfi gördüğü halde mahallindeki berrî ve bahrî kumandanlara vereceği emri lahrirî üzerine kuvvei askeriyyeyi dahi istihdam eder. Kıtaatı askeriye kumandanları vali tarafından bu bapta tahriren ita olunacak emri infaza mecburdurlar.

27 — Vali, vilâyetin bir tarafında kuvvei mevcudei askeriye ile dahi temini asayiş olunamayacağını anlar veya emniyeti âmmeyi salıp bir hatar ve tehlike görür ise dahili vilâyetteki mevakiî sairede mevcut olan kuvayı askeriye lüzumu kadarını oraya sevk için mahallî kumandanına emri tahrirî ita ve şayet vilâyet dahilinde bulunan kuvvei askeriyenin de temini maksada gayri kâfi bulunduğunu anladığı takdirde mahalli saireden kuvvei kâfiye celp ve şevkini kol ordu kumandanına iş'ar eder,

Kol ordu kumandanları valiler tarafından vuku bulan müracaatları derhal infaza mecburdurlar.

28 — Vali, dahili vilâyette ihtilâl zuhur edeceğini müeyyit asar ve emmarat gördüğü takdirde o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten idarei örfiye ilânını Dahiliye Nezaretinden istizan eder. Bu müracaata 24 saat zarfında cevap alamadığı veyahut muhabereye imkân bulunmadığı takdirde mesuliyeti deruhde ederek idarei örfiyeyi ilân etmek salâhiyetini haizdir. Bu halde ilk vasıta ile keyfiyeti esbabı mucibesiyle beraber Dahiliye Nezaretine iş'ar etmeğe mecburdur.

29 — Valiler, eşyayı memnua ve rüsumat kaçakçılığını men için bulundukları vilâyetin sevahilini muhafazaya memur bilcümle sefaini emiriye süvarilerine ne tarafları keştü gûzar ve ne cihetlere tahsisen dikkat etmeleri lâzım geleceği hakkında emri tahrirî ita eder. Sefaini mezkûre süvarileri validen alacakları emri derhal ve tamamen infaza mecburdurlar.

30 — Vali, her sene dahili vilâyette münasip göreceği zamanlarda devir ve teftiş icrasına memurdur. Bunun mecmu müddeti, ahvali adiyede bir sene zarfında iki aydan ekal ve dört aydan ziyade olmayacaktır. Vali vilâyeti esnayı devir ve teftişinde muttali olduğu ahval ve ihtiyacat ile bunlara karşı ne gibi tedabire tevessül eylediğini mübeyyin Dahiliye nezaretine raporlar göndermekle mükelleftir. İcraatta bir fasıla ve tehhür vukuunu men için bu vesaik seleften halefe dahi devrolunur.

31 — Vali, mahakimde işlerin sûratle rüyeti için memurini şer'ive ve adliyyeye ihtaratta bulunabilir ve hali rüyeti tehhür ettiğine ittıla peyda ettiği mevaddın esbabı tehhürünü nüvvap ve müddei umumîlerden tahriren sual eder.

32 — Vali, umuru şer'ive ve adliyenin tesrii rüyeti ve ahkâmı mukarreratı sadıranın tenfiz ve temşiyeti hususunda nezareti kâmileyi baiz ve bu bapta memurini ai-

desi tarafından talep olunacak muaveneti de derhal icra ile mükelleftir.

33 — Vali, kavanini devlet ile mükellef ve mezun olduğu ahvelden maada devletçe ittihazi karara muhtaç hususat için nazareti müteallikasına müracaatlar istizanı muameleye mecburdur.

34 — Rüşsavi memurini vilâyetten her biri, kavanin ve nizamât ahkâmının vazifei memuriyetlerine müteallik mevaddı ve vali tarafından ahkâmı kanuniyeye muvafık surette verilen evamir ve tenbihatı icra etmekle mükelleftir.

35 — Rüşsavi memurini vilâyetten her biri kavanin ve nizamâtı mahsusa ile muayyen olan vezaiften başka dairei memuriyetleri dahilinde bulunan Kâffe muamelâtın intizam ve sureti cereyanından doğrudan doğruya makamı vilâyete karşı mes'uldür.

36 — Rüşsavi memurini vilâyetten her biri vali tarafından havale ve tevdi edilen işler üzerine icap eden tetkikatı icra ve malûmat ve mütalâalarını beyan eylemeğe mecburdur.

Mutasarrıf ve Memurini Livanın Vezaifi

37 — Mutasarrıf, livada kuvvei icraiye'nin en büyük memuru olup livanın idarei umumîyesinden mes'uldür.

Mutasarrıf, dahili livada kavanin ve nizamâtın temami i tatbikini temin ile muvazzaf ve bunların kendisine tevdi ve balışeylediği bilcümle vezaifi ifa ve salâhiyeti istimal ve devletin ve eha linin hukukunu vikaye ve valinin evamir ve talimatını icra ile mükelleftir.

Ahvâli fevkalâde müstesna olmak üzere umuru muamelâtı liva hakkında münhasıran merbut bulunduğu vilâyette muhabereye mecburdur.

38 — Livanın bilcümle devair ve şubâtı idaresi mutasarrıfın tahtı teftiş ve nezaretindedir.

39 — Livanın muhafazai asayiş ve emniyetinden mutasarrıf mes'uldür.

Mutasarrıf, zabıtai adliyyeye ait vazifesini usulü muhakematı cezaiye kanununda muayyen olduğu veçhile icra ve zabıtai maniaya taallük eden vazifesini de mülkiye ve nahiye memurları ve polis ve jandarma heyetleri vesatetiyle ifa eder.

40 — Liva dahilindeki polis ve jandarma heyetleri livanın umuru inzıbatıyesine müteallik kâffeı vezaipte mutasarrıfa merbut ve onun emrini icraile mükelleftirler.

41 — Mutasarrıf, 26 ncı maddede beyan olunan ahvalde valiye malûmat itasıyla beraber dahili livada mevcut kuvvei askeriyyeyi heman istihdama mezundur. Liva dahilinde bulunan kıtaatı askeriye kumandanları mutasarrıflar tarafından bu bapta tahriren vuku bulacak tebligatı derhal infaz edeceklerdir.

42 — Mutasarrıf, her sene dahili livada iki aydan ziyade ve bir aydan dün olmamak üzere devir ve teftiş icrasına mecburdur. Mutasarrıf devir ve teftiş zamanını vali ile bilmuhabere tayin eder.

Mutasarrıf, livayı devir ve teftişinde tesadüf edeceği ahval ve ihtiyacata ve ana karşı ittihazı lâzım gelen tedabire dair lâyhalar tanzimiyle valiye irsal eder.

43 — Mutasarrıf, mahakimde işlerin süratle rüyeti için memurini şer'ıye ve adliyyeye ihtaratta bulunabilir ve tevhür ettiğine ıtıla peyda ettiği mevaddı vilâyete bildirir.

44 — Mutasarrıf, umuru şer'ıye ve adliyenin tesrii rüyeti ve ahkâmı mukarreratı sadıranın tenfiz ve temşiyeti hususunda nezareti kâmileyi haiz ve bu bapta memurini aidesi tarafından talep olunacak muaveneti derhal icra ile mükelleftir.

45 — Mutasarrıf, Hapishaneler nizamnamesi ahkâmının tamamen tatbikine dikkat ve ara sıra merkez ve

mülhakat tevkifhane ve hapishanelerini bizzat veya bilvasıta teftiş ve muayene ile ıslahatı lâzıma icra eder.

46 — Rüesa ve memurini livadan her biri, kavanin ve nizamât ahkâmından vazifei memuriyetlerine müteallik mevaddı ve mutasarrıf tarafından kanun dairesinde verilen evamir ve tenbihatı icra etmekle mükelleftir.

47 — Rüesa ve memurini livadan her biri, mutasarrıf tarafından havale ve tevdi edilen işler üzerine icap eden tetkikatı icra ve malûmat ve mütalâalarını beyan etmeğe mecburdur.

48 — Mutasarrıfla, nüvvap ile hükkâm müstesna olmak üzere, naspları salâhiyetleri dahilinde bulunan şubâtı muhtelifi idare memurini taliyesi hakkında kavait ve nizamatı mahsusasına tevfi kan ihhtar, tekdir, kat'ı maaş, tenzili sınıf ve maaş gibi cezalar vermeğe ve bunları azl etmeğe salâhiyettardılar. Hususâtı mezkûre hakkında makamı vilâyete dahi malûmat verilir.

Kaymakam ve Memurini Kazanın Vezaifi

49 — Kaymakam, kazada kuvvei icraiyesinin en büyük memuru olup kazanın idarei umumiyesinden mes'uldür.

Kaymakam, dahili kazada kavanin ve nizamatın temammii tatbikini temin ile muvazzaf ve bunların kendisine tevdi ve bahşeylediği bilcümle vezaifi ifa ve salâhiyeti istimal ve devletin ve ehalinin hukukunu vikaye ve mutasarrıfın ve valinin bilcümle talimatını icra ile mükellef olup ahvalı fevkalâde müstesna olmak üzere umur ve muamelâtı kaza hakkında münhasıran merbut bulunduğu liva ile muhabereye mecburdur.

50 — Kazanın bilcümle devair ve şubâtı idaresi kaymakamın tahtı teftiş ve nezaretindedir.

51 — Kazanın muhafazai asayiş ve emniyetinden kaymakam mes'uldür. Kaymakam zabıtai adliyyeye ait vazifesini usulü muhakematı cezaiye kanununda muayyen

olduğu veçhile icra ve zabıtaî maniaya ait olan vazifesini de mülkiye ve nahiye memurları ve polis ve jandarma heyetleri vesateti ile ifa eder.

52 — Kaza dahilindeki polis ve jandarma heyetleri kazanın umuru inzibatiyesine müteallik kâffeî vezâifte kaymakama merbut ve onun emrini icra ile mükelleftir.

53 — Kaymakam, 26 ncı maddede beyan olunan ahvalde mutasarrıfa malûmat itası ile beraber dahili kazada mevcut kuvvei askeriyei heman istihdama mezundur. Kaza dahilinde bulunan kıtaatı askeriye kumandanları kaymakamlar tarafından bu bapta tahriren vuku bulacak tebligatı derhal infaz edeceklerdir.

54 — Kaymakam dahili kazada devir ve teftiş icrası ile mükelleftir. Kaymakamın her sene lâakal bir defa nahiye merakizini ve münavebeten bütün köyleri devretmesi meşrut olup devir müddeti ile zamanı icra mutasarrıfla bilmühabere tayin olunur.

Kaymakam uğradığı yerlerde ehalinin şikâyetini istima ve icabatı kanuniyesini derhal icra eder ve nahiye memurini ile muhtarlara ve ihtiyar heyetlerine vazifelerini ihtar eyler.

Karyelerde ve yollarda huzur ve asayişin temini, hukuk ve emniyeti şahsiye ve tasarrufiyyenin masuniyeti kaymakamın devir esnasında en mutena tutacağı makasiddendir. Hayvan hırsızlığının men'i hakkındaki mukarreratın köylerde temamiî tatbikine de itina olunur.

Umuru sihiye ve maarif ve ziraat ve nafia hakkında tatbiki ile mükellef olduğu ahkâmın sureti ameliyede ve esnayı devri teftişte semeratını iktıfat ile de mükellef olan kaymakamın netavici devri teftişini mübeyyin olarak göndereceği raporlar mutasarrıf tarafından tetkik ve muktaziyatı ifa olunur.

55 — Kaymakam, mehakimde işlerin sûratle rüyeti için memurini şer'îye ve adliyyeye ihtaratta bulunabilir ve teehhür ettiğine itti la peddah ettiği mevaddı, mutasar-

rıfa bildirir ve köylerden şahit veya müddeialeyh sıfatiyle celp olunan kura ehalsinin tulü müddet merkezi kazada süründürülmemesi esbabını müddeiumumi muavini ile bilmüzakere temin eyler.

56 — Kaymakam, umuru şer'îye ve adliyenin tesrii rüyeti ve ahkâm ve mukarreratı sairenin tenfiz ve temşiyeti hususunda nezareti kâmileyi haiz ve bu bapta memurini aidesi tarafından talep olunacak muaveneti derhal icra ile mükelleftir.

57 — Kaymakam, hapishaneler nizamnamesi ahkâmının tamamen tatbikine dikkat ve ara sıra hapishaneleri bizzat veya bilvasıta teftiş ve muayene ile ıslâhatı lâzime icra eder.

58 — Kaymakam, ahzi asker kanununun sureti tatbik ve icrasını teshil ile beraber efradı askeriyei celbû cem ve asker firari ve bakayasını derdest ettirmek vazifesiyle mükelleftir.

59 — Kaymakam; nüfus nizamnamesi ahkâmının ve bu bapta mutasarrıftan alacağı evamirin tamamen tatbik ve icrasına memurdur.

60 — Memurini kaza 46 ve 47 nci maddelerde muharrer vezaifi, kazaya mahsus olmak üzere ifa ile mükelleftir.

61 — Kaymakamlar, kazanın şubabı muhtelifi idaresinde müstahdem olan ve naspları salâhiyetleri dahilinde bulunan memurini tâliye hakkında kavait ve nizamâtı mahsusasına tevfi kan ihtar, tekdir, kat'ı maaş, tenzili sınıf ve maaş gibi cezalar vermeğe ve bunları azletmeğe salâhiyettardirlar. Hususâtı mezkûre hakkında livaya dahi malûmat verilir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Mecalisi İdare Teşkilâtı

62 — Her vilâyet merkezinde valinin veya muavininin riyaseti altında azası naip, defterdar, mektupçu, maa-

rif müdürü, nafia sermühendisi ile ziraat müdüründen ve müftü ile rüesayi ruhaniye ve azayi müntahibeden mürekkep olmak üzere bir Meclisi İdare bulunur.

63 — Her livada mutasarrıfın riyaseti altında naip, muhasebeci, tahrirat müdür ve nafia mühendislerinden ve ziraat memuru mevcut olan livalarda anlardan ve müftü ile rüesayi ruhaniye ve azayi müntahibeden mürekkep olmak üzere bir Meclisi İdare bulunur.

64 — Her kazada kaymakamın riyaseti altında azası naip, mal müdürü, tahrirat kâtibinden ve müftü ve rüesayi ruhaniye ve azayi müntahibeden mürekkep olmak üzere bir Meclisi İdare bulunur.

65 — Meclisi İdare azayi daimesinden olmayan şua- batı sairei idare rüesası kendi dairelerine ait işlerin müzakeresinde âza sıfatı ile meclise dâvet olunarak o iş hakkındaki mazbatayı imza ve tahtim ederler.

Mecalisi İdarenin Vezaaifi

66 — Mecalisi İdarei Vilâyat, memurin muhakemesine ve hükümete ait her nevi müzayedat ve münakasatı kavanin ve nizamâtı mahsusasına tevfikân bilicra lâzım gelen mukavelatın tayini şeraitine ve varidatı öşriye ve rusumiyenin kanun ve nizamı mucibince müzayede ve ihalesine ve emanette kalanların sureti idaresine ve mîrî ormanlarından nizamı mahsusuna tevfikân kereste kafinin müzayedesine ve hükümete ait kâffeî emvali menkule ve gayri menkulenin nezaret ve muhafazasına ve kabristan mahalleri tahsisine ve devairi mahalliyece lüzum gösterilecek cedavilin tetkikine memur ve bunlar ile kavanin ve nizamâtın kendisine tevdi ettiği sair vezaif hakkında mukarrerat ittihazı ile mükelleftir.

67 — Mecalisi İdarei Vilâyat, işbu kanun ile Meclisi Umumî ve Encümeni Vilayete mevdu vezaife müdahale etmez ve elviye ve mülhak kazalar Mecalisi İdaresinden sadır olan mukarreratı ledel icap derecei saniyede tetkik eder.

Meclisi İdarei Vilâyet mukarreratının mercii tetkiki Şurayı Devlettir,

68 — Vilâyetin şüabatı idaresinden itti haz olunan mukarrerat aleyhine alâkadar an tarafından vuku bulan itirazat, Meclisi İdarei Vilayetçe tetkik ve Meclisi İdarei Vilayet kararı aleyhine de Şurayı Devlete müracaat olunur.

69 — Meclisi İdarei Liva, 66 ncı madde ile Vilayet Meclisi İdaresi için irae olunan vezaifi icra ile mükelleftir. Meclisi İdarei Liva, mülhak kazalar Mecalisi İdaresinden sadır olan mukarreratı ledel icap derecei saniyede tetkik eder. Meclisi İdarei Liva mukarreratının mercii tetkiki Meclisi İdarei Vilayettir.

70 — Livanın şüabatı idaresinden itti haz olunan mukarrerat aleyhine alâkadar an tarafından vuku bulan itirazat, Meclisi İdarei Livaca tetkik ve Meclisi İdarei Liva kararı aleyhine de Meclisi İdarei Vilayete müracaat olunur.

71 — 69 ve 70 nci maddeler ahkâmı Kaza Meclisi İdaresi için de cari ve mukarreratının mercii tetkiki Meclisi İdarei Livadır.

72 — Mecalisi İdare âzası kararından mes'uldür.

73 — Mecalisi İdare mukarreratı alâkadar an tarafından talep vukuunda suret harcı namı ile bir şey alınmayarak meccanen ve musaddaken ita olunur.

74 — Meclisi Umumî ve Meclisi İdare veya rüesayi memurini mülkiye tarafından işbu kanuna tev fikan itti haz olunan mukarrerat ve tedabirin tatbik ve icrasına ikai müşkilat veya muhalefet edenler hakkında mahalleri Mecalisi İdaresince kabili istinaf ve temyiz olmamak üzere bir liradan beş liraya kadar cezayı nakdî hükmolunur.

Hükmedilen mücazâtı nakdiyeyi vermekten imtina edenlerden cezanın tahsili hakkında Mecalisi İdarece tanzim olunacak müzakere en büyük mülkiye memurunun işareti tahririyesi ile liecelültenfız müddei umumiliğe tevdi ve Bidayet Mahkemesince muhakemeye hacet kalmaksızın ceza kanununun 37 nci maddei muaddelesine tevfikân mücazâtı nakdiye müddei umumilikçe hapis cezasına bittahvil derhal icra olunur.

-----«O»-----

İ D A R İ C O Ğ R A F Y A

AMASYA MERKEZ İLÇESİ

Esat ONAT

I — TABİİ DURUM:

A) Mevkiler:

Amasya İli Türkiye'nin kuzeyinde ve Doğu Karadeniz bölgesinde yer almıştır. İl'in en kuzey noktası 41,4 kuzey enlem ve en güney noktası ise 40,14 kuzey enlem daireleri üzerindedir. Buna göre Amasya İli kuzeyden güneye doğru 1,26 derece enlem dairesi içinde bulunuyor demektir.

Doğudan batıya olan durumuna gelince:

Batı noktası 35 derece doğu tulde, doğu noktası ise 36,8 derece doğu tuldedir. Bu hale göre Amasya İli batıdan doğuya doğru 1,8 derece tul dairesi içinde uzanmaktadır.

Merkez İlçesi, kuzeyde Havza ve Lâdik ilçeleri, doğuda Erbaa ve Turhal İlçeleri, batıda Mecitözü ve Merzifon İlçeleri ile çevrilidir.

Amasya İlinin yüz ölçüsü 488.500 hektar olup bunun 297.300 hektarı merkez İlçesinin, 91.600 hektarı Merzifon, 99.600 hektarı Gümüşhacıköy İlçelerinin yüz ölçümünü teşkil etmektedir.

B) Avarız:

Merkez İlçe arazisi: Güneyde gittikçe daralan Çekerek vadisi boyunca sivri uçla nihayetlenen bir koridor biçimindedir. Bu kısım yer yer aşınmış küçük tepeleri ile Orta Anadolu'ya benzemektedir. Türüli cihetlere akan Irmak ve Çaylar Alüviyonlu küçük ovalar meydana getirmektedir. Irmak kıyılarında şerit halinde uzanan bu ovalar güneyden kuzeye doğru Çekerek çayının suladığı Zara "Gel-

diklan” ve Tersakan çayının suladığı Suluova ve Yedikır ovalarıdır.

Arazinin bir kısmı 500 -1000 metre yüksekliktedir. Kuzey doğuda Zan a vadisinde yükseklik 300 metreye kadar düşer. Amasya şehri ise; deniz seviyesinden 425 metre yüksekliktedir. Şehrin kuzey doğusunda 2062 rakımında Akdağ vardır. Bu dağın güney sathı mailleri oldukça dik ve sarpıtır. Kuzey sathı mailleri ise daha az arızalı olup kuzey rüzgârlarına maruz bulunduğundan Çam ormanları ile örtülüdür. Yeşil Irmağın kuzey ve güney kenarındaki dağ zincirleri ırmağa muvazi olarak imtidad eder. Bu dağ silsilesi eteklerinde Amasya’nın meşhur bağ ve bahçeleri bir şerit halinde sıralanmış vaziyette yer alırlar. Amasya, güney doğudan gelip batıdan kuzey doğuya doğru uzanan dar bir boğazın ortasından geçen Yeşil ırmağın iki tarafında yükselen dağların yamaçlarında kurulmuştur. Bu sebepten Yeşilırmağın Amasyayı ikiye böler. Eski Amasya şehri bir kale içerisine olmak üzere etrafa hakim sarp ve yalçın bir dağ üzerinde kurulmuştur.

C) Arazinin oluşu:

Arazinin oluşu Jeolojik bakımdan ikinci ve üçüncü zamanlara tesadüf eder. Merzifon ile Havzaya yakın bölgede ikinci zamanın Tirias ve Jura devirlerine âit araziye tesadüf edilir. Bunların ekserisi yumuşak ve bir kısmı sert olmak üzere Kalkerlerden ve Tebeşirden ibarettir. Amasya şehri civarında ve buradan doğuya doğru dar bir şerit halinde Tokat kuzeyine kadar uzanan bölgede tebeşir arazisi görülür. Üçüncü zamanın Eosen devrine ait arazi şehir çevresinde ve doğusunda tebeşirli sahalar ile karışmış bir haldedir. (Miliosen) ve Piliosen devirlerine ait arazi ise Yeşilırmağın kollarından olan Çekerek se Tozanlı çaylarının birleştiği yerden başlayarak bir koridor halinde Varay ve Ilısu Bucakları bölgelerinde görülür.

D) Akar sular:

Amasya merkez İlçesinden geçen en önemli akar su-

lar Yeşilırmak ve bunun tabileridir. Yeşilırmak merkez İlçeye Güneyden, demiryolunun takip ettiği vadiden girerek kuzey batıya ve daha sonra da kuzey doğuya doğru akar. Kızılca İstasyonunun üç kilometre şimalindeki Kayabaşı denilen mevkide Çekerek isimli kolunu alır. Çekerek suyu Çorum'dan Amasya topraklarına girer ve Zara, Varay, Ilısu Bucaklarından aldığı sularla büyür. Yeşilırmak İl merkezine kadar Demiryoluna paralel akar. Şehirden geçtikten sonra dokuz kilometre kuzeyde soldan Tersakan tesmiye olunan Çayı alır ve doğuya dönerek Akdağ'ın güneyinden ve Akdağ Bucağından geçtikten sonra Tokat İli hudutları içine girerek akışına devam eder.

E) İklim:

İl merkezinin kuzey ve güney bölgeleriyle vadi ve dağları arasında iklim farkları görülmektedir. İlimizde umumiyet itibariyle Karadeniz ve Orta Anadolu iklimlerinin mutavassıt bir karakteri müşahade edilir. Karadeniz ikliminin ratıp ve bulutlu havası burada hüküm sürmediği gibi, Orta Anadolu steplerinin sert iklim şartları da görülmez. Amasya merkez İlçesinin iklimini unsurlarına göre tahlil ettiğimizde şu neticeleri görürüz:

a) Yeşilırmak ve Tersakan çayı vadileri Karadeniz rüzgârlarına açık olduğundan buralarda hararet farkı diğer bölgelere göre azdır. Güneye gidildikçe bu fark çoğalır. Umumiyetle yılın en sıcak ayında hararetin + 38 dereceye çıktığı ve en soğuk ayında da - 20 dereceye düştüğü görülür. Merzifon rasatlarına göre merkez ilçesinin senelik ısı ortalamasının 15-16 dereceler arasında olduğu kabul edilebilir.

b) Sürekli rüzgârlar yazın kuzeyden eser ve Eylül ortalarına kadar devam eder. Kışın ise güney batıdan eser.

c) Yağışlar kuzeyden güneye doğru azalır. Yıllık yağış ortalaması 350 - 400 milimetre arasında tehalüf eder.

II — BEŞERÎ VE İDARÎ DURUM:

A) Amasya merkez İlçesinin merkez Bucağı dahil olmak üzere yedi bucağı vardır. Merkez İlçeye bağlı 172 köyden 126 sında Köy Kanunu tatbik edilmektedir. Kasaba nüfusu 1945 sayımında 13.344 iken 1950 sayımında ise 14.500 e balığ olmuştur. Merkez İlçesinin umumî nüfusu 1945 sayımında 75.801 iken, 1950 sayımında 86.409 a çıkmıştır.

1945 sayımına göre Amasya kasaba nüfusunun Ana dilleri itibariyle ayrılmış şöyledir. Türkçe konuşan 12.948, Arapça konuşan 17 ve Ermenice konuşan 319 nüfustur. Kasaba halkının medenî hal itibariyle aynı yıl istatistiğine göre ayrılışı da şu şekildedir:

	Erkek	Kadın	Toplam
Bekâr	3.765	2.903	6.668
Evli	3.008	2.575	5.580
Dul	84	913	997
Toplam	6.857	6.391	13.344

B) Eski Amasya, bugün “Topkale” namıyla anılan, etrafa hâkim, sarp ve yalçın bir tepe üzerinde kurulmuştur. Eski Amasya şehrinin etrafı da bugün hâlâ bazı duvarları mevcut olan muhkem bir kale ile çevrilmişti. Bu kalenin Arap tarihlerine göre Türk Hakanı “Harşena”, Hristiyan tarihlerine göre ise Pontus kralı Mitridat tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Mitridat’ın Romahlara yenildiği sırada kalenin Roma Generali Pompe tarafından yıkıtıldığı, Roma idaresinin teessüsünden sonra da yapılmış gibi onarıldığı anlaşılmaktadır. Bizans ve Selçuk Savaşlarında tekrar yıkılan kalenin Selçukilerden Melik Danişment Ahmet Gazi ve 1148 de Birinci Mesut ve 1221 de de I. inci Alâattin Keykubat taraflarından yine tamir ettirilmiş olduğu görülmektedir. 2. nci Bayezit tarafından kale içinde bir cami ve bir de hapisane yaptırılmıştır. Muhtelif devirlerde eski Helenistik temeller üzerinde inşa

veya tamir edilmiş olan surlardan bugün aşağı kale hâlâ mevcut ise de, Yeşilırmak boyunca uzanan duvarlar tamamen ortadan kalkmıştır. Tepeye doğru yükselmiş duvarlardan henüz yıkılmamış olanları vardır. Amasya’da Selçuk devrinden evveline ait olup mevcudiyetleri kaydedilmiş olan binalardan ve ezcümle Bizans devrine ait kilise ve manastırlardan bugün eser kalmamış gibidir. Bunlar sık sık vukua gelmiş olan zelzelelerden harap olmuş ve enkazı sonraki binaların inşasında kullanılmıştır. Amasyanın ören yerleri olarak Dırabut, Kiprithanede Kommenilere ait olduğu iddia olunan saray harabeleri — ki bu harabeler halen toprak altındadır — Ayavasil Kulis tepesi gibi mevkiler sayılabilir.

Amasya’da Türk medeniyeti, Selçuk ve Osmanlı bölgelerinde daha zengindir. Hristiyanlık ve daha eski devirlere ait olmak üzere kayalardaki mağaralardan başka bir şey yok gibidir. Bu mağaralar Amasya’nın bugün görülecek eski eserlerinden başlıcalarıdır. Kalenin eteğinde zeminden 20 - 25 metre yükseklikte düz duvar halinde yükselen Kalker kayaları oyulmuş olan bu mağaralar, beşi büyük olmak üzere 14 tanedir. Molteke ve İslâm Ansiklopedisinin kayıtlarına göre bunları Kral mezarları olduğu kabul edilmektedir. Bu mağaraların içinde en sanatlısı Ziyere köyü yolu üzerinde, Irmak kenarındaki “Aynalı mağaradır”. Mağaranın tuşlarına verilen parlaklık yüz yıllarca bozulmadan kaldığı için ayna, gibi parlamakta ve üzerindeki yazılar hâlâ silintisiz bir halde durmaktadır.

Bu yunanca yazıyı okuyan “Sari Teksiye” bu yazı ve mezarın Lidya’nın yerli kadın Tanrısı Sibel’in büyük rahibine ait olduğunu tahmin etmektedir.

Amasya’nın Selçuk devrine ait belli başlı âbideleri Selçuk Mesut türbesi, Gökmedrese, Torumtay türbesi, Darüşşüfa - Bimarhane, Loğminare, Hilfet veya halife Alp türbesi, Burmalıminare Camii, Kuç veya Kuşköprü, Çağlıyan Altekin köprüsü gibi tarihî âbidelerdir.

Selçukîleri istihfaf eden Osmanlı Türklerinin Amasya'da vücuda getirdikleri başlıca eserlerde Bedestan, Selim ağa mescidi, Taşhan, Yörgüçpaşa camii, Mehmet Paşa camii, Beyazıt paşa camii, Sultan Bayezit camii, Gümüşlü zade camii, Abdullah paşa camii, Çilehane camiidir. Bütün bu tarihî eserlerin ekserisinde tezyini sanatlar bakımından şaheser sayılabilecek işçilikler göze çarpmaktadır. Osmanlılar devrinde Padişah ve Şehzadeler Amasya'ya hususî bir alâka göstermişlerdir. Cumhuriyet devrine kadar Mutasarrıflıkla idare olunan Amasya 1339 yılında yeniden tanzim olunan Mülkî taksimat içinde yer alan yeni illerimizden biri olmuştur.

C) İl merkez teşkilâtı ve memurları:

1 — İçişleri: Vali, Vali muavini, Hukuk İşleri Müdürü, Nüfus Müdürü, Maiyyet memuru aday, Seferberlik memuru, altı Bucak Müdürü, iki Tahrirat kâtibi, üç Nüfus kâtibi, Nüfus memuru, üç Evrak memuru, iki İl idare kurulu kâtibi, Evrak tevzi memuru, iki İçişleri odacısı, beş Bucak odacısı.

2 — Adalet: Ağır Ceza Başkam, Asliye Ceza yargıcı, iki Ağır ceza üyesi, C. Savcısı, C. Savcı yardımcısı, Sulh Hukuk yargıcı, Asliye Hukuk yargıcı, Sorgu yargıcı, İcra memuru, Ağır Ceza başkâtibi, Hukuk başkâtibi, dokuz Tutanak kâtibi, dört Mübaşir, iki Odacı.

3 — Maliye: Defterdar, Gelir Müdürü, Sayman, Kontrolör, Hazine vekili, Hazine vekili kâtibi, yedi Vergi memuru, Saymanlık memuru, Tahakkuk servis şefi, Tahsilât servis şefi, Veznedar, Millî emlak memuru, icra memuru, Yoklama memuru, Vergi muhafaza memuru, Evrak memuru, üç Saymanlık kâtibi, sekiz Tahsildar, iki Daktilo.

4 — Teknik Tarım Müdürlüğü: Müdür, Mıntaka uzmanı, Bağ ve bahçe uzmanı, İpek böceği kontrolörü, dokuz Merkez ziraat öğretmeni, iki Merkez ziraat uzmanı, üç Merkez ziraat uzman stajyeri, Merkez ziraat teknisiyeni, İskân memuru, dört Memur stajyeri, üç Kâtip, Baş makinist, üç Selektör makinisti, Müdürlük şoförü, iki odacı.

5 — Emniyet Müdürlüğü: Müdür, Başkomiser, Komiser, dört Komiser muavini, oniki Polis, yirmi beş Bekçi, Odacı.

6 — Jandarma: Albay, Yarbay, Kıdemli Binbaşı, Kıdemli Yüzbaşı, Kıdemli Üsteğmen, üç kıdemli Başçavuş, beş Başçavuş, 10 Onbaşı.

7 — Özel İdare: Özel İdare Müdürü, Gelir Müdürü, Daimî komisyon mümeyyizi, birinci sınıf Mümeyyiz, ikinci sınıf Mümeyyiz, Mahallî idareler kontrolörü, yedi beşinci sınıf memur, üç ikinci sınıf memur, Yol kâtibi, Tahsilât kâtibi, Daimî komisyon kalemi daktilosu, on iki Tahsildar, Evrak mümeyyizi, üç odacı, bir Vali konağı bekçisi.

8 — Bayındırlık Müdürlüğü: Müdür, Fen memuru, Muamelât şefi, Anbar memuru, Amele kâtibi, Evrak memuru, Daktilo, üç Yol çavuşu, Makinist, Şoför, Odacı.

9 — Millî Eğitim Müdürlüğü: Müdür, merkez Müfettişi, Millî Eğitim memuru, Başkâtip, Kâtip, Odacı.

10 — Veteriner Müdürlüğü: Müdür, iki merkez Veterineri, Hayvan sağlık fen memuru, üç Hayvan sağlık memuru, Daktilo, Odacı.

11 — Tapu ve Kadastro: Tapu sicil muhafızı, Tapu sicil muhafız muavini, Kâtip, odacı.

12 — Tekel: Müdür, Sayman, Satış anbar memuru, Takibat memuru, Koruma tahsil memuru, Bekçi, odacı.

13 — Vakıflar: Vakıflar memuru, Kâtip ve Veznedar, Tahsildar, odacı.

14 — Su İşleri Sekizinci Şube Müdürlüğü Kısım Şefliği : Kısım Yüksek Mühendisi, kısım Mühendisi, Ressam, Sürveyan.

15 — Sağlık ve S. Y. Müdürlüğü : Müdür, Merkez Hükümet tabibi, beş Sağlık memuru, iki kâtip, bir odacı.

16 — Devlet Hastanesi : Baş tabip, Operatör, İdare

memuru, Anbar memuru, Eczacı, iki Baş hemşire, Lâborant, Eczacı kalfası, bir aşçı, iki hademe.

17 — Orman Baş Müdürlüğü: Başmüdür, Başmüdür yardımcısı, dört Orman Mühendisi, Hesap kontrolörü, Sorumlu sayman, Genel Müdürlük memuru, Mühendis muavini, altı Orman kâtibi, Orman ölçü memuru, Kâtip ve Mutemet, Daktilo, Şoför, üç Odacı.

18 — Orman İşletme Müdürlüğü: Müdür, Mühendis, üç Mühendis muavini, Orman kâtibi, Mesaha memuru, iki Mühendis muavini, Muhasebe memuru, Muhasebe memuru muavini, Kâtip, Veznedar ve Anbar memuru, Mutemet ve kâtip, dokuz Bakım memuru, Şoför, Telefoncu, Gece bekçisi, iki Hademe, üç Seyis.

19 — Belediye: Belediye Başkanı, Tahakkuk şefi, Başkâtip, ikinci Kâtip, Sayman, Gelir memuru, Zabıta âmiri, Merkez memuru, Belediye tabibi, Belediye ebesi, Belediye sağlık memuru, dört Zabıta memuru, Tahsil memuru, Gazhane memuru, Temizlik memuru, Ayar memuru, üç Tahsildar, iki Daktilo, Belediye veterineri, Mezbaha kâtibi, altı Kesici, Belediye kalfası, iki İtfaiye şoförü, İtfaiye çavuşu, altı İtfaiye eri, Rüsumat kolcusu, Tellâl, Çekem, Bekçi, Odacı, onbir Çöpçü.

20 — Belediye Elektrik İşletmesi: Sayman, Fen Memuru, Tahakkuk kâtibi, üç Makinist, Hat bakıcısı, üç Ateşçi, iki Tahsildar, bir daimî amele.

21 — Ziraat Bankası: Müdür, Sayman, Veznedar, üç Memur, Memur adayı, Veznedar stajiyeri, Daktilo, iki Takip memuru, Bekçi, Odacı.

22 — P. T. T. Müdürlüğü: Müdür, Servis şefi, on iki Memur, Baş bakıcı, dört Bakıcı, onbir Dağıtıcı.

23 — Ticaret ve sanayi odası: Genel kâtip, Odacı.

24 — Toprak Mahsulleri Anbar Şefliği: Anbar şefi, Muhasebeci, üç Memur, Anbar memuru, Kantarcı, iki Bekçi.

25 — Karayolları 12. nci Şube Mühendisliği: Şube mühendisi, beş Kısım şefi, Muamelât memuru, on Şoför, Bekçi, odacı.

26 — Pancar Dairesi Ziraat Baş Şefliği: Bölge Baş şefi, Bölge baş şef muavini, Ziraat fen memuru, Ziraat kontrol memuru, Ziraat kontrolörü, ziraat ekici çavuşu, Depo bekçisi, Şoför, Seyis.

27 — Beden Terbiyesi “Bölge”: Muhasip, Odacı.

III — İktisadî ve Ziraî durum: Merkez İlçesinde İktisadî ve ziraî faaliyetlerin merkez sıkletini çiftçilik teşkil eder. Sınaî faaliyet hemen yok gibidir. Sınaî faaliyete sahne olan kutsal kardeşlere ait olan bir araba imalâthanesi vardır. İl merkezinde ötedenberi el tezgâhı ile çalışan dokumacılıkla uğraşan bir çok aile vardır. Bu aileler geçimlerini dokumacılıkla temin ederler. Ayrıca iki un fabrikası ve bir de Değirmen mevcuttur. Bölgede sıtma gibi işçinin ve köylünün iş gücünü sıfıra indiren hastalığın yapılan mücadele neticesinde hemen tamamen ortadan kalkması, gelecek nesli teşkil edecek olan çocukların küçük yaşlarda maruz kaldıkları salgın hastalıklara karşı tedbirler alınması sayesinde iş gücünü faaliyetten alakoyacak veya miktarını azaltacak sebepler kısmen önlenmiştir. Cer vasıtaları olan hayvanlar merkez İlçede kâfi mer’a bulunmaması, kışlık yemlerinin az ve kuvvetsiz olması ve bakımsızlık yüzünden cer kabiliyetlerinden kaybetmişlerdir. Köylü cer vasıtası olarak at, eşek, sığır ve manda kullanmaktadır. Bir kaç yıldanberi ziraî sahada takip olunan makineleşme siyaseti ziraatta lâzım olan iş gücünü temin etmiş bulunmaktadır. Merkez İlçede 10687 çiftçi ailesi yaşamaktadır. Bölgemizde kültüre ayrılan arazi; 928.000 dönümü tarla, 14.000 dönümü bağ, 12.000 dönümü meyva bahçesi, 5.000 dönümü sebzelik, 780 dönümü yoncalık olmak üzere 958.780 dönümdür. Ayrıca 160.000 dönüm mer’a, 300.000 dönüm otlaktık, 851 kilometre kare orman arazisi vardır. Çiftçi nüfusu başına düşen kültür arazisi miktarı 1,3 dönümdür. Bütün İl’de 1.739 çiftçi ailesinin hiç

toprağı yoktur. Bunlar ortaklık, kiracılık ekmek suretiyle geçinmektedirler. 12.771 çiftçi ailesinin ise yeter derecede toprağı yoktur. 1491 çiftçi ailesi de topraksızlık yüzünden ziraattan gayri işlerle uğraşmaktadırlar. Çift ve cer vasıtası olarak 17.213 Öküz, 3.540 at ve 76 traktör vardır.

Merkez İlçesinin Yeşilırmak kıyıları ipek böcekçiliğine elverişli olduğundan 32 köyde 710 aile tarafından 1137 ons ipek böceğı tohumu açılıp beslenmektedir. İstihsal edilen yaş koza otuz ton kadardır. Bölgede yetişen endüstri nebatlarının başında şeker pancarı gelmektedir. Bu mahsul alüviyonlu ovalarda pek rantabl bir şekilde yetişmektedir. Bundan münbit yerlerde dekardan 5-6 ton alındığı görülmektedir. Ayrıca Afyon ekimi ve haşhaş ticareti de merkez ilçesi zürralarının meşgalesi arasına girer. Üç ilâ dört köyde de Patates ziraatı yapılmaktadır. Arıcılık eski ehemmiyetini kaybetmiş olmakla beraber yeniden canlandırılması için çalışılmaktadır. Merkez ilçe köylerinde 1400 adet yerli, 132 adet de fennî arı kovanı vardır. Fennî arıcılığa karşı halkın gösterdiği alâka üzerine Tarım Bakanlığı tarafından İlimizde açılan fennî arıcılık kursundan 48 arıcı diploma almıştır. Yıllık bal hasılatı 10 tondan aşağı düşmemektedir. Arıcılık merkez İlçenin dağlık ve ormanlık bölgelerinde inkişaf etmektedir. Amasyanın başlıca gelir kaynaklarından birisi de meyvacılığıdır. Gerek iklim ve gerekse toprak şartları meyvacılığa, çok elverişlidir. Bu hususiyeti dolayısıyla elmasının kalitesini yükseltecek fennî tedbirler almak, standart çeşitler yetiştirmek, meyvacılık teknik ve bilgisini yaymak, meyvaları satışa hazırlama usullerini ıslah gibi faaliyetlere girişilmiştir. Bu faaliyetler neticesi olarak beş yıl içerisinde müstahsillere yeniden 2000 dekar elma bahçesi kurdurulmuştur. Her yıl bu sahaya 300 - 500 dekar ilâve edilmektedir. Senevi elma istihsalı 500, armut 350, ayva 400, kaysı 200, kiraz 100, erik 120 ve ceviz 350 tondur.

Amasyanın sebzeleri arasında Bamya standart ve ekonomik bir değeri haizdir. Yıllık kuru bamya istihsalı

40 - 50 tondur. Bamyadan sonra iktisaden önemli sebzeleri domates ve patlıcandır. Sebze istihsalinin çoğu çevre illere ihraç olunmaktadır.

Merkez İlçedeki yeraltı servetlerinden Çeltek mevkiindeki Linyit kömürü madeni mevcut olup devlet demiryolları Genel Müdürlüğü tarafından işletilmekte ve yıllık istihsal yekûnu 118 bin tona balığ olmaktadır. Bu istisalden bir kısmı gerek merkez ve gerekse mülhak ilçelerin ve köylerinin bazılarının kışlık yakıt ihtiyacına tahsis edilmektedir.

IV - KÜLTÜR DURUMU:

a) 1945 yılı rakamlarına göre Amasya kasabasında okuma yazma bilenler, erkekler arasında % 55,6 yı, kadınlar arasında ise % 32,2 yi bulmuştur. Bu duruma göre kasaba nüfusunun % 44 ü okuma yazma bilmektedir. Köylerde nüfus toplamına nisbetle okuma yazma bilen, kadınlar arasında % 1,6, erkekler arasında % 27,6 dır. Buna göre .köylerde okuma yazma bileninin nisbeti % 14,6 dır.

Amasya, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde de uzun müddet çevrenin ve hattâ Anadolu'nun ilim merkezlerinden biri olmuştur. Halkı umumiyetle zeki olup okumaya karşı derin bir arzu duymaktadır.

b) Kasaba merkezinde beş tane İlkokul vardır. Ayrıca bir Ortaokul ve 1942 -1943 de açılan bir Akşam Kız Sanat okulu ile bir de Erkek Sanat Enstitüsü mevcuttur. Hâzineye devrolunan Halkevi binasında da Lise açılması için gerekli teşebbüslere geçilmiş bulunmaktadır. Köy Kanununa tâbi 126 köyün 52 sinde de İlkokul vardır. Bunlara ilâve olarak bir köy kadınları gezici kursu ve bir de köy demircilik, marangozluk gezici kursu faaliyette bulunmaktadır. Merkez İlçenin 1950 ve 1951 rakamlarına göre İlk öğrenim durumu şöyledir:

	Okuma çağında		
	Kız	Erkek	Toplam
Kasabada	775	880	1.655
Köylerde	2.385	3.800	6.185

	İlkokullarda yazılı		
	Kız	Erkek	Toplam
Kasabada	653	880	1.533
Köylerde	1.329	2.555	3.884

V — BAYINDIRLIK DURUMU:

İmar vaziyeti: Amasya birinci derecede deprem bölgesinde olduğu için şehir ara sıra vukua gelen depremlerden harap olmaktadır. Evler zelzele mıntakasında yapılacak inşaat yönetmeliğine göre yapılıp iklim şartlarına uymamaktadır.

Yangın felâketine uğrayan eski hükümet binasının yerine yapılmış olan bina, sağlam ve her türlü konforu haiz modern bir binadır. Yakın zamandaki sel felâketi neticesinde evsiz barksız kalanlar için yüzevler denilen yeni bir mahalle kurulmuştur. Yapılmakta olan Ziraat Bankası inşaatı yakında bitmek üzeredir. Amasya, hamiyetli evlâtlarından Ruhi Tin giz tarafından yapılan yeni bir modern Hastahaneye kavuşmuştur. Şehirde Hâl binası yoktur. Yangın yeri denilen mahalde yeniden sebze ve meyva Hali inşası üzerinde çalışılmaktadır. Kasabayı Yeşilirmak ikiye ayırdığından iki tarafı birbirine bağlayan beş köprü vardır. Bunlardan Kuç köprü ile istasyon civarındaki Meydan köprüsünün tarihi değeri vardır. Selağzı mıntakasındaki Hükümet köprüsü 1940 tarihine kadar ahşap iken, o tarihte Betonarme olarak yeniden yaptırılmıştır. Amasya'da Kanalizasyon 1280 tarihinde Mutasarrıf Ziya Paşa zamanında yapılmış olup halen bu kanallarla idare olunmaktadır. Şehirde yakın zamanlara kadar fennî ve sıhî su tesisatı mevcut değildi. İki sene evvel Gezirlik ve

Soğukpınar mıntakalarındaki suların iyi evsafa olduğu anlaşılması üzerine bu suların kasabaya isalesi için İller Bankası marifetiyle Projesi yaptırılıp alâkalı Bakanlıkların tasdikinden geçirilmiş ve tesisatın yapılması sözü geçen banka tarafından müteahhidine ihalesi yapılmıştır. Müteahhit tarafından yapılan tesisat yakında bitmek üzeredir. Halen iptidai bir şekilde Pöhrenklerle gelen su, evden eve gelgeç suretiyle idare edilmektedir.

Köylerin içme sularını temin etmekle büyük bir ehemmiyet, arzeder. Zira yazın kurak aylarda köyler susuz kalmaktadırlar. Bu sebepten köylerin içme suları Hükümetçe ele alınmış, hiç suyu olmıyan veya mevcut suyu az olan ve artırılması mümkün bulunan köylere hükümetçe yardım edilerek içilecek temiz bir su temin edilmiştir. 1951 yılında köy içme suları için merkez İlcesine bağlı 38 köye 146 ton çimento ve 21.148 lira para yardımı karara bağlanmış ve faaliyete geçilmiştir. Bu suretle yıl sonuna kadar 38 köy temiz içme suyuna kavuşacaktır. Şehirde elektrik ceryanı 60 ar beygir takatında iki buhar Lokomopili ile biri 225 ve diğeri 175 takatinde olmak üzere iki dizel motorundan elde edilmektedir. Geceli gündüzlü elektrik ceryanı mevcuttur.

Durucasu denilen mevkide Bayındırlık Bakanlığı tarafından yeni bir Hidro - elektrik santrali kurulmaktadır. İş müteahhide ihale edilmiştir. Amasya'yı Karadeniz ve İç Anadolu'ya bağlayan demiryolu vardır. Ayrıca Amasya'yı Taşova'ya, Tokad'a, Zile'ye, Yozgad'a, Çorum'a. Lâdik ve Havza'ya, Merzifon ve Gümüşhacıköy'e kara yolları mevcut olup motörlü ve motörsüz nakil vasıtalarının işlemesine elverişlidir. Amasya Taşova arasındaki yol yeniden genişletilmek suretiyle hizmete açılmıştır. Amasya Ilısu, Yozgat arasında yeniden 10 kilometrelik yol açılmıştır. Bu yollar üzerindeki ahşap köprüler tamamen beton armeye tahvil edilmiş bulunmaktadır. Köy yollarına, gelince halen toprak tesviyesi halinde olup bazıları Stabilize malzeme ile yol haline getirilmişlerdir. Merkez İlçesi hudutları içindeki yolların neveleri ile uzunlukları şeyledir;

Samsun hududu - Amasya - Turhal.	100 Km. (İyi şosedir).
Amasya – Mecitözü	27 Km. „ „
Amasya - Taşova	31 Km. „ „
Bağozköy - Lâdik hududu	20 Km. (Tekerlekli vasıta geçemez).
Kaynar - Zile	13 Km. (Bozuktur).
Amasya - Ilısu - Yozgat hududu	46 Km. (25 Km. si iyi, üst tarafı toprak tesviyesi halindedir).
Boğazköy - Merzifon hudu- du	17 Km. (İyi şosedir).

Devlet yolları içerisinde alman yollar, muntazam bakım postası bulunduğu her mevsimde geçit verir. 1951 yılında yapılan bir programla bütün köylerin İl merkezine ve demiryolu istasyonlarına bağlanması temin edilmiş bulunmaktadır. İl dahilinde 396 kilometre uzunluğundaki köy yollarının yapılmasına başlanmıştır. Halen dağlarda bulunan bazı köyler hariç bütün köylere ve bucak merkezlerine oto ile gitmek mümkündür. Şehir içinde ana cadde ve bir kısım sokaklar parke olup geri kalan kısmı adı kaldırımdır.

VI — SAĞLIK DURUMU:

1 — İl merkezinde 75 yataklı Devlet hastanesi vardır. Bu hastane pek yakın bir zamanda yeni inşa edilen Ruhi Tingiz Devlet Hastanesine nakledilecektir. Hastahanelerin tabip kadrosu ikidir. Dahiliye mütehassısı, Operatör ve bir de Eczacısı mevcuttur. İlimizde ayrıca Veremle Savaş Derneği kurulmuş olup bunun bir Dispanseri varsa da özel tabibi yoktur. Memur ve serbest çalışan tabibler burada hastaların muayenesini yapmakta ve fakir olan veremlilerin ilaç paraları Dernekçe ödenmektedir.

2 — Her mevsimde hazım ve teneffüs cihazı hastalıkları fazlaca görülmektedir. Verem hastalığına karşı deri içi B. C. G. aşısı tatbik edilmektedir. 1950 ders yılında şehirde okul öğrencilerinin hepsi ve halktan bir kısmı vereme karşı aşılanmışlardır. Merkezin Suluca ve Ezine Bucağına bağlı köylerdeki okul öğrencilerine ve köylüye de verem aşısı yapılmıştır. Bu aşının tatbikatına bu sene de devam edilmektedir. Firengililer hükümet tabipliğinde tedain edilmektedir. Şehire uzak köylerdeki hastaların tedavileri Bucaklarda talî tedavi merkezlerinde yapılmaktadır. 1950 yılında Akdağ Bucağında ve 1951 yılında Ezine Bucağında Frengi tedavi merkezi açılarak uzak köylerdeki hastaların tedavileri sağlanmışdır. Hükümet tabipliği merkez gezici Sağlık memuru ve köy sağlık memurları tertiplenen program gereğince köylerde halk sağlığı ile ilgili bütün işleri takip etmekte Çiçek, Tifo ve Tifüs'e karşı koruyucu aşilar tatbik etmekte ve D. D. T. mahlûlü ile bit, pire, tahtakurusu, sinek ve sair haşaratla mücadele etmektedirler.

3 — 1950 yılında merkez ilçede 2.853 doğum, 733 ölüm vukuatı kayıt edilmiştir. 1951 yılı Temmuz ayma kadar 1.265 doğum ve 484 ölüm vukuatı tesbit edilmiş bulunmaktadır.

VII — SOSYAL DURUM:

Amasya şehir halkının on yıl evveline nazaran refah seviyesi nisbeten yükseldiği için yemeleri, içmeleri iyi olup kıyafetleri de düzgündür. Kadınları ise; mevsimlik giyim modalarını muntazaman takip ederler. Bu yüzden şehirde on iki kadar kadın terzisi vardır.

Şehrin ümran vaziyeti orta derecededir. Halk çalışkan ve zekidir. Amasyalıların ekserisi meyvacılık ve ziraatle meşguldurlar. Ova köylerinde de son yıllarda toprak mahsullerinin kıymetlenmesi neticesi olarak köylülerin yaşama şartlarında yükselme müşahede edilmektedir. Dağ köylüleri ise geçimlerinin darlıkları sebebiyle hemen he-

men eski hallerini muhafaza etmekte iseler de son yıllarda buralarda da toprak dam yerine kiremit çatılı binalar yapılmaya başlanmıştır. Köy yollarının yapımı ikmal edildiği zaman yaz ve kış motörlü vasıtaların köylere gidip gelmesi kolaylaşacağı cihetle köylü vatandaşların görenekleri artacak ve yaşamalarında ilerlemeler göze çarpacaktır.

Şehirde İçtimaî Kurumlardan Kızılay, Türk Hava Kurumu. Çocuk Esirgeme Derneği, Yardım Sevenler Derneği gibi hayır müesseseleri de vardır.

Halkın ve gençlerin rağbet gösterdikleri 5000 ciltlik ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir de Kitaplık vardır. Bu kitaplıkta el yazılarını ihtiva eden kıymetli kitaplar da mevcuttur.

Şehirde kumar ve içki salgın vaziyette değildir. Hele köylerde hiç kumar oynanmaz. İçki kullanan köylüler de pek mahduttur. Asayişe müessir hadiseler de cüz'îdir. Genel olarak şehirli ve köylü iş ve güçleriyle meşgul olmaktadır.

-----«O»-----

İ D A R E D E R G İ S İ N İ N

208 - 213 Sayılı Nüshalarında Yayınlanan Yazıların Konularına Göre Fihristi ⁽¹⁾

Sıra No.	Yazının Adı - Özü - Yazarın Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sayı	Sayfa
I — KAMU HUKUKU			
1	Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı: Ragıp ÖGEL (İştirakçiler ve tevdiaatçılar – Biriktirme Sandığına girenler - Emekli Sandığının te- min ettiği haklar - Emekli hakkı veren va- zifeler şunlardır - Emekli hakkı veren hiz- met müddetinin sonu)	208-209	84
2	İdarede Hizmet Kusuru ile Şahsi Ku- sur ve Uyuşmazlık Mahkememiz : İlhami ERTEM	210	1
3	Mısır Devlet Şûrası İdari Dâvalar Hâ- kimi: Cudi ÖZAL	210	187
4	Dul ve Yetim Aylıkları: Ragıp ÖGEL (Dul ve yetimler - Dul ve Yetimlerden maaşa müstahak olanlar - Aylıkların ke- silme sebepleri)	211	30
5	Amerika'da Memurların Tezkiye siste- mi:..... İ. Vehbi BERK (Birleşik Devletlerde tezkiyenin rolü – Me- muriyete alınma metodu - Taklidin tehli- keleri - Bugünkü sistemin tezkiye metod- ları - Tezkiyenin tarzları)	211	66

¹ 170. sayıdan itibaren yayınlanmaya başlayan İdare Dergisinin fihristli nüshalarının sayıları şunlardır: 178, 195, 201 ve 207.

6	Fransız Millî Teşkilât Komitesinin Kamu İdaresindeki çalışmaları:.....		
	 İ. Vehbi BERK	211	77
7	Devletin Teknik Organizasyonu:		
	 H. TEKİN	211	118
	(Kitabın hedefi ve plânı - Siyasi usul ve teknik)		
8	Dul ve Yetim Aylığı Nisbeti:.....		
	 Ragıp ÖGEL	212	1
9	Hollanda Danıştay'ı: İ. Vehbi BERK	212	44
10	İsviçre'de Antidemokratik hareketler ve bunlara karşı alınan tedbirlere dair 21-5-1946 Tarihli Rapor: Münih SERAV	213	46

II — ÖZEL HUKUK

III — GENEL İDARE

IV — MAHALLİ İDAERELER

(Özel İdareler - Belediyeler - Köyler)

A — BİZDE

11	Köy Kalkında Dâvasında F. A. O. Komitesinin rolü ve vazifesi:.....		
	 Fahri TOKMAKÇIOĞLU	210	25
	(İktisadi organizasyon işleri - Köy mntakalarında sanayi tesisleri - Köy sanayiciliğini teşvik işleri)		
12	Yeni Köy Kanunu tasarısı hakkında :		
	 Sıtkı TUGAL	210	46
		212	14
	(Köy Kanununun genel vasıfları neler olmalıdır?		
	- Köyün tarifi - Köy ve orta malları - Köy sınırları işi - Köy iş programları)		

13	Köy ve Göçmen Dâvamız, İskân İşleri: M. S. EYÜPOĞLU (Köy dâvamızın önemi ve şumulü – Muha- ceret ve İskân)	210	202
14	Köy ve Şehir Sağlığı: Dr. Celâl İREN (Süt ve süt hakkında alınması icabeden tedbirler)	213	1
15	Belediye ve Köy Kamulaştırma mevzu- atımızda Kamu menfaati anlamı:..... Osman MERİÇ	213	11
16	Yeni Köy Kanunu Tasarısının köylerin bayındırlığı ile ilgili hükümleri hakkın- da: Sıtkı TUGAL	213	23

B — YABANCI MEMLEKETLERDE

17	Departman ve Belediye hayatı:..... İ. Vehbi BERK	210	164
----	--	-----	-----

V — İL İDARESİ

A — BİZDE

18	Çiftçi mallarının korunması:..... Kemal HADİMLİ (Kanunun mevzuu)	208-209	23
19	Hayvan hırsızlığı: Mehmet TARCAN (Giriş - Hayvan hırsızlıklarını önleyici hü- kümeler - Hayvanların muhafazası - Hayvan çalındıktan sonra yapılacak iş ve işlemler - Sonuç)	210	11
20	Tanzimattan Cumhuriyete kadar geçen devrede tatbik edilen İl İdaresi ve Teşki- lât Kanunları: M. S. EYÜPOĞLU	211 212 213	141 85 128

B — YABANCI MEMLEKETLERDE

- 21 Fransa'nın İdari Taksimatı ve Teşkilâtı:
.....**Vefik ALTUĞ** 208-209 1
(Fransa'da İdare hukuku ve idari rejim –
Fransa'da idari taksimat ve teşkilât – Köy
idaresi - Belediye meclisi - Belediye Reisi)
- 22 Romanya'nın 1938 Tarihli Taşra İdare
Kanunu:.....**Vecihi TÖNÜK** 208-209 242
(Bölgelerin sınırlanması - Bölgelerin teşki-
lâtı - İl - İl Valisi - Bucak Müdürü - Özel
Dernekler - İdari seçimler - Mahallî İdare-
lerin teşkilâtı ve yapacakları hizmetler)

VI — EMNİYET — ZABITA

- 23 İngiliz Polis Teşkilâtı, doğuşu, gelişimi,
karakteristik tarafları :.....
.....**Yusuf DANIŞMAN** 208-209 124
(Polisin görev sahası - İngiliz Polisinin idari
görevleri - İngiliz devriye polisinin faa-
liyeti - Kriminel tahkikat dairesi – İngiliz
siyasi polisi - İngiliz polisinin yetkisi ve
görevi)
- 24 Fransız Jandarmasının olağanüstü hâdi-
selerde yardım ve istihbarat vazifeleri:
.....**Menduh ERGÜL** 208-209 174
(Olağanüstü hadiseler - Nizamın muhafa-
zası)
- 25 Seyrüsefer esasları ve mania zabıtasın-
daki yeri:.....**Turgut GÖLE** 208-209 201
- 26 İdarede şef ve rolü:**F. ÖNEN** 208-209 228
- 27 Cezaevlerinden firara sebebiyet verenler
hakkında yapılacak işler : 208-209 289

28	Muasır Polis Hukuka: Naci ULUĞER (Polis mefhumu ve hukuki ha km ulan ifade- ettiği mana nedir? - Polis teşkilatının hu- kuki mesnetler: - Emniyet kuruluşu Em- niyet Genel Müdürlüğü Kuruluşu)	210	70
29	Amerika Birleşik Devletlerinde bugün- kü polis:..... İzzettin ERAYDIN	210	175
30	Önleyici zabitanın sevk ve idaresi ; Hikmet TONGUR	211	52
VII — EKONOMİ — MALİYE			
31	Patronlara müteallik sendikalizm ve idare :..... İ. Vehbi BERK	210	155
32	Çalışma Plânları :..... F. HACALOĞLU (Plânning'in tabiat ve mahiyeti - Metod- lar - Modern plâning - İrade - Merkez me- murları ve mahallî memurlar)	212	67
33	Bir Devlet sınaî müessesesinin işletme hesabı ve bilançosu :..... İ. Vehbi BERK	213	92
VIII — MESKEN MESELESİ			
IX — NUFUS MESELESİ			
34	Hollanda'da Nüfus tescilinin esasları : Sebati ATAMAN (Hollanda'da tatbik edilen ferdi aile kartı sistemi - Nüfus tesciline dair eski ve yeni görüşler - devlet hudutları dahilinde ya- şayan nüfus - İkametgâh ve bulunulan yer - Nüfus kütüğünün gelecekte yapabile- ceği hizmetler)	210	107
X — YABANCI MEVZUAT			
XI — İDARİ COĞRAFYA VE TARİH			
35	Avanos İlçesi İdari Coğrafyası : Mustafa GÖNÜL (Tabii ve coğrafi durum - İdare, iskân, nüfus, ticaret, sanayi, bayındırlık ve kül- türel durumları)	208-209	278

36	Ayancık İlçesi İdari Coğrafyası :..... Kadir DEMİREL (Tabii ve coğrafi durum - İdare, iskân, bayındırlık, ekonomi, tarım, kültür, sağlık ve sosyal durumları)	210	227
37	Ayaş İlçesi İdari Coğrafyası :..... Şükrü KENANOĞLU (Tabii ve coğrafi durum - İdare, nüfus, iskân, bayındırlık, ekonomik ve kültürel durumları)	212	153
38	Amasya İli Merkez İlçesi İdari Coğrafyası : Esat ONAT (Tabii ve coğrafi durum - Beşeri, idari, sağlık ve sosyal kültürel durumları)	213	144

XII — GEZİ NOTLARI

XIII — DEĞİŞİK KONULAR

39	İdare hayatımızda tetkikler “Sanihat hakkında” :..... Cemal BABAÇ	211	1
40	Milletvekilliği dokunulmazlığı mefhumunun yeni tekâmülü : Feyzi ÖNEN (28 Hazirandan 19 Ağustos 1949 tarihine kadar Anayasa buhranı - Buhranın hukuki sahası)	211	92
41	Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının Asya Mintakası İhbari Konferansı : İ. Vehbi BERK (Konferansın teşekkülü - Gündem - Netice)	212	31

XIV — İÇTİHATLAR — KARARLAR

İ D A R E D E R G İ S İ N İ N
208 - 213 Sayılı Nüshalarında Yayınlanan Yazıların
Yazarının ve Çevireninin Adına Göre Fihristi (1)

Yazan veya çevirenin Adı ve Soyadı	Yazının adı ve yayınlandığı derginin sayısı
Celâl İREN	Köy ve Şehir Sağlığı - 213.
Cemal BABAÇ	İdare Hayatımızda Tetkikler «Sanihat hakkında» - 211.
Cudi ÖZAL	Mısır Devlet Şûrası, İdari Dâvalar Hâkimi - 210.
Esat ONAT	Amasya İli Merkez İlçesi İdare Coğrafyası - 213.
Fahri TOKMAKÇIOĞLU	Köy Kalkında Davasında F. A. O. Komitesinin Rolü ve Vazifesi - 210.
Feyzi ÖNEN	İdarede Şef ve Rolü - 208, 209. Milletvekilliği Dokunulmazlığı Mefhumunun Yeni Tekâmülü - 211. Çalışma Plânları - 212.
H. TEKİN	Devletin Teknik Organizasyonu - 211.
Hikmet TONGUR	Önleyici Zabıtanın Sevk ve İdaresi - 211.
İ. Vehbi BERK	Patronlara Mütteallik Sendikalizm ve İdare - 210. Departman ve Belediye Hayatı - 210. Fransız Millî Teşkilât Komitesinin Kamu İdaresindeki Çalışmaları - 211. Amerika'da Memurların

(1): 170. sayıdan itibaren yayınlanmaya haşlayan İdare Dergisinin fihristli nüshalarının sayıları şunlardır; 178, 195, 201 ve 207.

İzzettin ERAYDIN

Kadir DEMİREL

Kemal HADIMLI

Mehmet TARCAN

Memduh ERGÜL

Mustafa GÖNÜL

Mustafa S. EYÜPÖĞLU

Münif SERAV

Naci ULUĞER

Osman MERİÇ

Tezkiye Sistemi - 211. Hollanda
Danıştay'ı - 212. Milletlerarası
Çalışma Teşkilâtının Asya Mın-
takası İhazı Konferansı - 212.
Bir Devlet Sınai Müessesesinin
İşletme Hesabı ve Bilânçosu - 213.
Amerika Birleşik Devletlerinde
Bugünkü Polis - 210.

Ayancık İlçesi İdari Coğrafyası –
210.

Çiftçi Mallarının Korunması –
208, 209.

Hayvan Hırsızlığı - 210.

Fransız Jandarmasının Olağan-
üstü Hadiselerde Yardım ve İs-
tihbarat Vazifeleri - 208, 209.

Avanos İlçesi İdari Coğrafyası –
208, 209.

Köy ve Göçmen Dâvamız, İskân
İşleri - 210. Tanzimattan Cumhu-
riyete Kadar Geçen Devrede
Tatbik Edilen İl İdaresi ve Teş-
kilât Kanunları - 211, 212 ve 213.

İsviçre'de Antidemokratik Hare-
ketler ve Bunlara Karşı Alınan
Tedbirlere Dair 21-5-1946 Tarihli
Rapor - 213.

Muasır Polis Hukuku - 210.

Belediye ve Köy Kamulaştırma
Mevzuatımızda Kamu Menfaati
Anlamı - 213.

Ragıp ÖGEL	Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı - 208, 209. Dul ve Yetim Aylıkları - 211. Dul ve Yetim Aylıkları Nisbeti - 212.
Sebati ATAMAN	Hollanda'da Nüfus Tescilinin Esasları - 210.
Sıtkı TUGAL	Yeni Köy Kanunu Tasarısı Hakkında - 210, 212. Yeni Köy Kanunu Tasarısının Köylerin Bayıncılığı ile ilgili Hükümleri Hakkında - 213.
Şükrü KENANOĞLU	Ayaş İlçesi İdari Coğrafyası - 212.
Turgut GÖLE	Seyrüsefer Esasları ve Mania Zabitelerindeki Yeri - 208, 209.
Vecihi TÖNÜK	Romanya'nın 1938 Tarihli Taşra İdare Kanunu - 208, 209.
Vefik ALTUĞ	Fransa'nın idari Taksimatı ve Teşkilâtı - 208, 209-
Yusuf DANIŞMAN	İngiliz Polis Teşkilâtı, Doğuşu, Gelişimi, Karakteristik Tarafları - 208, 209.

